

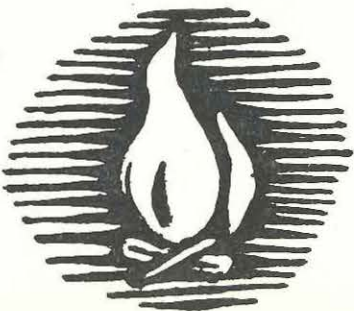
RIG

TIDSKRIFT UTGIVEN AV FÖRENINGEN FÖR SVENSK KULTURHISTORIA
I SAMARBETE MED NORDISKA MUSEET OCH FOLKLIVSARKIVET I LUND

INNEHÅLL

UPPSATSER:

- Fil. kand. *Ernst-Folke Lindberg*, Stockholm:
Gunnar Hazelius och Nordiska museets in-
stillationsfråga 65
Summary 113
- Fil. kand. *Barbro Hamenius*, Jönköping:
Minnestavlor 116
- ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR:
Wilhelm Gaerte: Volksglaube und Brauchtum
Ostpreussens. Anmäld av fil. dr *Gösta Berg*,
Stockholm 127
- FÖRENINGSMEDDELANDE 128

RIG · ÅRGÅNG 40 · HÄFTE **3-4**
1957

Föreningen för svensk kulturhistoria

Ordförande: statsrådet *Herman Zetterberg*

Sekreterare: intendenten, fil. lic. *Mats Rehnberg*

REDAKTION:

Styresmannen för Nordiska museet, fil. dr *Gösta Berg*

Intendenten, fil. lic. *Mats Rehnberg*

Professorn, fil. dr *Sigfrid Svensson*

Ansvarig utgivare: Styresmannen för Nordiska museet, fil. dr *Gösta Berg*

Redaktionens adress: Nordiska museet, Stockholm Ö. Telefon 63 05 00

Föreningens och tidskriftens expedition:

Nordiska museet, Stockholm Ö. Telefon 63 05 00

Års- och prenumerationsavgift 10 kr

Postgiro 193958

Tidskriften utkommer med 4 häften årligen

RIG är ett annat namn på guden Heimdall, som enligt den fornisländska "Sången om Rig" gav upphov till de olika samhällsklasserna. Denna dikt innehåller den äldsta kulturhistoriska skildring vi äga från Norden. Föreningen för svensk kulturhistoria valde detta namn som symbol för sin verksamhet, när den stiftades år 1918

RIG

TIDSKRIFT UTGIVEN AV FÖRENINGEN FÖR
SVENSK KULTURHISTORIA
I SAMARBETE MED NORDISKA MUSEET OCH
FOLKLIVSARKIVET I LUND

FYRTIONDE ÅRGÅNGEN

REDAKTION
GÖSTA BERG • MATS REHNBERG
SIGFRID SVENSSON

STOCKHOLM 1957

Föreningen för svensk kulturhistoria

STYRELSE

Statsrådet *Herman Zetterberg* (ordf.), f. riksantikvarien *Martin Olsson* (v. ordf.), museilektor *Mats Rehnberg* (sekr., adr. Nordiska museet, Stockholm), kapten *Nils Strömbom*, förste intendent *Gösta Berg*, professor *Sigurd Erixon*, fil. dr *Ingegerd Henschen*, bibliotekarie *Sam Ozven Jansson*, antikvarie *Sverker Janson*, fil. dr *Erik Hjalmar Linder*, förste antikvarie *Tord O:son Nordberg*, utrikesrådet *Sture Petré*n, landsantikvarie *Gösta von Schoultz*, professor *Sigfrid Svensson*, intendent *Svante Svärdström*, professor *Ernst Söderlund*, förste intendent *Sigurd Wallin*.

REVISORER

Amanuens *Arne Björnstad*, fil. dr *K. E. Sahlström*

STOCKHOLM 1957
TRYCKERI AKTIEBOLAGET THULE

570804

INNEHÅLL

UPPSATSER:

Styresmannen, fil. dr <i>Gösta Berg</i> , Stockholm: Våra byggnadsminnen och deras vård	1
Summary	13
Fil. lic. <i>Brita Egardt</i> , Lund: Spickeskinkan, göken och apostlagärningarna	53
Zusammenfassung	57
Fil. kand. <i>Sven B. Ek</i> , Lund: Krig och kvarnar Zusammenfassung	15 23
Fil. kand. <i>Barbro Hamenius</i> , Jönköping: Minnestavlor	116
Fil. dr <i>Brynolf Hellner</i> , Stockholm: En reform av silverstämplingen i Norrköpings guldsmedsämbe	24
Fil. kand. <i>Ernst-Folke Lindberg</i> : Gunnar Ha- zelius och Nordiska museets installations- fråga	65
Summary	113
Med. dr <i>Karl Mattsson</i> , Malmö: Täckevrakan Zusammenfassung	33 51
ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR:	
Rudolf Broby-Johansen: Kropp och kläder, Klädeträktens konsthistoria, Stockholm 1954. Anmäld av fil. dr <i>Ingegerd Henschen</i> , Stock- holm	30
Wilhelm Gaerte: Volksglaube und Brauchtum Ostpreussens, Würzburg 1956. Anmäld av fil. dr <i>Gösta Berg</i> , Stockholm	127
Hammars glasbruk 1854—1954. Utarbetad av Bertil Waldén, Örebro 1954. Anmäld av landsantikvarie <i>Jan-Erik Anderbjörk</i> , Växjö	59
Göran Lindahl: Högkyrkligt, lågkyrkligt, fri- kyrkligt i svensk arkitektur 1800—1950. Stockholm 1955. Anmäld av docent <i>Berndt Gustafsson</i> , Lund	28
Gustav Ränk: Lapp Deities of the Madder- akka group, Oslo 1955. Anmäld av docent <i>Anna Birgitta Rooth</i> , Lund	58
Ett genmål av folkskollärare Arvid Ernvik, Storfors	60

KORTA BOKNOTISER:

Anders Andersson: Skuttunge socken, Uppsala 1954	62
Jones Erik Andersson: Det var en gång. Håg- komster från ett sjuttioårigt liv, Stockholm 1953	63
Ludvig Bengtsson: En Dalabonde och hans krönikebok, Falun 1953	64
Otto Bengtsson: Kristianopel. En vandring ge- nom seklerna, Karlskrona 1953	61
Manne Borgwall: Kalmar i minnets skimmer, Kalmar 1954	64
Herbert Christenson: Fräkne — bygd och folk i gången tid, Uddevalla 1952	64
Georg J. V. Ericsson: Tänkeböckernas Vad- stenabor, Vadstena 1954	64
Harald Langberg: Danmarks byggningskultur. En historisk översigt. 1—2, Köpenhamn 1955	64
Boken om Maglarp. En sockenkrönika. Red. av Harald Lindahl, Malmö 1954	61
Anne-Margrethe Murray: Anna-Nora Manner- felt och Ersta, Stockholm 1951	62
Heinrich Neuhaus: Panorama över Stockholm på 1870-talet. Utgiven av Magnus Lundquist och Gösta Selling, Stockholm 1954	61
Domböcker för Savolaks 1559 och 1561—1565, utgiven av Riksarkivet, red. av Kauko Pi- rinen, Helsinki 1954	62
Iwan Schyman: Värmlandsnäs från forntid till nutid I. Södra delen, Säffle 1954	61
Olga Sroňková: Gothic woman's fashion, Prag 1954	63
Reinhold Strömberg: Greek proverbs, Göte- borg 1954	62
FÖRENINGSMEDDELANDET	128
Signaturer under rubriken "Korta boknotiser": G. B. = Gösta Berg, I.H. = Ingegerd Henschen, J. G. = John Granlund, M. R.—g = Mats Rehnberg, R. O. = Reinhold Odencrantz, S. S. = Sigfrid Svensson.	

Gunnar Hazelius och Nordiska museets installationsfråga

Av *Ernst-Folke Lindberg*

Ett storslaget museiprojekt

I år har ett halvt sekel förflutit sedan Nordiska museets nuvarande byggnad på Lejonslätten öppnades för allmänheten. Att denna händelse föregicks av stora meningsmotsättningar, icke endast angående samlingarnas exponering utan även beträffande målsättningen för museets verksamhet över huvud taget, har redan börjat falla i glömska. Avståndet i tiden har också förskjutit perspektiven. Dagens museimän angriper samma problem efter nya riktlinjer, och ingen skulle väl numera oreserverat vilja ansluta sig till något av de läger, som kämpade med varandra vid sekelskiftet. Trots detta kan måhända en närmare redogörelse för de då diskuterade frågorna berika även den aktuella debatten på en eller annan punkt.

Då Artur Hazelius i oktober 1873 slog upp portarna till sina samlingar i Trädgårdsföreningens södra paviljong vid Drottninggatan, var denna lokal endast avsedd som ett provisorium liksom också de många andra utställningssalar han efter hand öppnade vid samma gata.

Redan tidigt började åtgärder vidtagas

för att bereda de stora samlingarna ett värdigt hem, men först år 1888 kunde spadarna sättas i jorden ute på Lejonslätten. Det var ingen liten anläggning som där planerades. Ett fyrårigt palats skulle innesluta hela den nordiska kulturen från stenåldern till samtiden.

Det skulle föra för långt att här närmare analysera Artur Hazelius' yttersta avsikter med sin skapelse, men några antydningar är nödvändiga för att debatten i installationsfrågan skall bli fullt begriplig.¹

Artur Hazelius hade sina andliga rötter i den romantik som under 1800-talets förra hälft präglade kretsen kring författaren Carl Jonas Love Almqvist. Arturs far, general Johan August Hazelius, var i sin ungdom en av koryféerna i detta sällskap och nära vän med Almqvist. Här

¹ Även många andra faktorer än de här nämnda har samverkat till att Nordiska museet kommit till stånd. En närmare redogörelse för dessa finns i Gösta Berg, Artur Hazelius. Mannen och hans verk. Stockholm 1933. Se även Fredrik Böök, Artur Hazelius. En levnadsteckning. Stockholm 1923.

strömmade flera av tidens ledande idéer samman.²

Liksom inom så många andra riktningar vid denna tid utgjorde även i denna krets den rousseauanska uppskattningen av det oreflekterade naturtillståndet hos människan ett av fundamenten. Ett annat av dem var Montesquieus och Herders teorier om att skilda klimat och naturförhållanden verksamt bidrog till utformandet av skiftande folkkaraktärer. Ett tredje fundament var tidens nationella idéer, enligt vilka folken betraktades som levande organismer, och ett fjärde den idealistiska filosofien, enligt vilken allt som existerade var av andlig natur. Som krönet på det hela kom så utvecklingsläran, icke ännu den biologiska eller den ekonomiska, men tron på den mänskliga tankens utveckling mot allt större universalitet.

Av dessa element formades en livssyn, som i sina huvuddrag hade representanter även utanför den almquistiska kretsen. För att människorna skulle kunna lära känna sig själva måste de först och främst göra sig förtrogna med den miljö ur vilken de utgått. Bäst skedde detta om man levde i nära kontakt med den svenska jorden. "Svenska folkets egentlighet är bonden, han är fundamentet, marken", skriver Almquist.³ Detta ursprungstillstånd, som denne benämnde "väsandets oskuld", sökte han återfinna i det enkla lantlivet i

Värmland tillsammans med sin unga hustru ur folkets egna led. Artur Hazelius sökte senare något liknande i de ålderdomliga trakterna uppe i Dalarna, där han tyckte sig återfinna väsendets oskuld hos den okonstlade och rättframma befolkningen.

Men man stannade icke vid att betrakta det oskuldssfulla ursprungstillståndet. Evolutionismen kommer här in i bilden. Hade man funnit den väg som ledde till självkänedom, så blev nästa steg att fördjupa och utvidga denna kunskap. Detta kunde endast ske i intim kontakt med den egna miljön. I folkets organiska utveckling borde den intellektuella eliten icke endast vara mottagande part gent emot den "oförvillade" allmogen utan förenas med den senare och uppgå i en större enhet.

Almquists nationalism var icke sig själv nog, vare sig som medel eller mål. Idéer kunde komma utifrån, men de bleve utan värde, om de icke anpassades till förhållandena inom det egna landet. Målet var att nå fram till det universella, men vägen dit måste gå genom fosterlandet.

Männen kring Almquist kände sig som folkbildare. I syfte att uppfostra goda svenskar anslöt de sig till det ordensliknande sällskapet Manhemsförbundet, för vilket Almquist skrev ett förslag till organisation.⁴ Enligt detta skulle de unga adepterna symboliskt genomvandra en följd av rum, ett för varje grad inom samfundet, och i dessa studera olika sidor av svensk odling från hedenhös till samtiden. Kunskapsmeddelandet skulle äga rum dels i form av läsning av lämplig litteratur, dels med hjälp av symboliska riter.

² Greta Hedin, Manhemsförbundet. Ett bidrag till göticismens och den yngre romantikens historia. Göteborgs högskolas årsskrift XXXIV. 1928: 1.

Verner Söderberg — Henry Olsson — Gunnar Heckscher, Johan August Hazelius. En levnads-teckning. Stockholm 1936.

³ C. J. L. Almquist, Handlingar till upplysning i Manhemsförbundets historia. Ingår i del II av hans Samlade skrifter under redaktion av Fredrik Böök. Stockholm 1926. Sid. 436.

⁴ Almquist, Handlingar etc. Sid. 361 ff.

Nordiska museet enligt det ursprungliga projektet. Endast den borte längan blev uppförd. Teckning av Gust. Améen 1891.

Manhemsförbundet närstående var också männen bakom Nya Elementarskolan i Stockholm, vilken kom till som en experimentalskola 1827. Almquist blev denna skolas förste rektor. Senare inträdde generalen Hazelius i dess direktion. Här var också sonen Artur elev och sedermera lärare. Även Arturs son Gunnar gjorde här sina första lärospån.

General Hazelius' intresse för folkbildningen delades av sonen, som medverkade vid utgivandet av Folkskolans läsebok och även själv utgav läseböcker. Dennes största pedagogiska insats blev emellertid Nordiska museet. Här ville han förverkliga något av det som mer än 50 år tidigare hade föresvävat Manhemsförbundets män. Det var nu icke längre i några fiktiva rum som adepterna skulle vandra för att genom symboliska riter inhämta kun-

skaper om sitt eget folks förflutna. Nej, man skulle vandra genom verkliga rum och i dessa lära känna sina andliga rötter med hjälp av konkreta föremål och arrangerade folklivsbilder.

Ytligt sett fanns det icke många likheter mellan Almquist och Artur Hazelius. Den förre älskade att presentera sin livssyn i kvasifilosofiska termer, den senare var ingen teoriernas man utan lät sitt verk tala för sig självt.

Även tidsandan var nu mindre spekulativ. Inom skönlitteraturen hade realismen börjat tränga undan romantiken redan på 1830-talet. Almquist själv var en av de första som genom sina folklivsskildringar slog in på de nya vägarna. Samma förändring märker man även inom forskningen. I Uppsala t. ex. övergav Geijers lärjungar sin lärofaders

filosofiska spekulationer. Överallt förfinade de olika specialvetenskaperna sina metoder. Men det nya kom icke i konflikt med det gamla. Det fanns under hela denna period en stark underström av fäderneärvd romantik.

Utan tvivel är banden starka mellan Manhemsförbundets män och Nordiska museets skapare. Utgivandet av Manhemsförbundets skrifter stod t. o. m. på Artur Hazelius' arbetsprogram på 1870-talet, fastän hans avsikt aldrig förverkligades.⁵

Artur Hazelius' egna uttalanden om sina yttersta syften är högst vaga. Hans skapelse visar sig vid närmare granskning vara en ekvation med många obekanta, vars lösning erbjuder stora svårigheter, om man icke begagnar vissa av den almquistiska kretsens grundtankar som *facit*. Därmed är icke sagt att de många överensstämmelser, som skall exemplifieras i det följande, behöver tolkas som direkt påverkan även i enskildheter. Snarare är det en gemensam livsyn som tagit sig likartade uttryck.

I den nya museibygnaden ute på Lejonslätten skulle en av längorna utgöras av en stor hall med öppna gallerier i två våningar.⁶ Den var avsedd för fosterländska fester. I sidorummen utmed långväggarna skulle med inblick från hallen anordnas 28 dioramor föreställande karakteristiska landskap från Nordens länder. Naturen var för Hazelius liksom för Almquist själva grunden på vilken vår kultur vilar. Här hade också dessa landskapsbilder fått en central plats, där de

utgjort en inspirerande inramning till de stora festerna i hallens mitt. Gallerierna en och två trappor upp var avsedda för allmogesamlingarna, som skulle ordnas både som fantasieggande interiörer och som föremålsserier. Allmogen betraktades ju även av Hazelius som den främsta bäraren av det nationella arvet, och därför reserverade han också hedersplatsen i den stora hallbyggnaden för dessa samlingar.

En absid mitt på hallens västra långvägg var avsedd för en kolossalstaty av Gustav Vasa. När tanken härpå först uppkom är icke utrett, men den fanns i alla fall redan under Artur Hazelius' livstid.⁷ Osökt faller Almquists spekulativa utläggningar i Manhemsförbundets stadgeföreslag i tankarna: "I medelpunkten av folket står dess ideal, dess högste älskling, centralljuset, konungen. Konungen (det ideala) och folket (bonden, det reala) äro i grunden att tala, de två, som i landet endast finnas; och av deras förening uppstår den statiska enheten, riket."⁸

Man kunde anmärka mot jämförelsen med Almquist, att denne placerat den svenske kungen i centrum av ett svenskt folk, då Hazelius placerat honom i nordisk miljö. Hazelius växte upp under skandinavismens glansdagar och påverkades starkt av dess anda, men inte heller Almquist var främmande för enheten i den nordiska kulturen och rekommenderade just Manhemsförbundets män att studera Nordens historia och dess antikviteter.⁹

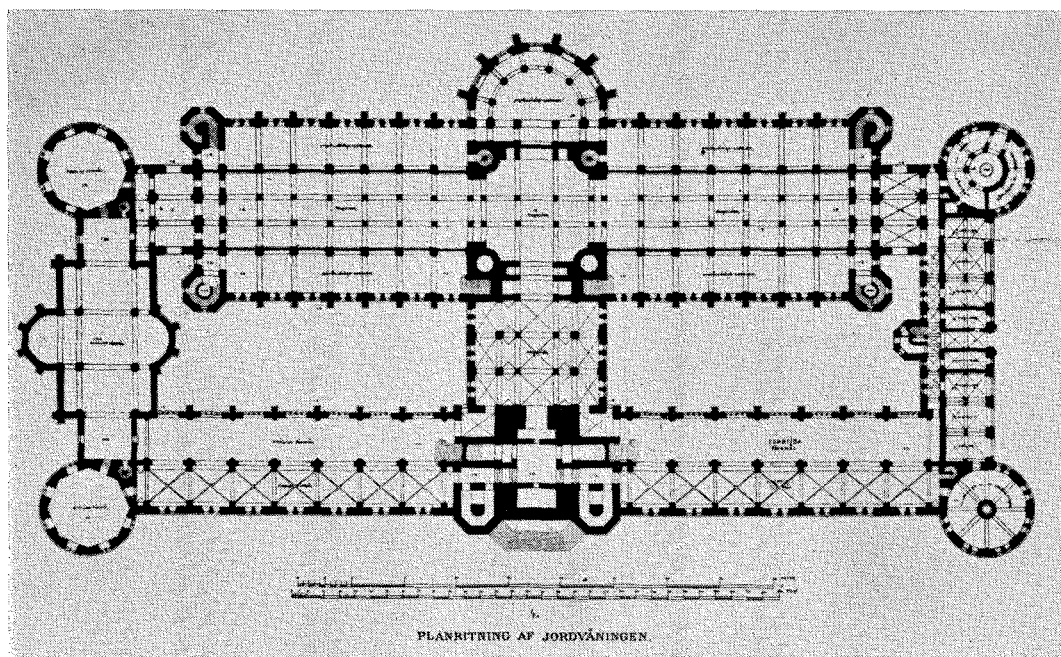
⁵ Fredrik Böök, Artur Hazelius etc. Sid. 256. En stor del av Manhemsförbundets papper var i Artur Hazelius' ägo och finns nu i Nordiska museets arkiv.

⁶ Förslag till byggnad för Nordiska museet. Stockholm 1891.

⁷ Handlingar rörande installationen i Nordiska museets nya byggnad, bilagda nämndens protokoll af den 24 april och 6 maj 1902. Stockholm 1902.

⁸ Almquist, Handlingar etc. Sid. 436.

⁹ Almquist, Handlingar etc. Sid. 455.

Planritning av första våningen i den projekterade museibygnaden. Hallbyggnaden i västra längan var tänkt med dioramor i sidorummen runt den stora hallen. I södra tvärlängan ligger barockkyrkan och i den norra arkiv, bibliotek och tjänsterum. I den östra längan ligger i denna våning rum för de kyrkliga och förhistoriska samlingarna. Där ovanför avsåg man att inrymma högreståndsavdelningen och de personhistoriska samlingarna.

Den svenska bonden, som enligt Almquist utgjorde samhällets grundval, var icke riktigt identisk med den jordbrukande yrkesmannen. "På samma sätt som svenska folket genom alla åldrarne av sin tillvarelse huvudsakligen idealiserat sig genom utbildandet av de fyra riksstånden, så böra även dessa fyra statselementer hos Manhemsynglingen genom förbundets alla grader hava blivit livade. Detta är den politiska vandrigen genom förbundet."¹⁰ De fyra stånden höll på att sammansmälta och uppgå i en högre enhet, vilken Almquist benämnde en idealiserad bondetillvaro. "Statsnaturens första grund (bonden) måste, såsom vi anmärkt, vid

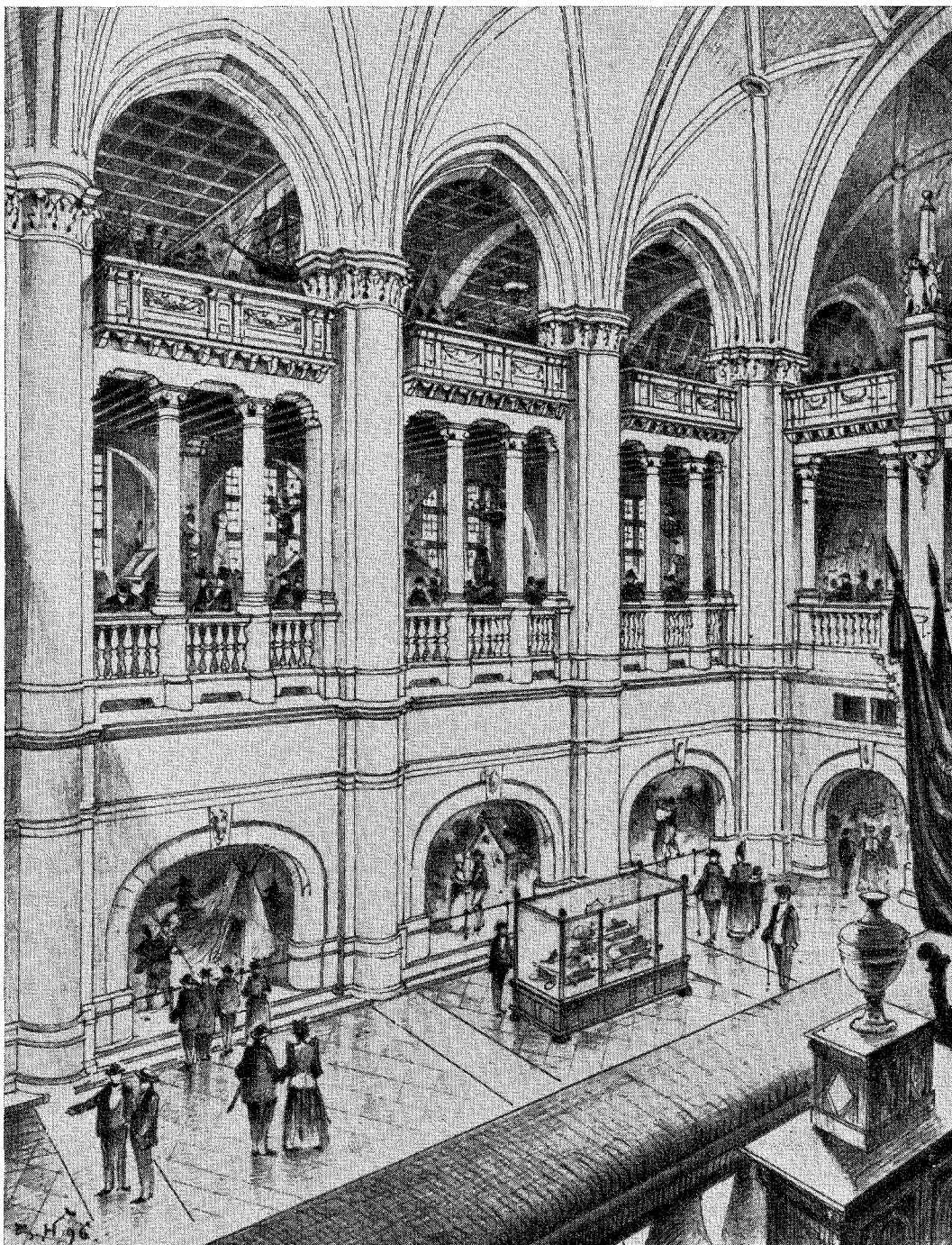
statens högsta utveckling återkomma i högre potens."¹¹

I Nordiska museet skulle de övriga längorna ägnas åt de högre stånden. Södra flygeln var avsedd för kyrkliga minnen. Där skulle bl. a. finnas ett medeltida kapell och en barockkyrka, den senare med Burchard Prechts altare från Uppsala domkyrka som förnämsta prydnad. Detta hade nämligen vid kyrkans restaurering ratats av Helgo Zettervall och överlämnats till Nordiska museet som deposition.

Den sammanbindningsbyggnad som gick från mittportalen till allmogehallen, skulle i en övre våning rymma vapensam-

¹⁰ Almquist, Handlingar etc. Sid. 437.

¹¹ Almquist, Handlingar etc. Sid. 443.

*Nordiska museets stora hall sådan den var planerad med gallerierna öppna mot hallen.
Teckning av Erland Heurlin 1896.*

lingen. På byggnadsritningen ser man här Bernt Notkes staty av S:t Görän och draken.

I östra längan avsåg man att ordna samlingarna kronologiskt genom tidsåldrarna. En trappa upp planerade man såväl rumsinteriorer som föremålsserier från de högre stånden.

Översta våningen skulle, som kronan på verket, ägnas åt minnet av berömda män och kvinnor som berikat den svenska odlingen. Här reserverade man en serie smårum för föremål knutna till sådana personer. Rummen skulle inrama ett långt galleri för bildframställningar av märkliga händelser i de nordiska folkens historia samt statyer och byster av Sveriges yppersta män.

Artur Hazelius betonade ständigt det fosterländska syftet med sitt verk. Samma syfte hade också Manhemsförbundet. Dess ändamål var icke enligt Almquist att "bilda lärde" utan det var att "bidraga till bildandet av äkta svenskar".¹²

Det kan ju under sådana förhållanden verka egendomligt att varken Manhemsförbundet¹³ eller Nordiska museet bedrev någon propaganda för lösning av samhällsproblemen i en viss riktning utan principiellt ställde sig neutrala till aktuella tvistefrågor. Utifrån den grundåskådning som blivit antydd var dock detta ganska naturligt. Den fosterländska propagandan bestod i att framställa svenskheten sådan den var, och eftersom var och en som växt upp i svensk miljö var en produkt av denna svenskhet, måste följden med nödvändighet bli att man drogs till sitt eget och fick kärlek till detta. Kunskapen var en propaganda i sig själv.

Den sista graden i Almquists Manhemsförslag skulle ge "en säker kännedom av svenska rikets nuvarande konstitution och övriga grundlagar, läsning av svenska historiens sista period ifrån Gustav I till oss, samt en statistisk, geognosisk och topografisk blick på Sverige".¹⁴ Då Almquist avslutat redogörelsen för denna grad såg han framför sig ett hägrande mål: "Om denna institution, i stället för att nu vara blott ett utkast, vore en offentlig inrättning, och vi försätta oss fram i en tid, då den ägde stor omfattning och den nu uppväxande generationen hade genomgått den i sin helhet; så skulle denna nionde grad komma att utgöra samlingen av vårt fosterlands äldste män: den bleve som Sveriges hjärta: den samling av medborgare nämligen, från vilken kärleken till Gud, konung och fosterland — således själva folkets livskraft — utginge, cirkulerade bland alla, och återvände i beständigt mer upplivande pulsslåg."

Säkert var det liknande tankar som uppfyllde Artur Hazelius, då han i de trånga lokalerna vid Drottninggatan tillsammans med arkitekten I. G. Clason gjorde upp planerna för den nya museibyggnaden.

Redan tre år efter det första spadtaget ute på Lejonslätten hade emellertid Artur Hazelius fått ett annat stort arbetsfält, som absorberade honom helt under hans återstående levnad. I sin strävan att levandegöra nordisk kultur hade han funnit museisalarna för trånga. Som ett komplement anlade han 1891 friluftsmuseet uppe på Skansenklippan, där det förflutna kunde återuppstå på ett helt annat sätt än inom ett museums väggar. I stället för

¹² Almquist, Handlingar etc. Sid. 366 ff.

¹³ Almquist, Handlingar etc. Sid. 456.

¹⁴ Almquist, Handlingar etc. Sid. 449.

döda landskapsdioramor kunde man här återge äkta natur, i stället för treväggiga interiörer hela stugor och i stället för stillasittande vaxdockor levande människor, som åskådliggjorde både vardagligt arbete och festlig samvaro.

Undan för undan utvidgades friluftsmuseets område, och icke utan triumf kunde Artur Hazelius natten till valborgsmässoafton 1901 riva ner det plank som skilde Skansen från det gamla tivoliområdet vid Solliden. Det blev hans sista seger. Knappt en månad därefter var han död.

Nya män och nya problem

Då Artur Hazelius så hastigt gick bort, försattes Nordiska museet i en brydsam situation. För Skansens del syntes visserligen riktlinjerna så klara att en blivande styresman endast hade att fortsätta mot det utstakade målet, men för museet på Lejonslätten var läget ett annat. Det stod nu klart för alla att det stora byggnadskomplex som Hazelius hade planerat icke skulle kunna förverkligas inom överskådlig tid. Det var icke endast medel som fattades, även den nya Djurgårdsregleringen hade lagt hinder i vägen. Man stod inför den svåra uppgiften att inrymma hela museet i allmogehallen med sina galerier. Någon definitiv klarhet hur detta skulle ske hade man icke nått fram till, men provuppställningar hade ägt rum under Artur Hazelius' livstid i den då färdiga delen av byggnaden.

I samband med installeringen uppkom också en annan fråga. Skansen, som tillkommit sedan planerna för den nya museibygnaden utformats, hade bättre möjligheter att levandegöra det förflutna. Skulle nu museet komma att te sig som ett ofullgånget foster i jämförelse med sin syster uppe på Skansenklippan, eller kunde det tänkas att museet tilldelades en från Skansen skiljaktig uppgift.

Det var dessa frågor som skulle kom-

ma att prägla de närmaste åren efter Artur Hazelius' död. Intimt sammanknippad med dem blev också en tredje fråga, som kom upp på tapeten först men som sist blev avgjord: Vem skulle efterträda Artur Hazelius som styresman?

Någon representant för museal sakkunskap fanns icke i museets nämnd, och av medarbetarna på museet var ingen i stånd till sådana vidfamnande överblickar som den bortgångne. De flesta utgjordes av kvinnliga amanuenser, anställda direkt från flickskolans avgångsklass. Av de manliga var Per Gustaf Vistrand en f. d. medicinare, som med hänförelse tjänat Hazelius' sak och utbildat sig till en god kännare av svensk allmogekultur. Nils Edvard Hammarstedt var en düsseldorfkonstnär, som övergivit måleriet och nu ägnade sig åt studiet av svensk folkro, på vilket område han redan gjort en uppskattad insats. Endast en av museets tjänstemän hade avancerat så långt på den akademiska banan att han icke var otänkbar som styresman. Det var hovintendenten fil. dr John Böttiger, som, förutom att han var chef för Oscar II:s privata konstsamlingar, även tjänstgjorde som amanuens utan lön på Nordiska museet.

Det var dock icke Böttiger som Haze-

lius hade tänkt sig som sin efterträdare. I några testamentariska anteckningar från 1896, vilka förnyats strax före hans död, rekommenderar han sin unge son Gunnar till styresman, eftersom denne var mest förtrogen med hans planer och därför bäst skulle kunna upprätthålla museets traditioner.¹⁵ På grund av sonens ungdom föreslog Hazelius att styresmannaskapet tills vidare skulle vakanssättas och Gunnar Hazelius endast fungera såsom rådgivare. Till föreståndare för den konstindustriella avdelningen och avdelningen för de högre stånden borde Böttiger kallas och till föreståndare för allmogeadelningen Vistrand. Gunnar Hazelius borde utses till föreståndare för museibyggnaden på Lejonslätten samt för Skansen med alla dess anläggningar, även de zoologiska.

Vem var då den man som redan vid 23 års ålder var påtänkt som chef för en stor kulturinstitution och som ännu icke hunnit avsluta sina studier i Uppsala?¹⁶ Moderlös strax efter födseln — modern dog i barnsäng — och med en fader som helt gick upp i sina museiplaner, fick den unge Gunnar en egenartad uppväxttid. Fadern gjorde honom tidigt till sin förtrogne rådgivare, och i hög grad motsvarade han också förväntningarna. Gunnar Hazelius visade sig ha en begåvning av ovanliga mått. Faderns intuitiva entusiasm motsvarades hos sonen av ett skarp-sinnigt intellekt. Det andliga Hazeliusarvet från fadern och farfadern hade

bevarats intakt även av sonen men icke osjälvständigt accepterat utan teoretiskt genomarbetat.

Gunnar Hazelius var historiker och höll vid faderns död just på att under Harald Hjärnes ledning fullborda sina licentiatstudier i Uppsala. Vid sidan av dessa hade han också gjort sig känd inom studentföreningen Heimdal, där han var en av de ledande krafterna.

Heimdal bildades 1891 som en motvikt till det radikala Verdandi. Föreningen bar från början en starkt konservativ prägel, men Gunnar Hazelius motarbetade dess partibundenhet och lyckades förvandla den till en samlingspunkt för folkbildningsintresserade studenter av skiftande politisk åskådning. Endast de utpräglat radikala hade fortfarande sitt forum i Verdandi.

Det var huvudsakligen Gunnar Hazelius' förtjänst att dessa två föreningar våren 1901 kunde förena sig om en stor folkbildningskongress med representanter från alla Nordens länder.

Förutom Heimdal ägnade Gunnar Hazelius tid och krafter åt studentkårens praktiska angelägenheter. Han tillhörde den innersta kretsen i studentkårens direktion och var ett år dess sekreterare. Med stort intresse samlade han studenterna till stora offentliga diskussioner. Tidens paroll löd "Försvar och reformer", och Gunnar Hazelius var anhängare av båda dessa saker.

Men Gunnar Hazelius var inte en person som det stod glans omkring. Han framträdde sällan offentligt och var ingen stor talare. I stället lade han ned hela sin själ på det organisatoriska arbetet bakom kulisserna.

År 1898 höll Gunnar Hazelius ett föredrag i Uppsala med titeln "Om patrio-

¹⁵ Meddelanden från Nordiska museet 1901. Sid. 19 f.

¹⁶ Verner Söderberg, Gunnar Hazelius. Ingår som inledning till Gunnar Hazelius' postuma arbete "Om handtverksämbetena under medeltiden". Nr 9 i serien Bidrag till vår odlings häfder. Stockholm 1906. Sid. III ff.

Gunnar Hazelius.

tismen". Det har sitt intresse att något beröra de tankar han där ger uttryck åt.¹⁷

För Gunnar Hazelius var patriotismen i främsta rummet en känsla som sammanbinder människor i större eller mindre grupper. Känslan av samhörighet med och delaktighet i det mänskliga samhälle

¹⁷ Tryckt efter föredragshållarens anteckningar som inledning till Gunnar Hazelius' Om handverksämbetena under medeltiden. Omtryckt i Ord och Bild 1906. Sid. 149 ff.

vari man lever medför åtminstone i sina högre former även medvetandet av ansvar och förpliktelser gentemot detta samhälle. För fosterlandskänslan kan ras, språk, religion, hemort och statsinstitutioner ha betydelse, men ingen av dessa faktorer spelar så stor roll att den icke kan tänkas bortas. En faktor är däremot nödvändig: det gemensamma kulturarvet. Patriotismen är en kulturprodukt.

"Patriotismen är sålunda enligt min

uppfattning grundad på gemensamt medvetande av att äga samma odlingsarv, samma kulturella intressen och strävanden... Varje tänkande människa måste också mottaga en stark känsla av sin plikt att ej låta detta arv förfaras utan efter förmåga inlägga eget arbete i samhällets tjänst... Man kommer säkert till den bästa förståelsen av sig själv och sin plats i samhället, till sin bästa uppgift i livet och till stora möjligheter att där uträtta något, liksom till den mest harmoniska utvecklingen av sin personlighet, om man lyssnar till den granens susning, vid vars rot ens bo är fäst."

I sin uppfattning om att man bör lära känna sin egen miljö för att kunna utvecklas på ett harmoniskt sätt överensstämmer Gunnar Hazelius med fadern. Men han har också synpunkter som skiljer honom från denne. Borta är Rousseaus ideala naturmänniskor, bortan är också Montesquieus klimatlära. I stället märker man ett starkt inflytande från Harald Hjärne, som dock enligt Gunnar Hazelius gått för långt då han låter fosterlandskärleken sammanfalla med politiskt samfundsmedvetande. Gunnar Hazelius var dock ense med Hjärne i fråga om statsinstitutionens betydelse för uppkomsten av en enhetlig kultur.

Det finns också en annan skillnad mellan far och son. Artur Hazelius såg som sin huvudsakliga uppgift att sprida kunskap om det fosterländska kulturarvet, och han grundade Nordiska museet med detta mål i sikte. Därför blev Artur Hazelius på ett sällsynt sätt ett med sitt verk. Han var, om man så får säga, begränsad som människa men allomfattande som museiman. Gunnar Hazelius däremot hade vidare mål. Han ville icke endast förmedla kunskaper om det förflutna utan

var framför allt inställd på att lösa nuets problem och att arbeta för framtiden. Nordiska museet var därför icke Gunnar Hazelius' självklara arbetsfält, utan hans håg stod närmast till den politiska journalistiken. I det avseendet påminde han mer om sin farfar än om sin far. Han ansåg emellertid att Nordiska museet hade en mycket betydelsefull uppgift att fylla även i avseende på det mål som var hans eget. Därför beredde han sig också på att helt ägna sig åt denna institution, när han några år före faderns död fick veta att denne ämnade rekommendera honom som sin efterträdare.

Under sina sista år i Uppsala ändrade Gunnar Hazelius sina studieplaner för att bättre anpassa dem till sitt blivande arbetsfält. Hans sympatier var särskilt starka för England och Amerika. Därför hade han tidigare inriktat sina studier speciellt åt detta håll. Nu var det hans avsikt att bedriva forskningar i svensk skrähistoria, men för att kunna sätta in denna i sitt historiska sammanhang, ägnade han under några år Tysklands stads- och skråväsen grundliga studier, vilka sommaren 1900 resulterade i en licentiatavhandling.

Då Nordiska museets nämnd i slutet av maj samlades till sitt första sammanträde efter Artur Hazelius' död, rådde den djupaste förstämning, och man avgav ett högtidligt löfte till varandra att nämnden ständigt skulle "sträva att i hans anda värdigt upprätthålla det stora verk som var hans ädla, exempellösa livsgärning".¹⁸

I nämnden satt då som ordförande Hazelius' nära vän sedan många år pro-

¹⁸ Protokoll, hållet vid nämndens sammankomst den 28 och 29 maj 1901. Nordiska museets arkiv.

Gunnar Hazelius med några av sina vänner på sitt studentrum i Skytteanum i Uppsala.

fessor Axel Key, som dock dog innan året var till ända. Av övriga ledamöter var två särskilt knutna till den nya musei-byggnaden, husets arkitekt professor Isak Gustaf Clason och dess byggnadskontrollant ingenjör Claes Gustaf Norström. I nämnden satt också den kände badläkaren och professorn i anatomi vid Konstakademien Carl Curman. Men den som kanske främst svarade för sambandet med det förflutna var dock byråchefen i

fängvårdsstyrelsen Viktor Almquist, brorson till författaren och genom sin hustru även släkt med Artur Hazelius. Både genom sin släktskap och sin romantiska livssyn skulle han bli Hazeliusarvets trogne väktare under en lång följd av år.

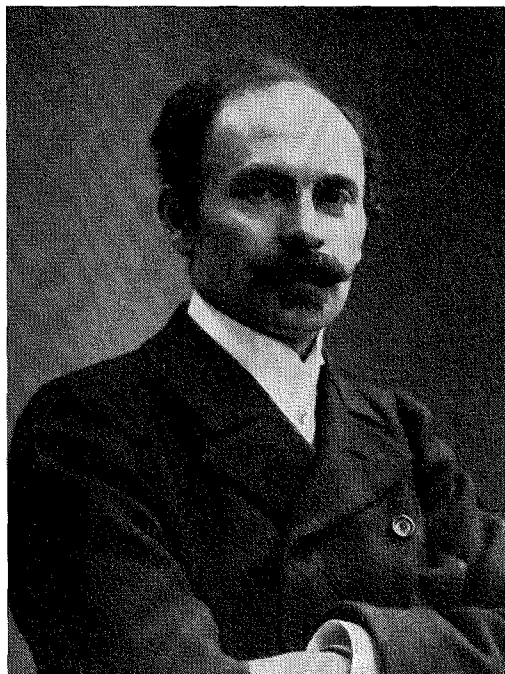
De förordnanden som gjordes under detta första sammanträde skedde i nära anslutning till Artur Hazelius' uttalade vilja. Böttiger skulle tillsvidare förestå avdelningarna för konstindustri och de

högre stånden, Vistrand allmogevdelningen samt skrå- och hantverksavdelningarna. Registrator och chef för expeditionsgöromålen i staden blev Hammarstedt. Gunnar Hazelius fick Skansen på sin lott. Han skulle dessutom såsom sekreterare bereda förekommande ärenden och såsom nämndens förtroendeman övervaka museets kansligöromål.

Gunnar Hazelius tillerkändes således vid detta sammanträde en ganska stark ställning såsom fadern önskat. Strax förut hade också Böttiger i kondoleansbrev betygat honom sitt stöd. "Du vet", skrev han, "att jag alltid tänkt mig Dig som Din faders ställföreträdare och att jag lovat att troget hjälpa Dig, därest min hjälp anses något värd. Jag förnyar nu detta erbjudande i vad gäller museet och ber Dig, om Du så finner gott, när Du önskar, räkna på min hjälp."¹⁹

Med Artur Hazelius' sista vilja, nämndens bevägenhet och löfte om stöd från museets främste tjänsteman syntes Gunnar Hazelius' väg till styresmannaskapet vara jämnad. Händelserna skulle emellertid utveckla sig i en annan riktning.

Då Gunnar Hazelius några dagar senare å nämndens vägnar tillfrågade Böttiger om han även i fortsättningen ville förestå avdelningarna för konstindustri och de högre stånden, gav denne ett svar som trots sin älskvärda ton ganska tydligt blottade hans avsikter.²⁰ Inledningsvis erinrade Böttiger om att han och Artur Hazelius ofta tänkte olika i småsaker, men han var viss om att denne alltid hade förstått den kärlek till Nordiska museet, som förestavat både hans avsikter och

John Böttiger.

hans arbete. "Det är gott att minnas detta nu, då så mycket synes på väg att ändras." Böttigers alla studier, resor och forskning under den tid han varit på museet hade uteslutande gått ut på att samla ett kapital av kunskaper att användas i målets tjänst. Detta kapital, ansåg han, hade satt sin prägel på hans personlighet för alltid.

Böttiger erinrade vidare om att han aldrig under denna långa tid hade velat uppbära någon lön. Han hade nämligen funnit att han gjorde den största nyttan i frihet och att han ej kunde vara bunden "av annat än en *inom hans fack* överlägsen person". Han skulle emellertid känna det bittert om han ej fick använda de år han hade kvar "till det älskade målets gagn". Inte heller i fortsättningen ville han dock binda sig vid någon lön,

¹⁹ Brev från John Böttiger till Gunnar Hazelius den 27/5 1901. Familjearkivet.

²⁰ Brev från John Böttiger till Gunnar Hazelius den 11/6 1901. Familjearkivet.

så mycket mer som nämndens planer för museifrågans ordnande var honom alldeles obekanta. "Jag har", fortsatte han, "under dessa år av studier utomlands och erfarenheter hemma kommit till en fullt utbildad uppfattning av den enligt min mening enda lösningen av musei-gåtan, och jag är viss på att jag, därest denna lösning blir en annan, gör bäst uti att ej genom penningens band, som kunna lägga hinder i vägen för mitt fria intresse, på något sätt vara förenad med museet. Mitt svar är alltså, att jag, under det provisorium som f. n., beklagligt nog, torde vara nödvändigt, med glädje vill sköta de ärenden jag under de sista 10 åren av Din faders liv handlagt på samma villkor som tillföre och gärna efter av Styrelsen uppgiven plan."

Böttiger hade med detta brev uttalat tre önskemål. Han ville inte ha någon över sig som var underlägsen honom i hans fack. Han ville ägna de år han hade kvar åt den stora museiuppgift, som han ansåg för alltid hade präglat hans personlighet. Föreståndarskapet för högreståndsavdelningen skulle betraktas som ett provisorium, tills nämnden hade tagit ställning till hans förslag hur "musei-gåtan" skulle lösas. Att Böttiger siktade på ett chefskap är tydligt. Mera osäkert är det om han någonsin räknade med att bli styresman för hela institutionen. Hans strävan gick nämligen under det närmaste året ut på att göra museet och Skansen till två självständiga avdelningar med var sin styresman. Naturligtvis ansåg han sig då vara självskrivnen som chef för museet.

Efter hand blev Böttigers ställning starkare. Redan i juni samma år utsågs han till ledamot i nämnden efter Artur Hazelius. Därmed hade visserligen den museala sakkunskapen blivit bättre till-

godosedd i museets styrelse, men överinseendet över arbetet blev splittrat, och Gunnar Hazelius fick sin kollega till överordnad.

Tendensen gick alltmer mot en uppdelning av institutionen i två huvudavdelningar: Skansen under Gunnar Hazelius och museet under Böttiger. I september 1901 fick Böttiger nämndens uppdrag att ha överinseendet över arbetet vid museets avdelningar i staden, och från november samma år fick museets tjänstemän göra regelrätta föredragningar för honom.

Eftersom Böttiger och Gunnar Hazelius hade helt olika uppfattningar om förhållandet mellan Skansen och museet, blev deras samarbete icke utan konflikter, i synnerhet som Böttiger ansåg att även Skansens kulturhistoriska avdelning borde sortera under museet. Endast djuren och festerna skulle således komma på Skansenintendentens lott.

I anledning av en reprimand som Böttiger gav Gunnar Hazelius för en obetydlig sak, passade denne på att närmare klargöra sin inställning till institutionen.²¹ Det behövdes god vilja å ömse sidor, menade Gunnar Hazelius, för att det samarbete, som vore önskvärt och nödigt, skulle möjliggöras. "Jag lovar dig att vad på mig ankommer söka på allt sätt jag kan främja ett dylikt samarbete. Men som du kan förstå, min ställning är ej så alldeles lätt. Jag förstår ju mycket väl att min ställning till museet framför allt beror på mitt namn, min eventuella förmåga och duglighet är ju ej prövad och kan ju med all rätt betvivlas. Men ser

²¹ Koncept till brev från Gunnar Hazelius till John Böttiger. Odaterat. Familjearkivet. Före 1903 finns Gunnar Hazelius' brev endast i koncept, varför icke med säkerhet kan avgöras, om breven har exakt samma lydelse.

jag förh. från min egen synpunkt kan jag ej tjäna museet på samma sätt som en vanlig löntagare eller tjänsteman. Jag måste även känna mig som en slags, må vara ovärdig, testamentsexekutor och värmas av de idéer som jag dels vet dels tror mig veta hava varit de för min fader i hans museiarbete bestämmande. Jag kan härigenom komma i konflikt med mina kollegor i arbetet och med den tjänstplats vid museet som jag intar, konflikter som jag annars ej haft rätt att framkalla. Så långt min vilja och min kraft sträcker sig vill jag låta plikt känslan och ej någon slags maktlystnad bestämma mitt handlingsätt. Kommer den dag då styrelsen anser att jag ej behöves eller då museet vill slå in på andra vägar än där jag med min kanske fäkunniga uppfattning kan följa, då är det min skyldighet att lämna museet och jag skall i så fall ej framställa några fordringar för min personliga del. Jag är ej de ljusa framtidsförhoppningarnas man, jag gör mig inga större illusioner om betydelsen eller varaktigheten av mitt arbete för museet, men jag vill 'kämpa i skuggan' på den plats jag är ställd för den fana jag svurit, så länge förhåll. det medgiva."

Alltefter tiden framskred framstod klyftan större mellan Gunnar Hazelius' och Böttigers museiuppfattning. Vid nämndsammanträdet i maj 1902 framlade Böttiger ett förslag till ändring av Nordiska museets stadgar i överensstämmelse med sin uppfattning om att museet och Skansen skulle ha var sin styresman, vilka båda skulle vara föredragande i nämnden. Förslaget begärdes vilande för att tagas upp till stadgeenlig behandling under novembersammanträdet.

Under den tid Gunnar Hazelius var föreståndare för Skansen, gick han, lika

Gunnar Hazelius' exlibris.

litet som någon annan Skansenchef, fri från kritik från djurskyddsföreningar, politiska föreningar och andra. Samtidigt mötte han även inom institutionen kritik och motstånd av långt hårdare slag. Detta gjorde att han redan efter ett år började överväga om han skulle dra sig tillbaka. Dessa tankar utvecklade han i ett brev till Carl Curman, som strax förut blivit vald till ordförande i nämnden efter Axel Key. Brevet hade emellertid inte karaktär av tjänstebrev utan var helt förtroligt riktat till en av Artur Hazelius' personliga vänner.²²

"Jag har som farbror vet", skriver Gunnar Hazelius, "under sista tiden allvarligen grubblat över min ställning desto mer som jag tryggt kan säga att jag and-

²² Koncept till brev från Gunnar Hazelius till Carl Curman. Odaterat. Familjarkivet.

ligen i hög grad lider av de förhållanden, som nu råda. Det spörsmålet har härvid allt klarare trätt fram för mig: Är det ej klokast och riktigast att redan nu lämna platsen vid museet?

En föreståndare för Skansen som bär mitt namn och för allmänheten framträder som anläggningens ansvarige målsman är som sig bör utsatt för en vaken och skarp kritik både över vad han gör och vad han underlåter att göra. Denna kritik och anmärkningslusta skulle jag under andra förhållanden lätt nog kunna bära. Jag är ej rädd för ansvar, utan påtager mig det gärna. Men när till denna den offentliga meningens kritik sällar sig en oförstående och ingalunda oväldig kritik från den som inom museet är ens jämställda kollega på samma gång som överordnade, då ställer sig förhållandet annorlunda. Av denna kritik inom institutionen kommer det ej så mycket fram i styrelsen, men låter mig gå i ständigt medvetande om att vad jag gör skall bliva föremål för anmärkning och klander. Snart sagt dagligen får jag av beställsamma vänner och av sådana som ej äro mina vänner veta att det eller det har varit föremål för skarpt ogillande uttalanden. Att gå med denna dubbla front, att känna ansvaret inför offentligheten och samtidigt göra sig beredd att gendriva det klander, som inom institutionen framställles från helt andra synpunkter, det tär mer än man i förstone anar på ens andliga spänstighet. Och härmed sammanhänger en annan sak, dels härigenom, dels genom passiva motstånd som jag från museiavdelningens sida har rönt och kommer att få röna, så blir det arbete som jag har att utföra i museets tjänst dåligt. Sannolikt kommer museet därav att få föga gagn, jag föga heder.

En sådan ställning kan man ju stå i om den är övergående. Men vilken sannolikhet är det att så blir förhållandet i detta fall?

Mig synes tämligen klart att min ställning kommer att bliva snarare ogynnsammare än tvärtom. Böttiger kommer att långsamt och försiktigt ständigt och jämt frambära klander mot mina åtgöranden och den sten man ofta spottar på, blir våt. En ställning sådan som min måste för den klandersjuke erbjuda många angreppspunkter aldri hälst när många av de allmänna principer som här följas, äro utsatta för ogillande.

Är det ej bättre även för museet att jag avgår nu såsom en relativt obrukad kraft än om något år — ty längre kan ej ett 'samarbete' mellan två så olika personer räcka — lämnar museet andligen utjäktad och kanske med den hallstämpel på min rygg att ha misslyckats med min uppgift.

För att stödja min faders verk vill jag ju gärna offra tid och krafter. Men i strid med John B—r där han har alla fördelarna på sin sida tycker jag att jag offerar mig utan nytta. Och därtill har jag dock ingen skyldighet. Jag älskar Skansen och trivs med arbetet här, men den andliga atmosfär som jag ser sätta sig fast vid museets huvudavdelning och som även utövar sin inverkan här, plågar och pinar mig." Gunnar Hazelius slutade brevet med att ifrågasätta om det inte var bättre att låta Böttiger överta hela ansvaret. Visserligen ansåg han denne vara olämplig, men det skulle snart visa sig, och då kunde styrelsen göra en ny ordning av förhållandena. Ett annat alternativ var att båda trädde tillbaka för en tredje. "Detta blir dock bättre än den försumpning, vari vi nu håller på att råka in."

Gunnar Hazelius på Sagalidens veranda med sina kvinnliga amanuenser och med Axel Nilsson stående i bakgrunden. Vid Gunnar Hazelius' högra sida sitter hans fru, Gina Hazelius, tidigare amanuens på Skansen. Foto 1903.

Något svar från Curman är inte känt. Troligen gav han lugnande försäkringar om stöd. Sådana löften hade Gunnar Hazelius långt tidigare fått från Viktor Almquist.

På nämndsammanträdet i november 1902 var Böttigers förslag till ändring av stadgarna uppe till slutligt avgörande. Han avgav där en längre motivering till sitt förslag.

Nordiska museet och Skansen representerade, menade Böttiger, två sidor av Artur Hazelius' skapelse, som var ömse-

sidigt beroende av varandra. Museet och de på Skansen inrymda kulturhistoriska samlingarna skulle svara för de rent museala arbetsuppgifterna, som bestod i insamling och vetenskaplig bearbetning av det kulturhistoriska materialet. Skansen däremot skulle vara en levande faktor i vårt folks liv med uppgift att väcka och underhålla den känsla av samband med det förflutna, "utan vilken ett livskraftigt, målmedvetet nationellt liv ej är tänkbart". Ingen människa, om än med aldrig så stor arbetskapacitet, skulle, en-

ligt Böttiger, kunna behärska detta stora arbetsfält. Återupplivandet av gamla folkliga sedvänjor och anordnandet av fosterländska fester förutsatte redan det stora kunskaper i fråga om dräktskick och folklig sed, ty skulle den historiska troheten eftersättas kunde det hända att Skansen sjönk ned "på det farliga gottköpsplan som leder till — andra etablissemang å Djurgården". När därtill kom överinseendet över Skansens naturhistoriska avdelning så låg redan detta i överkant av en enskild persons förmåga. Skulle dit även fogas Nordiska museets rent museala arbetsuppgifter, var gränsen redan överskriden. På båda hållen krävdes så ingående kunskaper att endast om styresmannaskapet delades skulle institutionen kunna utvecklas efter sin grundarplaner.

I sitt bemötande av Böttiger framhöll Gunnar Hazelius det orimliga i kravet på att en styresman skulle behärska hela sitt arbetsfält även i detaljer. Detta var icke ens önskvärt, eftersom en sådan specialisering skulle minska förmågan att överblicka det hela. Skulle Skansen isoleras och dess tjänstemän tvingas att behärska alla dessa detaljkunskaper, bleve Skansens framtida utveckling ytterst vanskelig, men just genom att Skansen och Nordiska museet icke isolerades från varandra funnes det sakkunskap till varje specialfråga.

Gunnar Hazelius hade med detta yttrande besegrat Böttiger med dennes egna

vapen. Omröstningen i nämnden hade emellertid skett redan dessförinnan. Böttiger var ensam om sin uppfattning. Hans förslag blev icke antaget. I stället antogs ett av Almquist framlagt förslag till provisorisk arbetsordning gällande den tiden styresman ej kunde tillsättas. Enligt denna arbetsordning ägde intendent eller annan tjänsteinnehavare vid museet icke rätt att vara ledamot av nämnden.

I Gunnar Hazelius' oavslåtliga kamp för att bevara faderns verk intakt hade han denna gång fått nämnden på sin sida. Nästa gång skulle han bli ställd inför en ny motståndare, som lyckades splittra nämnden. Böttiger, som fått ett tydligt misstroende votum, drog sig nu tillbaka från sitt arbete på Nordiska museet. Han kvarstod dock som nämndledamot till 1929.

Enligt den nya provisoriska arbetsordningen bibehölls uppdelningen av Skansen och museet i två huvudavdelningar, nu med var sitt kansli. Det stod uttryckligen angivet att till Skansen skulle räknas alla inom dess område befintliga föremål, byggnader och anläggningar. I ärenden som var gemensamma för båda museiavdelningarna skulle de båda intentionerna samråda.

Gunnar Hazelius förblev intendent för Skansen men frånträdde sin befattning som sekreterare. Till intendent för museet utsågs amanuensen vid Statens historiska museum fil. dr Bernhard Salin.

Installationskommittén

Redan ett par månader efter Artur Hazelius' död tillsatte Nordiska museets nämnd en särskild kommitté med uppgift att utreda hur byggnaden på Lejon-

slätten skulle disponeras och samlingarna ordnas. Till ordförande utsågs professor Oscar Montelius och övriga ledamöter var Böttiger, Gunnar Hazelius, Vistrand

och Hammarstedt från Nordiska museet, dessutom museets biträdande arkitekt Gustaf Améen, författaren Verner von Heidenstam, skalden, målaren och arkitekten Albert Gellerstedt, då chef för överintendentsämbetet, samt slutligen friherre Emanuel Cederström, förutvarande chef för konungens konstsamlingar. I övrigt skulle kommittén äga rätt att adjungera därtill lämpliga konstnärliga och vetenskapliga krafter. Redan efter ett par sammanträden adjungerades Bernhard Salin.²³

Installationskommitténs första åtgärd var att hos nämnden begära en närmare redogörelse för Artur Hazelius' planer och kommitténs uppgifter. Av det erhållna svaret framgick att försöksuppställningar hade pågått vid Hazelius' död i den då färdiga hälften av byggnaden. Något detaljerat förslag hade man ännu icke kommit fram till, men i huvudsak tänkte man sig följande plan:²⁴

Hallvåningens sidorum ordnas enligt det ursprungliga förslaget med dioramabilder från olika landskap i Skandinavien. Hallen blir en öppen promenadplats utan montrer men med statyer och byster av framstående svenska personligheter. Utöver sin ursprungliga uppgift skulle således hallen också ersätta galleriet högst upp i den östra länga, som icke skulle bli uppförd. I hallens absid, "detta svenska panteons allra heligaste", koncentrerar sig allt kring kolossalstatyn av Gustav Vasa.

²³ Protokoll vid kommitténs för behandlingen av frågor rörande installationen i Nordiska museets nya byggnad sammanträden. Nordiska museets arkiv.

²⁴ P.M. [angående museibygnadens disposition] Stockholm 1901. Omtryckt i Handlingar rörande installationen i Nordiska museets nya byggnad bilagda Nämndens protokoll af den 24 april och 6 maj 1902. Stockholm 1902. Sid. 31 ff.

Allmogesamlingarna, som enligt den ursprungliga planen skulle inrymmas i de två översta våningarna i den nu uppförda byggnaden, begränsas till den översta våningen, där interiörer omväxlar med vanliga museisalar. Allmogeavdelningen ordnas efter landskap.

I den mellersta våningen, gallerivåningen, inrymmas enligt den nya planen högrestandsavdelningen, som ordnas dels med rumsinteriörer, dels med samhörande föremål i grupper. Uppställningen blir kronologisk.

Bottenvåningens mittskepp anslås till magasin, i vilka samlingarna ordnas så att de blir lätt tillgängliga för studier. I sidoskeppen uppställas föremål från förhistorisk tid samt vagnar och andra skrymmande föremål. Även skrå- och Stockholmssamlingarna får här sin plats.

I södra flygeln inrymmas bland annat kaféllokaler och rekonstruerade fängelsehålor.

De frågor som i skrivelsen riktades till installationskommittén gällde, förutom byggnadens dekorerings, främst lämpligheten av dioramabilder samt stora mitt-hallens användning.

Redan vid överläggningarnas början ingav Hammarstedt och Vistrand en skrivelse till kommittén, där en avvikande mening angående utrymmenas disponering framfördes.²⁵ En ensidigt geografisk uppdelning av allmogematerialet, menade de, var mer berättigad i ett museum som belyste flera olika kulturer än i ett som ville åskådliggöra en tämligen enhetlig kultur. Eftersom de geografiska skiljaktigheterna även beaktades på Skansen, ansåg de att de olika landskapskaraktärerna blev överbetonade och framställ-

²⁵ Handlingar rörande installationen etc. Sid. 39 ff.

Nils Edvard Hammarstedt.

ningen av vår kultur som en enhet försummad. Både ur vetenskaplig och patriotisk synpunkt borde framhållandet av enheten av vår odling vara av synnerlig vikt, annars skulle Nordiska museets allmogeavdelning få karaktären av en serie provinsmuseer samlade under ett tak. Hammarstedt och Vistrand önskade vid sidan av den geografiska utställningen andra mindre utställningar, i vilka föremålen ordnades efter "ändamål och typ". De menade att en sådan utställningsmetod icke heller varit främmande för Artur Hazelius, vilket de bestyrkte med exempel.

Hammarstedt och Vistrand föreslog som exempel på sådana specialutställningar:

Fiske och enklare samfärdsel till sjöss
Jakt och djurfångst

Boskapsskötsel och ursprungligare
mejerihantering
Åkerbruk
Enklare samfärdsel till lands
Linberedning, spånad och med textil-
hemslöjd förbunden verksamhet
Allmogevävnader
Allmogesniderier och mindre träkärl
Allmogekeramik
Elddon och belysning
Bylaget och allmogens ursprungligare
samfundsväsen
Årshögtider och forntro

Dessa utställningar föreslog de vid sidan av de planerade dioramaexteriörerna i hallvåningen.

Sannolikt var Hammarstedt den drivande kraften bakom denna skrivelse. Han tycks ha intagit en stark ställning i kommittén. Svårare är det att få en klar uppfattning om Böttigers roll i installationsfrågan. I många avgörande frågor tycks han och Hammarstedt ha intagit samma ståndpunkt.

På ett kommittésammanträde i mitten av januari 1902 fick föreståndarna för respektive avdelningar i uppdrag att utreda hur många rum varje avdelning skulle behöva och framkomma med detaljerat förslag till följande sammanträde.

Bland Gunnar Hazelius' efterlämnade papper finns det ett odaterat maskinskrivet förslag, som i sitt första avsnitt uppräknar de olika grupperna av föremål och i sitt andra anger i vilka rum de bör uppställas. Sannolikt är det detta förslag som lades fram av avdelningsföreståndarna på installationskommitténs sammanträde den 22 jan. 1902.

Förslaget innehåller på många punkter avvikelser från den plan kommittén erhållit från nämnden. Alla dioramorna är

borta, och hallvåningens sidorum stängda mot hallen och reserverade för svenska allmogeföremål, utställda topografiskt. I de nischer, som då bildas i hallen av de igensatta valvbågarna, placeras folkdräkter.

Liksom i den ursprungliga planen innehåller den översta våningen allmog interiörer, som nu fixeras till sexton. I de övriga rummen ordnas allmogeföremålen efter den komparativa princip Hammarstedt och Vistrand föreslagit.

I fråga om gallerivåningen följdes Artur Hazelius' plan helt. För att åskådliggöra de högre ståndens levnadssätt föreslås tio rumsinteriörer eller "rum med möjligast trogna tidsprägel". I dessa inrymmes om möjligt även minnen från historiska personer. Av övriga rum i denna våning ägnas fjorton åt hantverkets utveckling och de högre ståndens odlingshistoria. Konsthantverket ordnas efter material, ett rum för tenn, ett för glas osv. Det var den vanliga uppdelningen i konstindustrimuseerna, och så var också Nordiska museets högreståndsavdelning ordnad i lokalerna på Drottninggatan. I gallerivåningen placeras också den svenska skråavdelningen.

I bottenvåningen slutligen inrymmes på norra sidan de utländska allmogesamlingarna och på södra sidan några mindre avdelningar bl. a. det tyska skråväsendet.

Gunnar Hazelius ansåg icke detta förslag vara i överensstämmelse med Nordiska museets anda. Visserligen var ett avsteg från den ursprungliga planen nödvändig, eftersom huset måste hysa flera samlingar än det från början var avsett till. För att den ursprungliga tanken med hallen skulle kunna vidhållas var det av vikt att den gjordes stämningsfull. Museisamlingarna borde, enligt Gunnar Hazelius,

förläggas till de övre gallerierna och allmog interiörerna flyttas ned till hallplanet, där de kunde omväxla med dioramor.

Kommittén beslöt att anhålla hos nämnden om medel dels för provuppställning av ett diorama, dels för ett av sidorummens igensättande med vägg, mot vilken allmogefigurer kunde uppställas. Samtidigt beslöt kommittén att adjungera några konstnärer som rådgivare i dessa frågor.

I ett brev till Hammarstedt uttryckte Gunnar Hazelius sitt missnöje med det avlämnade förslaget.²⁶ Han betonade särskilt Nordiska museets dubbla uppgift att vetenskapligt samla och bearbeta minnen av de nordiska folkens liv under gångna kulturskeden och att på ett åskådligt och för de olärda fattbart sätt framställa bilden av gångna tider — "så levande att det grep deras inbillningskraft och därigenom verkade stärkande på svensk fosterlandskärlek och nordisk samkänsla". Som medel för detta ansåg han interiörer och exteriörer särskilt lämpliga på grund av sin åskådlighet. Dessa hade förut givit en vän prägel åt museet. "Nu, när dess skapares starka hand ej längre stöder verket, vilja många leda museet tillbaka i lugna byråkratiska och vad man menar vara vetenskapliga fåror. — — — Ack, 'vetenskapen' blir hos många en trång doktrinarism som de falla ned och tillbedja, som de anse vanhelgande när den tillämpas i livet. Men den sanna vetenskapen är ej ett privilegium för ett fåtal lärde, utan den vinner just i vetenskaplig styrka genom att spridas ut till största möjliga antal." Gunnar Hazelius, som önskade komplettera sitt brev med ett muntligt samtal, slutade med att inbjuda Hammar-

²⁶ Avskrift av brev från Gunnar Hazelius till Edv. Hammarstedt den 24/1 1902. Familjearkivet.

stedt och Vistrand till middag hos sig följande söndag. I ett svarsbrev bemötte Hammarstedt Gunnar Hazelius' kritik, som han fann orättvis. Till middagsbjudningen tackade han nej, förebärande bristande tid.

Med kommittén adjungerades nu konstnärerna Julius Kronberg, Georg Pauli och Johan Tirén. Vid följande sammanträden diskuterades anordningarna i hallens sidorum. Samtliga konstnärer framhöll att sidorummen ur lokala och tekniska synpunkter omöjligt lämpade sig för dioramor, dvs. bilder som åsyftade full illusion, men att däremot som bakgrund med fördel kunde uppsättas stora målningar, vilka dock alltid måste verka som tavlor. Kommittén beslöt på grund av detta att frågå sitt beslut om försöksuppställning av en dioramabild.

Gunnar Hazelius var av annan mening. Han föredrog för sin del dioramor och yrkade på att en försöksuppställning borde göras. Men om man då fann att dioramabilderna icke gav ett verkligt konstnärligt intryck, borde man överge denna tanke. Under alla förhållanden borde exteriörframställningarna inskränkas till antalet, och de sexton allmogeinteriörerna flyttas ned i hallens sidorum.

Det förslag som installationskommittén i april 1902 överlämnade till nämnden innebar åtminstone på vissa punkter en seger för Gunnar Hazelius.²⁷ Man frångick avdelningsföreståndarnas yrkande på att hallvåningens sidorum skulle stängas för mot hallen. Kommitténs flertal var av den uppfattningen att sidorummen skulle inrymma allmogeinteriörer i husets ena hälft och landskapsmålningar i den

²⁷ Handlingar rörande installationen etc. Sid. 1 ff.

andra. Dessa arrangemang skulle uppta sidorummens halva golvyta. I utrymmena bakom skulle man utställa svenska och finska allmogeföremål efter den topografiska principen. För att vinna ett välbehövligt magasinsutrymme föreslogs sidorummen entresolerade. I fråga om stora hallen fasthöll man vid tanken att där placera byster och statyer av bemärkta svenska män och kvinnor.

Genom att interiörerna flyttades ned från översta våningen blev det utrymme över där. Vid sidan av den komparativa utställningen av allmogeföremål i överensstämmelse med Hammarstedts och Vistrands förslag skulle här också inrymmas de norska, danska och isländska avdelningarna. Däribland eventuellt fyra interiörer.

I gallerivåningen, vilken liksom tidigare var avsedd för högreståndssamlingarna, skulle föremålen placeras i tolv salar, dubbelt så stora som rummen i översta våningen. Dessa skulle orneras "efter förebilder från den tidsperiods konst de äro avsedda att inrymma; föremålen uppställas med hänsyn att över hela karaktären av en viss stil på en gång lämna det fullständigaste intryck, men utan anspråk på detaljtrohet i anordningen, vid vilken blott den dekorativa synpunkten torde komma till användning". Det vill med andra ord säga att man hade övergivit tanken på verkliga interiörer i denna avdelning. Föremålen skulle ordnas kronologiskt och inpassas vart och ett efter sin stil i någon av de tolv salarna. Liksom i det tidigare förslaget skulle också det svenska skräväsenet inrymmas i denna våning.

I bottenvåningen följde man ganska nära avdelningsföreståndarnas förslag. På vinden föreslogs ett litet specialmuse-

um för museimän omfattande råämnes- och stoffprov, falsifikat m. m. Slutligen föreslogs i södra flygeln ett kafé och i huvudbyggnadens bottenvåning under absiden en föreläsningssal.

I fråga om belysningen föreslog kommittén elektriskt ljus såväl i hallen som i sidogallerierna och bottenvåningen. Det ansågs bara vara en fördel att så stora partier av byggnaden som möjligt blev elektrifierade.

Trots att kommitténs yrkande bättre överensstämde med Gunnar Hazelius' museiideal än det avdelningsföreståndarna tidigare avlämnat, reserverade sig denne på flera punkter. I reservationen instämde också Vistrand och Cederström.²⁸

Reservanterna uppehöll sig först vid de allmänna riktlinjerna för Nordiska museets verksamhet så som dessa redan förut framkommit i diskussionen. Museet skulle på en gång vara vetenskapligt och populärt. Den stora allmänheten, menade de, kunde aldrig av föremål i skåp och montrar erhålla en levande och åskådlig uppfattning om förgångna odlings-skeden. Det var också därför Artur Hazelius redan från början var inställd på att föremålen borde ses i sin användning. Man skulle se bohagen i själva stugorna, se hur dräkterna buros. Hela folkklivsbilder borde framställas, varigenom ett livligt intryck kunde vinnas av befolkningens lynne och seder.

Reservanterna tillstyrkte kommitténs förslag att anordna interiörer, men de borde komma till större användning än vad som föreslagits. Även i avdelningen för de högre stånden borde detta utställ-

ningssätt praktiseras. I hallplanet vore det bättre om de exteriörer och interiörer som var från samma landskap kom intill varandra och icke, som kommittén föreslagit, placerades i var sin hälft av huset. På denna punkt anslöt de sig till en reservation av Gellerstedt, vari just detta föreslogs.

I Nordiska museets stadgar anges institutionens syfte även vara att upptaga och vårda minnen av svenska män och kvinnor, som i olika riktningar främjat fosterländsk odling och ära. Det var reservanternas uppfattning att denna museets s. k. historiska avdelning hade blivit försummad av kommittén.

Nordiska museet ville icke endast väcka en svensk nationalkänsla utan också en nordisk samhörighetskänsla. Det var, påpekade reservanterna, främst i den skandinaviska rörelsen vid 1800-talets mitt som Nordiska museets upphov var att söka. "Det synes oss vara, allt fortfarande, en storslagen och framsynt tanke att i Sveriges huvudstad skapa en institution, vars verksamhet och betydelse sträcka sig över hela Norden. Det ligger något av gammal, god, svensk fosterlandskänsla i detta att våga sig ut över det egna landets gränser och något i god mening storsvenskt i att låta Sverige på detta område gå i spetsen för ett bättre förstående av den till övervägande grad gemensamma kulturutvecklingen på vilken de nordiska folken ha att bygga sin framtid."

Kommitténs majoritet hade enligt reservanterna inte beaktat museets nordiska karaktär utan torde närmast ha uppfattat museet som ett slags svenskt nationalmuseum med några mer eller mindre betydande icke-svenska filialer. Museets centrala partier skulle enligt kommittéförslaget reserveras för de svenska sam-

²⁸ Handlingar rörande installationen etc. Sid. 21 ff.

lingarna. Föremål, som till sin naturliga art hörde ihop, skulle fördelas efter ländernas politiska gränser och de icke-svenska föremålen skulle noggrant isoleras från de svenska. Detta var, enligt reservanterna, en långt ifrån oanfäktbar metod även ur rent vetenskaplig synpunkt. För kulturhistorien spelade ju ländernas gränser icke någon avgörande roll. Det betydde för det vetenskapliga ordnandet långt mer från vilken kulturkrets ett föremål härstammade, än om det kom från Sverige, Danmark eller Tyskland. Det vetenskapliga sammanhanget avbröts och fördunklades lätt om en grupp av föremål, som naturligt hörde samman, i det de utgått ur gemensamma historiska förutsättningar, splittrades efter en politisk indelning, som föga betytt för utvecklingen på detta område. Reservanterna ansåg att detta inverkade särskilt menligt på de tyska skrå- och apoteks-samlingarna, vilka hade sitt berättigande inom Nordiska museets murar endast såsom jämförelsematerial till de av dem så avhängiga svenska skrå- och apoteks-väsendena. "Inom varje verkligt sammanhörande grupp av föremål bör man söka låta vår svenska odlingshistoria träda fram i sin nordiska inramning. Huvudvikten kommer ändå alltid som sig bör att vila på de svenska föremålen."

I en särskild skrivelse bemötte kommitténs ordförande Oscar Montelius den av Hazelius, Vistrand och Cederström under-tecknade reservationen.²⁹ Han beklagade att den närmare motiveringen i reservationen inte var känd av kommittén då förslaget redigerades, i så fall skulle mycket av det som nu tedde sig som menings-

motsättningar i fråga om de allmänna principerna visat sig vara en enhällig uppfattning. Kommittén var enligt Montelius enig om att museet borde ordnas så, att den stora allmänheten erhöll verkligt åskådliga och väckande intryck, att man i största möjliga utsträckning borde se föremålen i deras användning och att Nordiska museet till sin karaktär var på en gång en nordisk vetenskaplig institution och en svensk fosterländsk folkbildningsanstalt. Att inte ett större antal interiörer föreslagits berodde på att Nordiska museet icke förfogade över fler. Någon högre standsinteriör ägde museet över huvud taget icke. Även kommitténs flertal var av den meningen att exteriörerna borde begränsas till ett mindre antal.

Beträffande anklagelsen att kommitténs flertal icke beaktat museets nordiska karaktär, försvarade Montelius förslaget med det stora utrymme som anslagits till de icke svenska föremålen. Skulle museet bli ordnat på ett klart och redigt sätt, var det emellertid nödvändigt att besökaren visste i vilket land han befann sig. Att hallvåningens sidorum skulle bestå av idel svenska interiörer berodde även på att hallen var reserverad för byster och statyer uteslutande av svenska män och kvinnor.

Montelius hade med sin skrivelse velat betona att enigheten i kommittén var större än vad som framgick av reservationen. På sätt och vis hade han rätt, om man tar hänsyn endast till de protokollförda yttrandena. I kommittén satt emellertid en man, som icke vid något tillfälle hade talat till protokollet, men vars åsikter i dessa frågor var diametralt motsatta de av Gunnar Hazelius förfäktade. Det var Bernhard Salin. När Salin vid slutet

²⁹ Handlingar rörande installationen etc. Sid. 43 ff.

av året 1902 valdes till intendent vid Nordiska museet, skedde detta med uttryckligt förbehåll från Norström och

Almquist, att hans utnämning icke skulle innebära ett erkännande av hans inställning till installationsfrågan.

Bernhard Salin tar ledningen

Salin var arkeolog och konsthistoriker med ornamentik som specialitet. Han disputerade i konsthistoria 1890. Sitt mest betydande arbete "Die altgermanische Thierornamentik" höll han just på att fullborda, då han vid 42 års ålder blev utnämnd till intendent vid Nordiska museet och därmed drogs in i det ytterst tidskrävande installationsarbetet i den nya museibygnaden.

Salin var motståndare till allt som verkade romantik. Inga stämningsväckande arrangemang skulle få finnas och helst inga osäkra rekonstruktioner av miljöer. Föremålen skulle ordnas så att besökaren fick ett intryck av klarhet och överskådlighet, men i övrigt skulle de tala sitt eget språk.

Efter Artur Hazelius' död hade flera unga akademiker knutits till Nordiska museet, och dessa hälsade med glädje den nya sakligheten och slöt med entusiasm upp vid Bernhard Salins sida. Detsamma gjorde också Hammarstedt. Några av de äldre amanuenserna uppfattade däremot dessa nyheter som allvarliga avsteg från museets program. Även nämnden var delad. När därtill kom att innehavaren av den ännu vakanta styresmannaposten sannolikt skulle bli den av de två huvudmotståndarna, Gunnar Hazelius och Bernhard Salin, som avgick med segern, är det lätt att förstå vilken spänning som rådde i Nordiska museet vid denna tid. De båda antagonisterna var personligen osjälviska män, för vilka sakfrågan var

det avgörande, och sällan har en fejd av detta slag utkämpats med större ädelmod.

Redan 1902 var den nya byggnaden så pass färdig att delar av samlingarna kunde flyttas över dit. Året därpå stängdes flertalet av museets avdelningar vid Drottninggatan, och huvudparten av föremålen överfördes. Samtidigt tömdes magasin och vindar, där stora mängder föremål förvarats nedpackade och halvt bortglömda. Museets stora hall fick tjänstgöra som sorteringsplats, en realkatalog uppgjordes, och nu kunde man för första gången överblicka samlingarnas omfattning.

Sommaren 1904 uppdrog nämnden åt en kommitté bestående av Clason, Norström och Salin att utreda frågan om museibygnadens belysning. Samtidigt igångsattes de av Hazelius, Vistrand och Cederström önskade experimenten med dioramor. Det blev närmast Hazelius, Norström och Almquist som fick uppdraget att leda dessa experiment. Alla tre var positivt inställda till dioramor. Resultatet kom att bedömas högst olika beroende på vars och ens förhandsinställning. Gunnar Hazelius blev styrkt i sin tro på dioramornas lämplighet, den salinska falangen däremot ansåg att experimentet till fullo visade hur hopplös en sådan utställningsmetod var i ett modernt museum.³⁰

³⁰ Intendenten Hazelius' yttrande i installationsfrågan, bilagdt nämndens protokoll för den 21 september 1904. Nordiska museets arkiv. Axel L. Romdahl, Som jag minns det. Andra delen. Stockholm 1943. Sid. 209.

Bernhard Salin.

På grundval av den företagna inventeringen av föremålsbeståndet lät Salin göra en beräkning av vad den nya byggnaden skulle kunna inrymma.³¹ Som måttenhet tog han de kvadratiska rum på omkring 36 m² som bildades i gallerierna om man delade av dem med tvärväggar. Byggnaden rymmer 112 sådana kvadrater. Om man bortser från jordbruksredskapen, som Salin tänkte sig överflyttade till Skansen, skulle samlingarna kräva 182 kvadrater om de utställdes. Alltså måste 70 kvadrater magasineras. Utrymme för detta skulle man kunna få, om man entre-solerade sidorummen i hallplanet.

Ordnade man däremot landskapspanoramor och interiörer i hallvåningen kunde på grund av ljusbehovet ingen nämnvärd entresolering äga rum, och 20 kvadrater

bortgick från utställningsutrymmet. Alltså måste föremålen till en mängd motsvarande 90 kvadrater packas ned och icke kunna hållas tillgängliga för forskning. Man skulle också kunna tänka sig att hålla endast en mindre del av samlingarna utställda i något enstaka galleri och inreda den övriga delen av byggnaden till studiemagasin.

I ett PM i slutet av mars 1904 drar Salin ut konsekvenserna av denna beräkning.³² Uppgav man tanken på dioramor i hallplanet borde man sätta igen öppningarna till hallen för att bereda tillfälle till utställning av de högre stånden. Genom igensättningen skulle man vinna enhetlighet och överskådlighet. Gallerivåningen och översta våningen skulle reserveras för allmogeavdelningen.

Ordnade man däremot dioramor i hallplanet måste högre ståndavdelningen beredas plats någon annanstans och då lämpligen i gallerivåningen i överensstämmelse med installationskommitténs förslag. Nackdelen blev då att allmogeavdelningens utställningar kom att ligga långt skilda från varandra.

Ville man behålla dioramorna och samtidigt ha alla föremål tillgängliga i studiemagasin, då blev det disponibla utställningsutrymmet så litet att varje tanke på att ställa ut högre ståndavdelningens föremål måste överges. Inte heller kunde allmogeavdelningen ordnas topografiskt utan finge nöja sig med serieutställningar t. ex. ett urval av de vackraste och mest karakteristiska skåpen, de mest typiska formerna av träkärll m. m.

Som synes undviker Salin att förfäktat sin egen radikala inställning i installationsfrågan. Han förvandlar i stället det hela

³¹ Handlingar i Nordiska museets arkiv.

³² Handlingar i Nordiska museets arkiv.

till en utrymmesfråga och påpekar de enligt hans mening betänkliga konsekvenser som motståndarnas plan skulle få.

En olägenhet hade också Salins förslag. I och med att valven till stora hallen sattes igen, blev denna ett slutet rum som måste fyllas på något sätt. Nordiska museets egna samlingar ansåg man sakna den tillbörliga magnificensen för en så storslagen lokal. Uppe på slottet var emellertid Livrustkammaren inrymd i trånga och otillfredsställande lokaler, vilka dessutom behövdes för den kungliga familjens eget behov. Livrustkammarens flyttning till Nordiska museet skulle inte endast lösa frågan om hallens användning, dess samlingar skulle också bli en värdefull komplettering av museets egna. Hos vem denna tanke först uppkom vet man icke, men det officiella initiativet kom från den andra parten, nämligen riksmarskalksämberet.³³ Det var många instanser som skulle yttra sig i frågan, och den tidsutdräkt som därav blev följden var förmodligen anledning till att Nordiska museets installationsfråga var uppe i nämnden först i september 1904.

Till detta nämndsammanträde hade Salin utarbetat ett nytt PM samt en fullständig installationsplan, som skilde sig från de föregående genom att högreståndsavdelningen nu var placerad i översta våningen och allmogeavdelningen i hallplanet.³⁴ Åtta allmogeinteriörer föreslogs, men dessa borde helst ses inifrån galleriet och icke från hallen. Därigenom skulle avdelningen ge ett mera enhetligt intryck.

Förutom Salins och installationskommitténs förslag förelåg även ett tredje

utarbetat av ingenjör Norström som nära anslöt till de synpunkter Gunnar Hazelius hade förfäktat i kommittén. Hallvåningens gallerier skulle vara öppna mot stora hallen med omväxlande landskapsdioramor och interiörer.³⁵

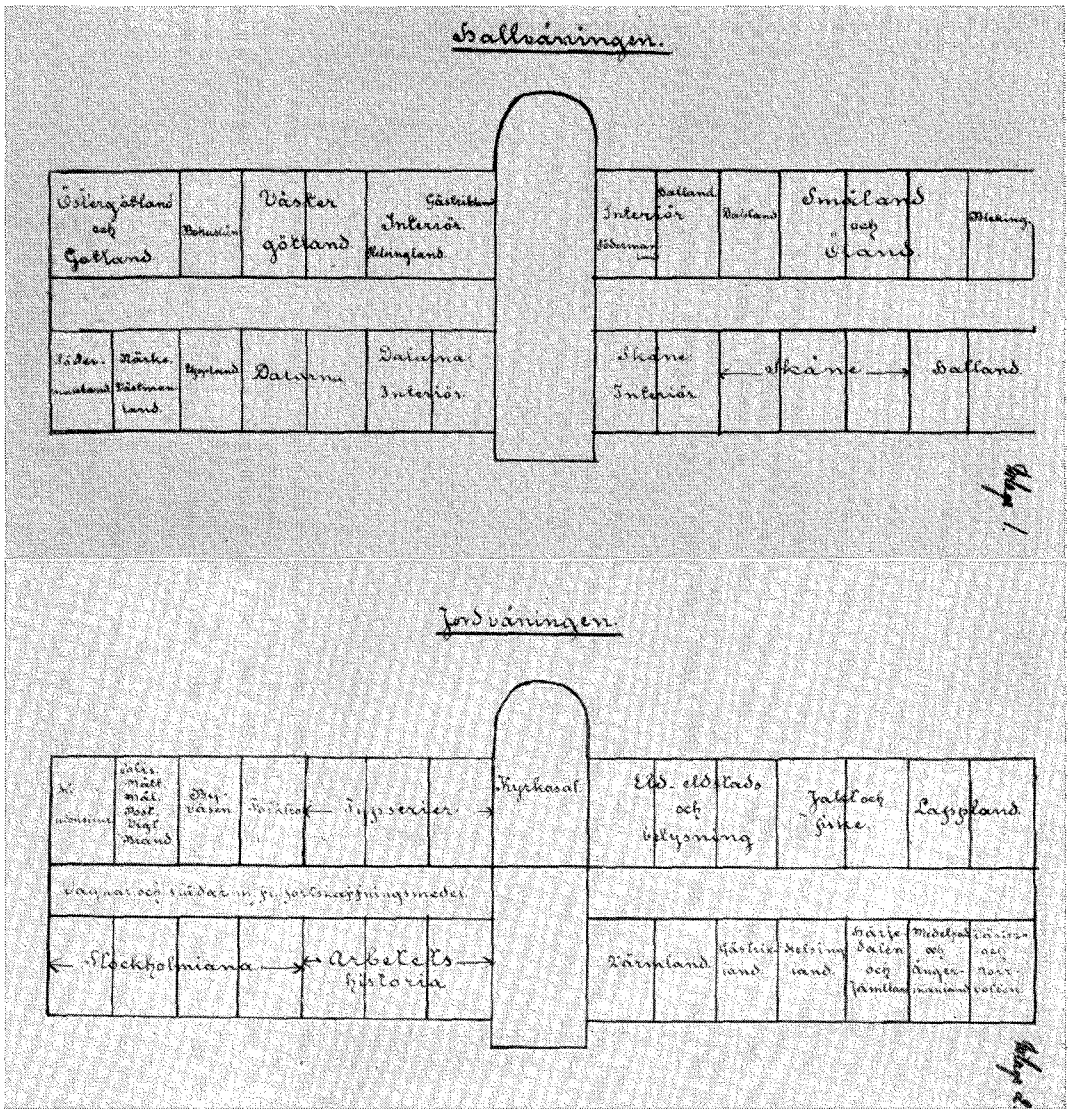
Gunnar Hazelius höll i nämnden ett långt anförande där han närmare preciserade sin ståndpunkt och bemötte motståndarens tyvärr icke protokollförda argument.³⁶ Inledningsvis fastslog han att en stor institution lever sitt eget kraftiga liv och att dess utvecklingshistoria ej kan bestämmas en gång för alla. "Nya män föra med sig andra, stundom även nya, ideal, och i längden kunna de ej bindas av anvisningar och traditioner, som för dem ej äro levande tro utan endast döda formler." Kände nämnden sig övertygad om att en ny grund borde läggas, skulle han finna detta beklagligt och oriktigt men han skulle aldrig kunna anse det som något slags helgerån. Alla borde dock ha klart för sig att om ett förslag sådant som det salinska antogs, skulle det betyda ett avsteg från de principer som väglett museets skapare, nämligen att museet på en gång skulle gagna vetenskapen och stärka fosterlandskänslan. Nu hade man menat att det förra skulle tillgodoses på museet och det senare på Skansen, men ett åskådningssätt som lokalt skilde det s. k. populära och det s. k. vetenskapliga, vore både nytt och fördärvbringande. Hela museet måste behärskas av samma anda, för vilken det vetenskapliga och det folkuppfostrande ägde samma helgd. Skansen fick icke släppa den vetenskapliga grunden för sitt arbete. Till och med vid festerna borde detta vetenskapliga element spela in. Men å andra sidan fick det väc-

³³ Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition N:o 95. 1905. Sid. 2 ff.

³⁴ Bilagda nämndens protokoll den 21 sept. 1904.

³⁵ Ritning i Nordiska museets arkiv.

³⁶ Bilagta nämndens protokoll den 21 sept. 1904.

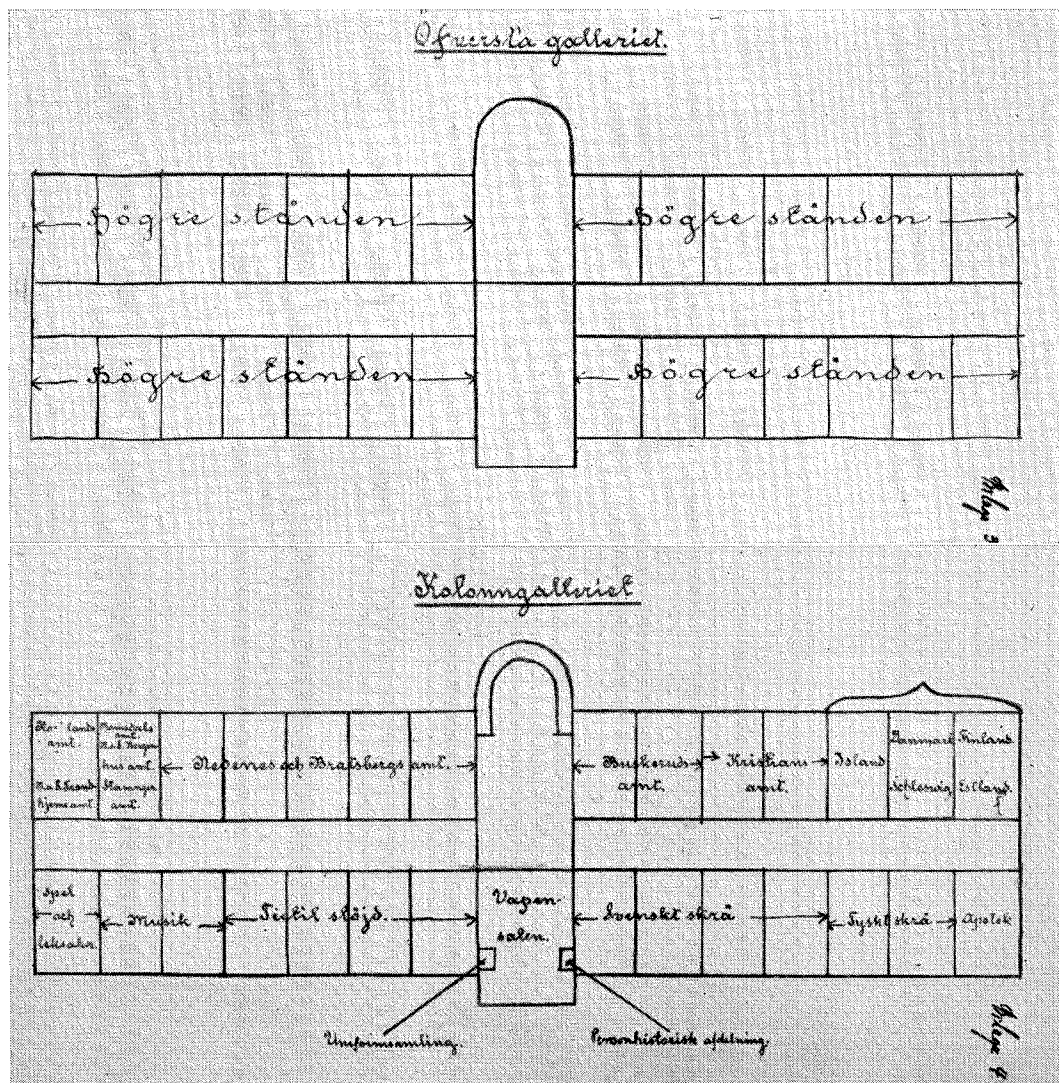
Bernhard Salins installationsplan, som antogs av nämnden och

kande och stämmingsgivande, det som kunde locka och fångla den stora mängden av besökare icke skjutas åt sidan i byggnaden på Lejonslätten.

Skulle nu den ursprungliga planen icke förverkligas, så kunde det enligt Gunnar Hazelius föranledas av två orsaker. Antingen fann man planen tekniskt utför-

bar, eller också hade man en annan uppfattning om vilken museets uppgift borde vara.

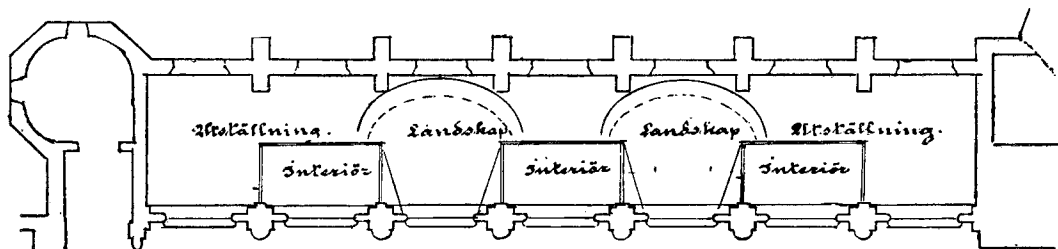
I fråga om de tekniska möjligheterna hade de utförda experimenten enligt Gunnar Hazelius visat att interiörer med fördel kunde anordnas och att trots detta entresolering var möjlig.

låg till grund för museets utställningsarbete under nära 25 år.

Vad Artur Hazelius' museiidéer be-
träffar så var det hans mening att den
nu uppförda byggnaden skulle göras färdig
först, eftersom anordnandet av de
exteriörer och interiörer för vilka den
var avsedd var en angelägnare uppgift än
iordningställandet av utställningssalar för
den stora mängden av museiföremål. Ar-

tur Hazelius var visserligen mån om att
samlingarna i sin helhet skulle exponeras,
men detta kunde bli en senare uppgift.
Ingenting, menade talaren, tydde på att
detta hus skulle vara det enda som kunde
ifrågakomma. Redan nu måste en stor
del av samlingarna magasineras, varför
utrymmesfrågan endast var relativ.

Utställning. d. 24/2 04
 Hans G. Norström

Förslag till Stora hallens ordnande, utarbetat av ing. Norström efter Gunnar Hazelius' förslag.

Gunnar Hazelius bemötte sedan dem som ansåg Artur Hazelius' utställningsteknik vara föråldrad, genom att erinra om att det endast var tre år sedan fadern dog, och in i det sista var rastlöst verksam att studera alla nyheter som i utlandet hade lanserats på museiteknikens område. Vilka interiörer och exteriörer som skulle väljas betecknade Gunnar Hazelius som en underordnad fråga. Det var icke heller nödvändigt att låta dem stå kvar i all framtid. Det vore tvärtom en vinst om nya sådana tid efter annan framställdes.

"Jag har aldrig velat slå mig till riddare för att just de allmogeinteriörer, som utställts i paviljongerna vid Drottninggatan, äro de bästa i den vägen som kunnat åstadkommas. Långt därifrån!... Varför inskränka sig till allmogeinteriörer och landskap? Högreståndsiinteriörer med reflekterat ljus kunna säkerligen åstadkommas. En kyrkointeriör — en del av en liten kyrka med sitt målade korfönster och sin gamla inredning — skulle kunna göra en stark verkan. Osv."

Gunnar Hazelius kritiserade aldrig sin faders verk, men då han här och vid några andra tillfällen förordar även högreståndsiinteriörer på en framträdande

plats i stora hallen, så innebär det säkert en modifiering av faderns planer till större överensstämmelse med hans egna åsikter. Visserligen skulle ju även enligt fadern högreståndskulturen åskådliggöras på museet, men allmogekulturen skulle inta hedersplatsen. För den som gått i Harald Hjärnes skola och i patriotismen såg en kulturprodukt, var det helt naturligt att intresset för de högre ståndens livsföring måste bli mer framträdande än för en rousseauansk romantiker.

Slutligen ansåg Gunnar Hazelius att övriga installationsfrågor måste lösas utifrån en totaluppfattning av byggnadens ändamål. Ordnaades museet i enlighet med Artur Hazelius' syften, och man inriktade sig på att göra allt så lockande och fängslande som möjligt, så kunde man räkna med ett mycket stort besökarantal. Då kunde man behöva en stor och ljus smörgåsbuffé, och konstgjord belysning borde komma till användning i betydande utsträckning. Skulle däremot museet ordnas efter de salinska riktlinjerna, torde antalet besökare bli väsentligt lägre. Det planerade kaféet i södra flygeln skulle i så fall bli onödigt stort och den konstgjorda belysningen kunde inskränkas betydligt.

Ödets ironi ville att i fråga om dessa sista, för motparten något genanta förslag, blev Gunnar Hazelius' yrkanden beaktade över hövan. Kaféet kom aldrig att förläggas till södra flygeln och inte till något annat ställe heller. Vad belysningen beträffar så nöjde man sig med dagsljuset ända till 1932, då de första museisalarna fick elektriskt ljus. Då hade 46 år förflutit sedan Artur Hazelius lät installera museets första elektriska belysning med ström från en privat dynamomotor på gården utanför paviljongerna vid Drottninggatan.

Efter det att Gunnar Hazelius uppläst sitt anförande, fattade nämnden beslut i huvudsak efter Salins förslag. Den viktigaste modifikation var att hallplanets åtta interiörer om möjligt borde vara öppna mot hallen, och inte som Salin föreslagit mot sidorummen.

Efter nämndens beslut höll Gunnar Hazelius ännu ett anförande, vari han poängterade att det beslut som fattats till synes rört sig om vissa slag av interiörer och exteriörer och deras antal här eller där, men detta var på sin höjd de yttre formlerna. Striden hade gällt om det museiideal, i vars tjänst den nya byggnaden blivit rest, skulle bibehållas eller ersättas med något nytt. Intendent Salin hade yttrat att Artur Hazelius' främsta insats var det storartade rika material som han insamlat och gjort tillgängligt för samtidens och eftervärldens vetenskapliga forskning. Kanske skulle detta bli världens dom, men hur annorlunda såg inte Artur Hazelius på sin uppgift! Gunnar Hazelius slutade med en välgångsönskan till den eller dem som skulle komma att leda museets anordnande efter den nu fastställda huvudplanen. Mot näm-

dens beslut reserverade sig också Norström och Almquist.

Vid novembersammanträdet beslöt nämnden att som deposition på vissa villkor mottaga Livrustkammaren. Av olika anledningar reserverade sig Norström, Hazelius och Hans Hildebrand. Den senare hade blivit invald i nämnden efter Axel Key. Gunnar Hazelius ansåg visserligen Livrustkammarens samlingar passa i Nordiska museet, men befarade att en statlig deposition skulle få vissa ekonomiska och organisatoriska konsekvenser, som kunde bli ödesdigra för en fri institution.

Med beslutet om Livrustkammarens deponering i Nordiska museet hade den stora installationsfrågan bringats till sin avslutning. Ännu återstod emellertid den viktiga frågan om styresmannaskapet. Böttigers förslag att göra tudelningen mellan Skansen och museet permanent hade fortfarande försvarare bland museets tjänstemän.³⁷ Det fanns således för Skansen två alternativ, antingen en relativt självständig ställning i förhållande till museet eller ett mera fast inlemmande i museets organisation. Utifrån Gunnar Hazelius' sätt att se hade båda alternativen sina faror. I det förra fallet var det risk att Skansen förlorade kontakten med vetenskapen och blev ett vanligt nöjesetablissemang. I det senare fallet kunde det tänkas att Skansen skulle präglas av samma vetenskapliga torrhet, som han menade hade tagit sin boning i museet. Gunnar Hazelius bedömde obetingat det första alternativet som farligast. Det var inte så stor risk att museimännen skulle kunna sätta samma präge

³⁷ Kopia av brev från Gunnar Hazelius till Henrik Themptander den 20/10 1904. Familjearkivet.

sen som på museet. Det skulle folkopinionen sätta sig emot.

Gunnar Hazelius ansåg nu tiden vara inne att få frågan om styresmannaskapet avgjord. Uppsköts detta för länge skulle kanske tudelningen bli permanent. I nuvarande läge återigen, medan det krävande installationsarbetet ännu pågick, skulle knappast en styresman ha tid att ägna sig åt Skansen. Gunnar Hazelius föreslog därför att en styresman genast borde tillsättas, men han erbjöd sig att fortfarande sköta de löpande ärendena på Skansen så länge installationen pågick.

Dessa tankar utvecklade Gunnar Hazelius närmare, då han för andra gången skrev till Carl Curman om sina planer att träda tillbaka.³⁸ Denna gång fanns det ingen tveksamhet i orden. "Skansen", skrev han, "kan och bör — det står för mig helt tydligt — ej hållas uppe som en från museet i övrigt självständig institution. Den är till sin plan och väsentliga karaktär på nästan alla områden ej att anse som annat än ett utflöde av det vetande och det material, som förefinnes inom den stora museibygnaden på Lejonslätten. Varje avsöndrande av den fria tillförsel, som Skansen bör åtnjuta från museisamlingarnas sida, innebär en allvarlig fara, i längden avtynande och död."

I februari 1905 utsågs Bernhard Salin till styresman. Samtidigt valdes Gunnar Hazelius till ledamot av nämnden. Vid underrättelsen om nämndens beslut skrev denne till Viktor Almquist ett brev, som ger uttryck för hans resignerade sinnesstämning:³⁹ "Någon synnerlig glädje kan jag ju inte hysa. Jag förmodar att mina

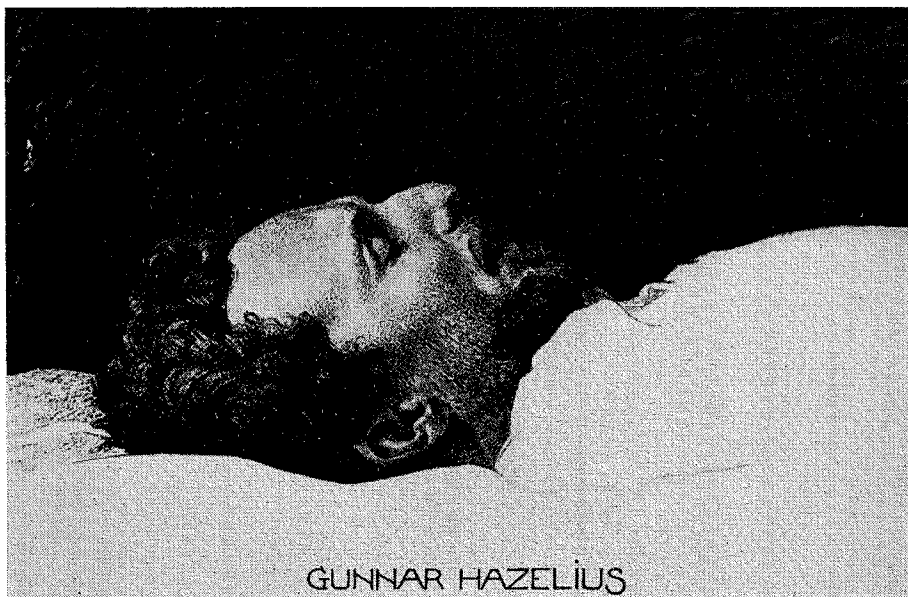
³⁸ Kopia av brev från Gunnar Hazelius till Carl Curman den 24/9 1904. Familjearkivet.

³⁹ Kopia av brev från Gunnar Hazelius till Viktor Almquist den 15/2 1905. Familjearkivet.

känslor ungefär motsvara en bankruttedrad grossörs när han lyckats lägga fram en jämförelsevis hederlig och för kreditorerna tillfredsställande konkursstat. Jag har misslyckats i mitt åliggande att försöka fullfölja min faders syften och planer inom museet sådana jag uppfattat och trott på dem. Mitt liv sådant som det hittills gestaltat sig är härmed förfelat. Och av framtiden hoppas jag i grunden föga. Men jag har tillika medvetandet om att jag sökt göra min plikt och jag söker stundom en tom tröst i den tron att var och en annan skulle under samma förutsättningar som mina ha misslyckats på samma sätt. Jag beklagar mig själv om jag sedermera skulle finna att denna tröst endast är ett hyende under lasten."

Endast några få dagar därefter, den 26 februari 1905, avled Gunnar Hazelius på grund av en häftig magblödning. Han dog ung, endast 31 år gammal, och hans namn förblev ganska okänt, inte minst i museikretsar. Under studieåren i Uppsala hade han emellertid förvärvat många vänner, som varit honom varmt tillgivna. En av dessa, docenten sedermera biskopen Einar Billing, yttrade bland annat vid hans bår: "Förunderlig i sanning var den dragningskraft han på kamrater utövade och den makt han hade över sina vänners sinnen. Fåordig och sluten, otillgänglig på sätt och vis — sådan var han — intet glänsande, intet omedelbart vinnande över hans väsen. Och dock vann han, dock drogs den ene efter den andre från skilda håll liksom oemotståndligt till honom. . . . Klok var han, god att taga råd av, bäst därför, att hans råd så gärna togo form av handling. En trofastare vän har nog ingen av oss ägt."⁴⁰

⁴⁰ Verner Söderberg, Gunnar Hazelius, etc. Sid. XXIV f.

Gunnar Hazelius på dödsbädden. Teckning av Gunnar Hallström.

En annan av hans nära vänner, professor Eli Heckscher, skriver i *Ord och Bild* 1937: "Hos Gunnar Hazelius var allt underordnat en ej blott klar utan framför allt genomreflekterad insikt om vad som skulle göras och varför det skulle göras; åtminstone för egen del har jag aldrig träffat någon som i samma grad på förhand tycktes ha tänkt igenom handlingslivets förutsättningar i varje särskilt fall, och det både för egen och för andras räkning."⁴¹ Det är säkert ingen tillfällighet att både Einar Billing och Eli Heckscher har söner som fått namnet Gunnar.

Gunnar Hazelius hade för avsikt att låta trycka sina debattinlägg angående Nordiska museets installationsfråga. Det blev i stället hans vänner som fick göra honom den tjänsten. Redan samma år han dog utgavs dessa hans yttranden i

⁴¹ Eli F. Heckscher, *Tre generationer. Johan August — Artur — Gunnar Hazelius*. *Ord och Bild* 1937. Sid. 24.

tryck av Eli Heckscher och Johan Waldenström.⁴² Året därpå utkom också hans licentiatavhandling "Om Handtverksämbetena under medeltiden". Den är redigerad av Heckscher och inleds med en biografi över författaren av Verner Söderberg. Där är även Gunnar Hazelius' föredrag "Om patriotismen" medtagen.⁴³

Debatten i installationsfrågan är nu genomgången fram till det slutliga avgörandet, då Salins förslag antogs. Det återstår nu att sätta några av debattinläggen i relation till institutionens fortsatta verksamhet. Fyra diskussionsfrågor kommer här att granskas: 1) Museets nordiska karaktär. 2) Museets målsättning. 3) Utställningstekniken. 4) Förhållandet mellan museet och Skansen.

⁴² Gunnar Hazelius, *Yttrande i Nordiska museets installationsfråga*, afgivet till nämndens protokoll den 21 september 1904. (Utgivare Eli F. Heckscher och Johan Waldenström) Stockholm 1905.

⁴³ *Bidrag till vår odlings häfder* 9. Stockholm 1906.

Museets nordiska karaktär

Gunnar Hazelius hade tillsammans med Vistrand och Cederström reserverat sig mot installationskommitténs förslag att hålla samlingarna från de övriga länderna åtskilda från de svenska och icke organiskt sammanfogade till en helhet. Detta skulle innebära att Nordiska museet blev ett svenskt nationalmuseum med några mer eller mindre betydande icke-svenska filialer.

Hos Artur Hazelius möttes två av 1800-talets idéer: patriotismen, som var ett arv från nationalromantiken vid seklets början, och skandinavismen, som härrörde från de nordiska studenternas samhörighetskänsla vid seklets mitt. I och för sig var nationalism och skandinavism icke några oförenliga rörelser, men i praktiken erbjöd förenandet av dessa komponenter i ett museum vissa svårigheter.

Man skulle kunna fatta museets nordiska karaktär på två sätt. Antingen utgår man från ett område bestående av samtliga länder i Norden och betraktar detta som museets arbetsfält, eller också tar man kulturförhållandena i det egna landet till utgångspunkt och vidgar sedan uppmärksamheten så långt de väsentliga dragen i denna kultur sträcker sig. I det förra fallet följer man strikt de politiska gränserna, i det senare är området mera obestämt och bör, om man är konsekvent, omfatta företeelser även utanför Nordens gränser.

De stora utländska skrå- och apoteks-samlingarna, som kom till museet redan på Artur Hazelius' tid, tyder på dennes önskan att visa det svenska mot bakgrunden av beslätade företeelser på annat håll. Att de nordiska länderna i detta

avseende kom att inta en särställning berodde på det nära sambandet mellan deras kulturer.

Den känsla av samhörighet mellan de nordiska länderna, som i så hög grad präglade Artur Hazelius, var ett lika framträdande drag hos sonen. Men Gunnar Hazelius delade också i hög grad sin lärare Harald Hjärnes intresse för de internationella sammanhangen. Hans licentiatavhandling om hantverksämbetena under medeltiden, som behandlar det europeiska skräväsendets uppkomst, var avsedd som förstudie till en doktorsavhandling om de svenska hantverksämbetena. Utifrån denna inställning är det naturligt att Gunnar Hazelius anknöt till ett mera elastiskt kulturkretsbegrepp och avvisade ett verksamhetsområde utstakat av politiska gränser.

I motsats till Gunnar Hazelius hävdade kommitténs flertal lämpligheten av att dela upp föremålen efter de politiska gränserna, så att besökaren alltid visste i vilket land han befann sig. I annat fall menade man att intrycket kunde bli förvirrande. Beträffande de nordiska samlingarna följde Salin kommitténs förslag. Inte ens inom länderna skedde någon indelning efter kulturområden, utan allmogeaavdelningens samlingar ordnades efter landskap och amt.

Ser man endast på det utrymme som Salin liksom installationskommittén anslagit till samlingarna från de övriga nordiska länderna, kunde man vara frestad att liksom Montelius tillbakavisa beskyllningen att museets nordiska karaktär icke beaktats, men faktiskt fick Gunnar Hazelius rätt. Eftersom inga kulturkretsaspekter lades på materialet, blev

aldrig de olika ländernas samlingar infogade i något större sammanhang, utan de framträdde just som utländska filialer i ett i övrigt svenskt museum.

Enligt en intervju i Svenska Dagbladet strax efter museets öppnande 1907 hade den norske museimannen Jens Thiis förnummit att Salin ämnade upphöra med föremålsinsamlingen i de övriga nordiska länderna.⁴⁴ I stort blev också detta fallet vad Norge och Danmark beträffar. I Finland har även senare en del föremål insamlats, fastän i betydligt mindre om-

fattning än tidigare. Några nya initiativ togs icke på dessa avdelningar. Slutligen magasineras så gott som alla hithörande föremål.

Ännu hårdare drabbades den tyska skråsamlingen, som till större delen såldes på auktion i Köln 1910. Resten magasineras. Även om folklivsforskningen behöll en viss nordisk orientering, och enstaka föremål från de övriga nordiska länderna än i dag ställes ut, måste man dock beteckna museets verksamhet från och med Salins tid som rent svensk.

Museets målsättning

Nordiska museet sökte förverkliga det ideal, som föresvävade Manhemsförbundets män redan vid 1800-talets början, och endast utifrån detta betraktelsesätt blir museet som helhet fullt begripligt. Att utforska de faktorer som präglade det egna folket och att genom undervisning härom lära var och en bättre känna sig själv och betingelserna för sitt eget liv, så ungefär kan man karakterisera det egentliga målet för hela institutionens verksamhet.

Museets yttersta målsättning kunde således formuleras i en enda mening, men det material som skulle ge svaret på detta problem var hart när obegränsat. Man kan icke säga att museet hade funnit de bästa metoderna att lösa sin uppgift. Gunnar Hazelius har själv påpekat att faderns ideal i sina allmänna drag framstod tydliga men att de var föga utarbetade i detaljerna.⁴⁵ De olika avdelningarna på Drottninggatan kom att ordnas i nära överensstämmelse med andra samlingar,

vilka hade mera begränsade syften. Högrestandsavdelningen utformades i överensstämmelse med den tidens konstindustrimuseer. Föremålen ordnades i grupper efter material och inom dessa efter stilar. Forskningen var här nästan uteslutande stilhistorisk. Den historiska avdelningen, som innehöll minnen av berömda män och kvinnor, anknöt till samlingar av Livrustkammarens typ. Allmogeaavdelningen slutligen, där dock Artur Hazelius i många avseenden var nyskapare, var en parallell till de etnografiska museerna över utomeuropeiska folk. Forskningen var här etnologisk och uppställningen efter landskap motsvarade de etnografiska museernas indelning efter olika folkslag.

Vilka vägar skulle man gå i fortsättningen? Antingen kunde de olika avdelningarna fortsätta att arbeta i överensstämmelse med liknande specialmuseer på andra håll, varje avdelning med sin särskilda metod och målinriktning, eller också kunde avdelningarna samordnas för att bättre motsvara den helhetsuppfatt-

⁴⁴ Svenska Dagbladet den 15/6 1907.

⁴⁵ Bilaga till nämndprotokollet den 21 sept. 1904.

ning av kulturen som föresvävade Artur Hazelius. Vad förhållandet mellan museets kulturhistoriska avdelningar beträffar kan man icke säga att frågan blev klart formulerad då installationen debatterades, men problemet fanns där ändå, och det ställningstagande som togs blev icke utan konsekvenser även för denna fråga.

De unga akademiker som de närmaste åren efter Artur Hazelius' död anställdes på Nordiska museet var alla utom Axel Nilsson uppsaliensare. De övriga, Sune Ambrosiani, Gustaf Upmark, Johnny Roosval och Axel Romdahl, hade alla vistats i Uppsala det år, då ämnet konsthistoria övergick från att vara filosofisk estetik till att bli en historisk disciplin, visserligen ännu i förening med ämnet litteraturhistoria. Förändringen ägde rum 1898 då Henrik Schüek efterträdde Carl Rupert Nyblom som professor i dessa ämnen. Även om litteraturhistorikern Schüek själv behandlade konsthistorien styvmoderligt, kom dock de unga studenterna i ämnet att präglas av samma historiska inställning till sin vetenskap som de mera gynnade litteraturhistorikerna.

Dessa unga akademiker kände sig som pionjärer för en ny vetenskap. Estetiska spekulationer var dem helt främmande. Vad som ledde till resultat var noggranna analyser av föremålen och jämförelser mellan olika typer. Konsthantverket var då ett så gott som helt obearbetat fält. Det var därför med stor entusiasm man gick till verket att ordna upp högreståndsföremålen på Nordiska museet, där marcken var beredd av Böttiger, som redan på Artur Hazelius' tid sysslade med konsthantverksforskning.

För allmogeaddelningen var läget ett

annat. Folklivsforskningen var icke representerad vid universitet eller högskolor. I Nordiska museet var det egentligen endast Hammarstedt som bedrev etnologiska forskningar i överensstämmelse med den då tongivande metodiken. I övrigt behandlades materialet rent deskriptivt. Allmogens seder och bruk skildrades, hus och hem, kläder och bohag beskrevs. En viktig plats i museisalarna intog folkkonsten, särskilt de dekorativa friargåvorna, som insamlades i ett överväldigande stort antal. Med undantag för några små försök hade man på Artur Hazelius' tid inte hunnit med att analysera föremålen utsmäckning för att därigenom utreda utvecklingslinjerna. Det var genom inflytande från arkeologien som typologien kom att präglade folklivsforskningen. I Sverige var det stora namnet på arkeologiens område Oscar Montelius, vid denna tid amanuens med professors titel vid Statens Historiska Museum. Det var ju också där Bernhard Salin var amanuens, då han kallades till Nordiska museet. Först konsthistoriker och sedan arkeolog med ornamentik som specialitet var det naturligt att Salin kom att ägna folkkonsten stort intresse vid samlingarnas installering i den nya museibygnaden. Någon mer ingående forskning på detta område kom däremot på hans tid icke till stånd, och när strax därefter det kulturgeografiska betraktelsesättet avlöste det evolutionistiska, kom forskningen att mera inrikta sig på föremålen konstruktion än på deras dekorativa utsmäckning.

Sekelskiftets typologer hade icke mycket intresse till övers för utforskandet av de enskilda individernas kulturinsatser och deras roll i samhället. Inom arkeologien var detta en omöjlighet, och folk-

livsforskarna sysslade enbart med den anonyma allmogekulturen. Konsthistorikerna återigen, som uteslutande var stilhistoriker, befattade sig icke med andra individer än konstnärerna själva. Därigenom blev en viktig faktor i det historiska skeendet lämnad åt sidan. I det salinska förslaget fanns det inget rum för den historiska avdelning, i vilken Artur Hazelius avsåg att befästa minnet av bemärkta svenska personligheter och belysa deras insatser.

I likhet med andra museimän betraktade sig tjänstemännen på Nordiska museet som representanter för enbart antikvariska vetenskaper. Det var kulturförhållandena före industrialismen de intresserade sig för. Sällan ägnade de någon uppmärksamhet åt 1800-talet och dess revolutionerande omvälvningar. Folklivsforskarna studerade visserligen den levande folktraditionen i landets ålderdomligaste trakter men endast för att komma åt kvarlevorna från ett äldre kulturtillstånd. Dynamiken i skeendet försökte man icke utforska. När museet stod färdigt 1907 var visserligen den stilhistoriskt ordnade högreståndsavdelningen förd fram till sekelskiftet, men i allmogeaavdelningen kunde man inte finna skymten av någon linje som ledde fram till nutiden.

De yttranden Gunnar Hazelius fällde i samband med installationsfrågan innehöll inte endast konkreta förslag hur utställningssalarna skulle ordnas utan även deklamationer om vad han betraktade som Nordiska museets mål. För att säkrare kunna bedöma vilka vägar han skulle ha slagit in på, om han fått tillfälle att förverkliga sina planer, är det nödvändigt att sätta dessa uttalanden i samband med hans åsikter i övrigt.

Gunnar Hazelius intresserade sig för

de stora historiska sammanhangen, särskilt för allt som gällde samhällslivet. Historia, statskunskap, nationalekonomi och socialhistoria var hans studieämnen. Inom det sistnämnda ämnet var han t. o. m. en av pionjärerna. Med sina forskningssyftade han till att vinna klarhet om samhällets åskådningar, tankeliv och drivande krafter.⁴⁶

Begreppet samhälle användes då om både större och mindre enheter och motsvarade ungefär vad vi nu menar med grupper. I sina skråforskningar hade Gunnar Hazelius främst ägnat sig åt de mindre samhällena, men mest intresserade han sig för det större samhälle som är liktydigt med staten.

Det som, enligt Gunnar Hazelius, binder ett folk samman är dess gemensamma kulturarv. Samhällets karaktär beror alltså på kulturens beskaffenhet. Därigenom uppfattade han också kulturen som ett centralt forskningsobjekt.

Av de faktorer, som har en betydelsefull inverkan på kulturens utformning, intog staten en särställning i Harald Hjärnes och hans elevs forskning. Staten, påpekar Gunnar Hazelius, har en "tendens till att i allt större utsträckning få inflytande på den kulturella utvecklingen". Den "har i rättsordningen, i förvaltningsväsendet, i skolan och kyrkan, i militärväsendet samt i en mängd andra sidor av sin verksamhet möjligheten att skapa en gemensam kultur".⁴⁷

I likhet med Hjärne var Gunnar Hazelius främmande för alla teorier om att samhället styres av krafter som kan utforskas med naturvetenskaplig exakthet.

⁴⁶ Eli F. Heckscher, Gunnar Hazelius. Vårbrodd, Häfte IX, 1905. Sid. 131 f.

⁴⁷ Gunnar Hazelius, Om patriotismen, etc. Sid. XXXII.

I sin uppfattning om de personliga insatsernas betydelse för samhällsutvecklingen anknyter han mer än sin lärare till romantikerna vid 1800-talets början, vilka i sin kamp mot upplysningstidens materialism ständigt betonade människans frihet och skapande ande. I full konsekvens härmed efterlyste Gunnar Hazelius den personhistoriska avdelningen, som installationskommittén icke beaktat och som icke heller fick någon plats i den nya byggnaden.

Gunnar Hazelius' uppfattning av kultur och samhälle är svår att förena med den dualism som tog sig uttryck i Nordiska museets uppsplätning i två huvudavdelningar, vilka arbetade efter skilda metoder och med olika problemställningar. Något helt klagrande yttrande på denna punkt förekom inte i installationsdebatterna. Däremot yrkade han vid ett par tillfällen att högreståndsavdelningen lika väl som allmogeavdelningen skulle innehålla interiörer, så att besökaren fick ett begrepp om föremåls användning.

För den som vill studera relationen mellan kultur och samhälle har föremåls användning ett vida större intresse än deras estetiska utförande. Likaså har olika föremåls sammanställande till en funktionell helhet större betydelse än samma slags föremål ordnade i en serie efter någon kronologisk eller stilhistorisk princip. Gunnar Hazelius' yrkande på interiörer var alltså fullt konsekvent utifrån hans egen forskningsinriktning. Funktions-sammanhangen ansågs vid denna tid inte ha något vetenskapligt intresse inom konsthistorien. Bland folklivsforskarna hade denna fråga visserligen aldrig varit främmande, men man hade icke ännu kommit fram till någon säker metodik på detta område. Dessa problem skulle senare komma att upp-

märksammas så mycket mer inom båda dessa vetenskaper.

Vid sekelskiftet sträckte sig icke heller den historiska forskningen fram till nutiden. Samma begränsning gällde också historieundervisningen i skolorna, som i allmänhet satte punkt vid 1800-talets början. För Gunnar Hazelius var det en angelägen sak att både forskning och undervisning fördes fram till nutiden, och därför uppmuntrade han under sin Uppsalatid ständigt sina vänner till studier i 1800-talets historia.⁴⁸ På grund av hans behjärtansvärda insatser på denna punkt insamlades efter hans död medel till en stipendiefond vid Uppsala universitet. Stipendiet bär Gunnar Hazelius' namn och utdelas vart tredje år till en student som idkar "politiskt historiska och statsvetenskapliga studier inom näst förflutna århundrade". Fonden förvaltas av Nordiska museets nämnd.⁴⁹

Nordiska museets orientering mot nutiden fördes icke på tal i installationsdebatterna, men utifrån Gunnar Hazelius' helhetsuppfattning av museets uppgifter borde väl denna vara en självklar sak för honom.

Gunnar Hazelius har alltid starkt betonat Nordiska museets fosterländska uppgift utan att närmare precisera vad han menade. Eftersom han särskilt framhäver denna uppgift i samband med stämningfulla utställningsarrangemang får man lätt den felaktiga uppfattningen att det fosterländska värdet endast skulle ligga på känsloplanet. Visserligen betraktade han känslolivet som en betydelsefull faktor i människan, men han var alldeles

⁴⁸ Eli F. Heckscher, Gunnar Hazelius. Vårbrodd etc. Sid. 132.

⁴⁹ Nordiska museets fonder. Stockholm 1940. Sid. 28 ff.

för mycket intellektualist för att tillerkänna känslor något värde, om de icke hade ett tankemässigt underlag, som sporade viljan i en viss riktning.

Om vi går tillbaka till Gunnar Hazelius', tidigare relaterade, föredrag "Om patriotismen", så finner vi där vad han menar med fosterländsk betydelse. Ordet patriotism definierar han som medvetandet om "en gemensam andlig och materiell odling" och om "gemensamma intressen i kulturellt avseende". Patriotismen har icke något verkligt värde om den icke förknippas med ett mål att arbeta för, och målet beror på uppfattningen av verkligheten. "Ju mer mångsidigt fotad i verkligheten patriotismen är, desto större betydelse äger den för samhällsutvecklingen." Meningen med Nordiska museets fosterländska betydelse är således den, att liksom det förflutna på mångfaldigt sätt lever kvar i nuet, så är det närvarande utgångspunkt i arbetet för framtiden. I den mån museet ger en allsidig och riktig bild av verkligheten, som inspirerar till fortsatt arbete i kulturutvecklingens tjänst, så har det fyllt sin fosterländska uppgift.

Det var, enligt Gunnar Hazelius, icke endast målsättningens art som bestämde patriotismens värde utan också antalet skikt av befolkningen som påverkades av dess anda. Därför skulle Nordiska museet rikta sig till den stora allmänheten och icke till en liten krets av fackmän och specialister. Gunnar Hazelius betonade starkt att Nordiska museet icke kunde söka sina förebilder i några andra museer, utan hade en egen linje att följa.

Då installationsfrågorna diskuterades kallades ofta Gunnar Hazelius' linje den populära och Bernhard Salins den vetenskapliga. Det låg en viss sanning i detta

om man därmed menade endast utställningssalarnas ordnande, men det var en grov missuppfattning när man karakteriserade Gunnar Hazelius' inställning till hela institutionens verksamhet på detta sätt. Till och med i tjänstemännens egna led felbedömdes situationen. Så t. ex. skriver Axel Romdahl i den 1943 utgivna andra delen av sina memoarer: "Ett stort problem formligen hängde över oss alla en tid bortåt, frågan om museet skulle bli en vetenskaplig institution eller endast en anstalt för en romantiskt betonad nationell fostran."⁵⁰ I själva verket betraktade båda parterna museet som en vetenskaplig institution, och båda ansåg det vara museets uppgift att förmedla forskningsresultaten till allmänheten. I vetenskapligt hänseende hade visserligen Bernhard Salin och hans amanuenser trumf på hand genom att de representerade de för museerna särskilt väl lämpade föremålsvetenskaperna, men striden stod ju icke om olika forskningsmetoder utan gällde vad man ytterst syftade till och vad man skulle bjuda allmänheten. Gunnar Hazelius ville icke helt förneka att även de andra kanske ytterst syftade mot samma mål som han, men han befarade att de, som han uttryckte sig, hade skjutit målet alltför långt bort ur verklighetens rike.⁵¹

Museets båda avdelningar kom även i fortsättningen att arbeta efter olika metoder. Högreständsavdelningen sköttes av konsthistorikerna och allmogevadlingen av folklivsforskarna. På den förra bedrev särskilt Sigurd Wallin en mer allsidig kulturhistorisk forskning. Han anställdes

⁵⁰ Axel L. Romdahl, Som jag minns det, Andra delen. Stockholm 1943. Sid. 205.

⁵¹ Gunnar Hazelius' reservation i installationsfrågan, bilagd nämndens protokoll den 21 sept. 1904.

1916 och blev föreståndare för avdelningen 1925. På allmogevindelningen präglades arbetet mer och mer av Sigurd Erixons massiva forskargestalt. Han kom till museet 1914 och blev innehavare av Nordiska museets professur i folklivsforskning 1934.

I tidskriften *Folk-Liv* 1948—1949 finns infört ett föredrag hållet av Sigurd Erixon och benämnt "Nyorienteringar inom folklivsforskningen". Som forskningsprogram har det sitt intresse i detta sammanhang.

Inledningsvis erinras om att folklivsforskningen i vårt land under det senaste decenniet gjort betydelsefulla landvinningar och nya metoder prövats. Den moderna sociologien präglar nu både den allmänna och den europeiska etnologien. Någon återvändo finns icke. Folklivsforskningen, vars mål är människorna, får emellertid icke identifiera sig med sociologien. För att förstå människorna krävs forskning inom såväl kultur som samhälle.

Den schweiziske professorn Richard Weiss har i ett arbete 1946 påtalat folklivsforskningens ensidiga inriktning på allmogekulturen. Sigurd Erixon är också övertygad om att det nu gäller att övergå

till en allsidig folklivsforskning, som skall omfatta alla skikt i samhället.

Weiss reagerar även mot att folklivsforskarna ägnat sig enbart åt förgångna skeden och anser att huvudvikten bör läggas vid studiet av människorna i nutidsskedet. Även denna tanke vinner anklang hos Sigurd Erixon. I andra sammanhang har han uppehållit sig vid den centrala kulturdirigering som sker särskilt från statens sida och vid den kulturinfluens som emanerar från enstaka skapande personligheter.

Både Gunnar Hazelius och Sigurd Erixon tillhör det slag av forskarbegåvningar som förstår att ta lärdom från vitt skilda håll men ändå alltid förbli trogna sin egen linje. I detta fall är linjerna otvetydigt dragna i samma riktning. Naturligtvis skall man icke överdriva likheterna. En historiker vid sekelskiftet kan omöjligt föregripa en 50-årig utveckling inom en helt annan vetenskap. Stimulans från skilda håll är under alla omständigheter nödvändig, men hade Gunnar Hazelius fått tillfälle att sätta sin prägel på museet redan vid århundradets början, skulle knappast de nu refererade idéerna behövt betecknas som nyorienteringar 1948.

Utställningstekniken

Om Salin och konsthistorikerna hade trumf på hand genom sin föremålsskapskap, så hade Gunnar Hazelius desto större pedagogiska insikter. Han hade med liv och lust deltagit i Heimdals folkbildningsarbete och under ett par år varit redaktör för föreningens s. k. folkskrifter, en motsvarighet till Verdandis småskrifter.

I fråga om de konkreta förslagen till museets ordnande märker man distansen till vår egen tid tydligare än när man uppehöll sig vid principfrågorna. För den tidens museimän var det i stort sett endast två alternativ som stod till buds. Antingen radade man upp föremålen efter väggarna eller i montrerna, varvid likartade föremål hölls ihop i grupper,

eller också anordnade man en interiör eller en landskapsbild. Tanken att göra de vanliga museisalarna mera fängslande genom trevliga arrangemang var främmande för båda parter. I valet mellan museisalar och interiörframställningar valde Gunnar Hazelius obetingat de senare såsom mera intresseväckande för den stora allmänheten. Det var dock aldrig fråga om att hela museet skulle ordnas på detta sätt.

Bortsett från att de skiljaktiga meningarna bottnade i olika uppfattning om museets syftemål, var det främst två invändningar som gjordes mot Gunnar Hazelius' förslag.

Den ena var att rumsinteriörerna inte skulle kunna göras äkta, eftersom museet vid denna tid inte ägde fullständiga inredningar till dem. De måste därför kompletteras med nytillverkade delar eller med inredningar från andra håll. Även möbleringen i dessa rum måste bli en ren konstruktion. På detta svarade Gunnar Hazelius att en rumsinteriör visserligen var en konstruktion, men samma sak gällde om all vetenskaplig bearbetning av ett material. Endast det som gav sig ut för att vara något annat än vad det var, kunde betecknas som falskt. Allmänheten borde alltid tydligt underrättas om vad som var konstruktion och vad som icke var det. För Gunnar Hazelius var en bearbetning som tog sig uttryck i en väl anordnad interiör lika litet förkastlig som en vetenskaplig bearbetning av annat slag.⁵² Utan att han direkt nämner det, kommer man här att tänka på motpartens ordnande av föremål i serie för att åskådliggöra en utvecklingslinje. I båda fallen hade museimannen utifrån mer eller min-

dre bestyrkta teorier varit verksam för att leda tanken i en viss riktning.

Den andra invändningen mot interiörer var det bristande utrymme. Det var ju denna synpunkt som definitivt stjälpde Gunnar Hazelius' förslag. Möjligheterna att ordna trevliga museer var vid denna tid begränsade genom att magasinering av föremål icke var avsett att förekomma i normala fall utan betraktades som en nödåtgärd. Detta var Artur Hazelius' mening och även Bernhard Salins. Så stora delar av samlingarna som möjligt borde exponeras i utställningssalarna. Det övriga, som på Artur Hazelius' tid varit nedpackat och otillgängligt, borde i det nya museet förvaras hopträngt i magasin men ändå tillgängligt för forskarna. Salin använde ordet studiemagasin om dessa förvaringsrum.

För Gunnar Hazelius var skillnaden mellan studiemagasin och vanliga utställningssalar icke så stor. Båda var avsedda för fackmannen och tillsammans utgjorde de därför en ganska onödig dubbling. När det ändå inte fanns utrymme för en spatiös exponering av alltsammans, kunde man gott nöja sig med en mera hopträngd förvaring till förmån för sådana utställningsarrangemang, som verkade lockande på den stora allmänheten. Visserligen var han trogen sin far så till vida att han betraktade magasineringen som ett provisorium i väntan på flera lokaler, men eftersom dessa just då måste ha synts ganska avlägsna, torde man kunna betrakta Gunnar Hazelius' som en tidig företrädare för den nutida uppfattningen att utställningssalarna är till för allmänheten och magasinerna för fackmännen.

Hur museet, ordnat efter Gunnar Hazelius' principer skulle ha tett sig vet vi inte, eftersom dessa aldrig blev utförda.

⁵² Handlingar rörande installationen etc. Sid. 25.

Rum i högreständsavdelningen, vilket i över 25 år stod nära nog oförändrat. Foto 1933.

Det salinska förslaget blev däremot verklighet och satte sin prägel på museet i över 25 år.

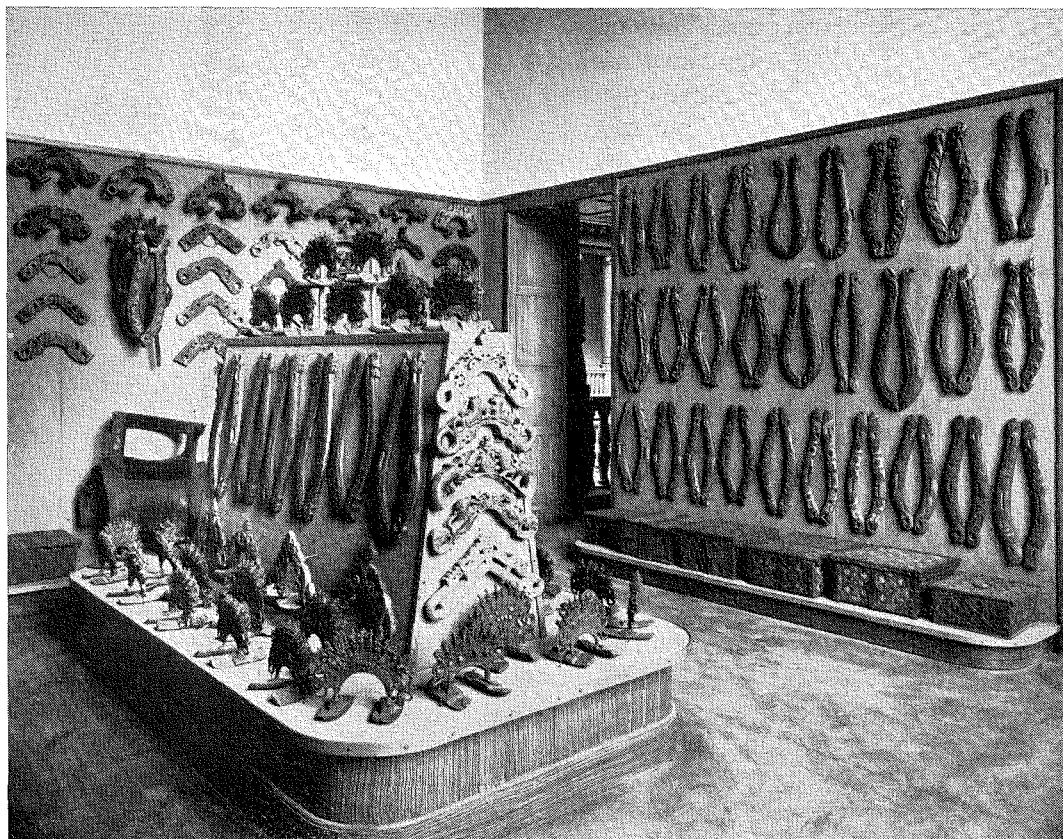
I det museum som tog gestalt i huvudsaklig överensstämmelse med Salins förslag, hade Gunnar Hazelius, om han levat, åtminstone på en väsentlig punkt kunnat registrera framgång för sina idéer. Det stora antal interiörer, som han rekommenderat även för högreständsavdelningen, blev verkligen utförda. Inte mindre än vartannat rum ordnades som en interiör. Det var inte i överensstämmelse med Salins museiideal, men han måste ge med sig på denna punkt.⁵³ I en tidningsintervju

⁵³ Axel L. Romdahl, Som jag minns det, etc. Sid. 210 ff.

förklarade han att interiörerna inte var avsedda att ge intryck av rum "med någon särskild uppgift såsom mat- eller sovrum", dvs. rummen skulle icke åskådliggöra bostadsvanorna utan betraktas endast ur stilhistorisk synpunkt.⁵⁴ Den tidigare påtalade bristen på äkta interiörer kunde avhjälpas, ty under installationens gång hann man förvärva äkta inredningar till de flesta rummen.

Interiörerna såväl som de vanliga museisalarna var i högreständsavdelningen ordnade kronologiskt. Utställningsrummen mellan interiörerna innehöll bohag och dräkter. Varje stilperiod hade ett eller flera rum. Föremålen var uppställda

⁵⁴ Svenska Dagbladet den 25/7 1906.

Rum i norska allmogeavdelningen. Foto 1907.

efter ungefär samma mall i alla rummen. Dräkterna var placerade i monter utmed ytterväggarna med porträtt ovanför. Möblerna stod runt de övriga väggarna och över dessa hängde tavlor och speglar. Mitt på golvet stod en monter för glas, porslin och silver.

Allmogeavdelningen var till större delen ordnad topografiskt i hallvåningen, bottenvåningen och halva gallerivåningen. Förutom de åtta interiörerna i hallplanet var alla rummen vanliga utställningssalar med de säckvävsklädda väggarna fullsatta av föremål. De skilda föremålsgrupperna åtskildes av lister, som delade in väggen i fyrkanter av olika storlek. Varje grupp

var representerad med ett stort antal exemplar. Typserie är ett begrepp som ofta användes i detta sammanhang. Det innebär inte att föremålen enkom var utvalda att belysa olika stadier i en stilhistorisk utvecklingsprocess. De var ju utställda efter den tidens principer att så många föremål som möjligt skulle visas upp, och dessutom hade stilförändringarna inte alltid skett så rätlinjigt, men man försökte i alla fall så långt det var möjligt ordna föremålen i en utvecklingsserie. För den vanliga museibesökaren var principen nästan omöjlig att upptäcka, och den tryckta vägledningen berörde knappt med ett enda ord denna fråga.

I landskapsrummen utställdes också några enkla redskap utan konstnärlig formgivning. Någon åtskillnad mellan föremålen såsom uttryck för konstnärligt skapande och såsom fyllande en rent praktisk funktion gjordes inte.

I överensstämmelse med Vistrands och Hammarstedts förslag ordnades också ett antal specialutställningar som ett komplement till landskapsrummen. Av dessa stod endast textilavdelningen färdig, då museet öppnades för allmänheten 1907. Man skulle ha väntat sig att föremålen åtminstone här hade ordnats efter sin funktion, men så var inte fallet. Även i textilavdelningen var redskapen ordnade i typserier efter sin konstnärliga utsmyckning.

Typserierna återkommer i rum efter rum med samma föremålsgrupper. Det var särskilt friaregåvorna som sattes upp i rikligt antal. Av mangelbrådan kan man t. ex. på bevarade fotografier iakttaga omkring 400 i 25 olika rum och av linfästen ungefär lika många fördelade på samma sätt. Alla väggar är emellertid inte synliga på fotografierna.

De skiljaktigheter som fanns mellan landets olika delar var i en topografisk uppställning svår att överblicka. Sådana översikter var förmodligen planerade i de tre rum som Salin enligt förslaget särskilt skulle ägna åt typserier. Denna plan kom emellertid aldrig att förverkligas.

Etiketteringen av föremålen var ytterst knapphändig. På sin höjd stod ett enda ord vid en hel grupp, såsom "Ijusstakar" eller "kass-stickor". Besökaren upplystes om det man redan visste och hölls kvar i okunnighet om det övriga.

Redan från början var man inställd på att göra utställningarna mera instruktiva genom tryckta vägledningar. Särskilda

sådana utgavs för de olika avdelningarna, även för de mindre. Deras innehåll var av växlande värde. Några innehöll huvudsakligen en kort inledning och en uppräknig av de utställda föremålen, vilka identifierades med hjälp av siffror.Utförligast var Vistrands vägledning för de delar av allmogeavdelningen som låg i hallplanet. Mängden av fakta var så överväldigande att man måste fråga sig, för vilka denna undervisning egentligen var avsedd. Tiden tillät inte den vanlige museibesökaren att använda denna vägledning annat än som en uppslagsbok för enstaka saker, om vilka han ville ha utförligare uppgifter. Efteråt var det svårt att begagna den, eftersom den förutsatte att man hade föremålen framför sig.

Den första vägledningen över samtliga avdelningar kom ut 1919. Den som året förut ville ha en orientering över vad museet innehöll, var hänvisad till 10 olika broschyrer om sammanlagt 645 sidor, och ändå saknades vägledningar för över en fjärdedel av huset.

När Salin år 1913 utnämndes till riksantikvarie och Gustaf Upmark blev hans efterträdare som styresman, fortsattes arbetet på att fullfölja det Salinska programmet. Någon nyorientering ägde icke rum på detta område under Upmarks tid. Då intensifierades i stället forskningsarbetet och undersökningsverksamheten ute i landet. Först med det skede som tog sin början 1929, då professorn vid Stockholms Högskola, Andreas Lindblom, tillträdde styresmannaskapet, skedde en radikal förändring.

Lindblom strävade efter att göra museet populärt och anknöt därigenom till den gamla Hazeliuslinjen, fastän med de större möjligheter som den moderna utställningstekniken erbjöd. De gamla

landscapsrummen togs ned efter hand, och nya utställningar över skilda ämnen byggdes upp av museets tjänstemän. Albert Eskeröds "Jakt och fiske", Sigfrid Svenssons "Bondens hushåll", Ernst

Mankers "Lappar" samt Brynolf Hellners, Bengt Bengtssons och Gunnel Hazelius' "Mat och dryck" står alla i bästa samklang med det museiideal Gunnar Hazelius en gång förgäves kämpade för.

Förhållandet mellan museet och Skansen

Den Salinska riktningens krav på strikt vetenskaplighet och "museivärdighet" gällde museet och Skansens kulturhistoriska avdelning men inte Skansens övriga verksamhet. Här skulle det fosterländska i Artur Hazelius' skapelse ha sin plats. Vi har sett hur Gunnar Hazelius in i det sista värjde sig mot en sådan tolkning av faderns avsikter. Nordiska museet och Skansen utgjorde en enhet och skulle båda arbeta för samma mål. Försmådde Skansen samarbetet med den vetenskapliga expertisen i museet på Lejonslätten, då uppstod en fara för enhetens bestånd.

I februari 1905, då beslutet om museets enhetliga ledning under en styresman var fattat, skrev Gunnar Hazelius ett brev till den norske museimannen sedermera riksantikvarien Harry Fett, vari han bekände att han icke var blind för vad som kunde bli de sårbara punkterna för en musei-institution sådan som Nordiska museet var tänkt och sådan den ännu fattade sin uppgift på Skansen. "Vad som oundgängligen kräves är en ädel och upphöjd vilja som kan låta sin idealitet genomtränga det hela. Är sedan denna ädla och upphöjda vilja parad med bildning och om-döme, då kan Artur Hazelius' museitanke föras långt ut på de farliga vidderna. Mycket kan då göras och sättas i scen och verka väckande och gott, vilket om det ej genomträngts helt av allvarets anda skulle verka teatraliskt, halvt och tomt.

Det hänger härvidlag... i så oändligt hög grad på personen, huru långt man kan gå i den antydda riktningen. Vad som är möjligt för den ene är utomordentligt för mycket för den andre."⁵⁵

Den dualism som Gunnar Hazelius varnade för kom i rätt stor utsträckning att prägla den följande tiden. Att Skansens fester var en god inkomstkälla för museet hade redan Artur Hazelius förstått och dragit nytta av, men det som bjöds vid dessa fester betraktade han utan tvivel som ett försök att levandegöra det förflutna. Festerna hade samma pedagogiska uppgift som museiföremålen. Efter Artur Hazelius' död stelnade Skansen i de en gång givna formerna. I de kulturhistoriska byggnaderna plockades visserligen vaxdockorna bort, ty även där ville man vara sober liksom i museet, men i övrigt gällde det andra principer däruppe för vad som var museivärdigt. Vad som var sanning på Skansen var blott ett gammalt dåligt skämt på Lejonslätten. I fråga om festerna utbildades en speciell Skansen-tradition, som var ganska fjärran från både forntid och nutid. Inte så att fester-na förändrade karaktär, men den fortsatta vetenskapliga forskningen hade kommit dem att framstå som förvanskningar av verkligheten. Även här ingrep Andreas Lindblom och började en utrens-

⁵⁵ Kopia av brev från Gunnar Hazelius till Harry Fett den 1/2 1905. Familjearkivet.

ning, som kom Skansen att framträda med ett mera tidsenligt ansikte.

Några av Skansens fester innesluter en problematik som kräver särskild redogörelse. Festerna avsåg inte endast att levandegöra det förflutna utan också att bringa till hågkomst Sveriges stora män och historiska händelser. I detta låg utan tvivel ett urval efter subjektiva värderingsgrunder, som kunde förorsaka splittning i stället för samling.

Då Artur Hazelius grundade Nordiska museet var ännu Gustav Vasa, Gustav II Adolf och Karl XII samlande namn i både det konservativa och det liberala lägret. Under den följande tiden skedde en påtaglig radikalisering i tänkesättet, så att Skansen med sina fosterländska fester löpte risk att betraktas som en konservatismens eller åtminstone borgerlighetens högborg. I stort sett lyckades Artur Hazelius tämligen väl lotsa sig igenom dessa svårigheter, men vilka vägar skulle den starkt politiskt intresserade sonen slå in på? Till sin åskådning var denne konservativ fastän med mycket positiv inställning till sociala reformer och fackföreningar. Skulle även i fortsättningen Skansens fosterländska fester präglas av politisk neutralitet med vackra men intetsägande tal, eller skulle Skansen ställas i konservatismens tjänst, med dess propaganda för en långsam, i traditionen fast förankrad utveckling? Frågan är av särskilt intresse i detta sammanhang, eftersom Gunnar Hazelius hade tänkt sig att Nordiska museets hall skulle användas för fosterländska fester, och dessa sannolikt skulle ha fått samma karaktär som de på Skansen.

Under den tid Gunnar Hazelius verkade som Skansenchef slog han in på en tidigare tämligen oprövad linje. Vid sidan

av de traditionella festerna upplät han Skansen till olika föreningar och organisationer, som själva fick svara för programmet. Härigenom uppfylldes kravet på neutralitet från ledningens sida, samtidigt som den historiska miljön svarade för sambandet mellan det förflutna och nuets aktuella problem.

År 1902 fick den då nygrundade Frisinnade landsföreningen tillstånd att anordna en fest på Skansen. Det var första gången en politisk förening fick föra sin egen talan på denna plats. Det blev också den sista för en lång tid framåt. En av talarna, S. A. Hedin, invecklade sig nämligen i en hätsk polemik i rösträttsfrågan, vilket i den konservativa pressen föranledde en sträng reprimand till Skansenledningen för politiserande tendenser. Då Gunnar Hazelius i sitt genmäle måste beklaga talets olämplighet på en sådan plats, ådrog han sig kritik även från liberalt håll. Nordiska museets nämnd blev nu betänksam och bestämde att fester på Skansen, som i någon väsentlig mån avvek från hittills följda program eller som ej annonserades genom museets försorg, borde underställas nämndens omprövning.

Av Gunnar Hazelius' bemötande i pressen mot beskyllningen för politiserande tendenser framgår det klart att han inte betraktade den aktuella festen som en isolerad företeelse, utan att den ingick i en väl genomtänkt strävan att göra Skansen till en central mötesplats, dit alla var välkomna oberoende av åsikter.⁵⁶

Inledningsvis fasthåller han vid den grundtanke som alltid har rätt att Skansen ej finge ställas i något visst partiintresses tjänst. Men om också Skansens egna fosterländska fester alltid varit politiskt och religiöst neutrala, fick detta inte

⁵⁶ Stockholms Dagblad m. fl. tidn. den 9/6 1902.

fattas så, att utrymme icke skulle finnas för aktiv medverkan av personer med vitt skilda åsikter blott de stode på fosterländsk grund.

Därefter behandlas sammankomster i annan regi än Skansens egen. "Med den ställning Skansen intar och de resurser att mottaga även stora människomassor som den numera förfogar över, synes den mig äga skyldighet att i sådana fall, där ej dess egna intressen taga skada, visa ett långt utsträckt tillmötesgående mot föreningar, korporationer och möten, som önska besöka densamma och inom dess område anordna samkväm. Även fester med offentliga tal synas därvid ej böra uteslutas. Detta dock under förutsättning att de talare som uppträda yttra sig ur det allmännas eller hela folkets synpunkt och ej föra endast sitt partis talan gentemot andra meningar. Att sålunda det betonas, som för oss tillsammans som svenskar, ej det som söndrar oss i konservativa och liberala eller i andra partimotsatser." De fordringar som Gunnar Hazelius här ställer på talarna vid de av föreningarna själva arrangerade festerna innehåller inte lika stränga krav på politisk neutralitet som numera tillämpas. De tre talarna vid Frisinnade Landsföreningens möte propagerade alla för allmän rösträtt, men endast ett tal betecknar han som olämpligt därför att det inte var fritt från "dagspolitikens fejdelyne".

Gunnar Hazelius misslyckades, då han tillät politiska föreningar att själva arrangera fester på Skansen. Efter regimskiftet kunde man våren 1907 läsa ett upprop i de borgerliga tidningarna om anordnande av en opolitisk folkfest på Skansen den 1 maj. Uppropet var under-tecknat av en lång rad kända män. Beträffande de tal som förekom vid denna

fest uppfyllde de alla krav på politisk neutralitet, vilket även erkändes i arbetarpressen, men det ödesdigra var att festen var anordnad vid samma tid som arbetarnas stora demonstrationsmöte på Gärdet. Medborgarfesten fick genom detta karaktär av en borgerlig samling mot socialismen. Gärdet och Skansen framstod för många som två oförenliga motsatser, och arbetarna började av denna anledning dra sig ifrån Skansen.

År 1928 avskaffades dessa medborgarfester genom att talen ströks från programmet, och Andreas Lindblom gjorde ingenting för att återuppliva dem igen. I stället slog han in på samma linje som Gunnar Hazelius. Trots motstånd från flera håll hade Lindblom framgång. Åter drog politiska och fackliga organisationer upp till Skansen och kände sig hemma där. Först 1947 kom emellertid nämndens definitiva beslut på att i stort sett vilken sammanslutning som helst kunde få anordna fest på Skansen.⁵⁷ Efter 45 år hade Gunnar Hazelius' linje segrat.

I tidskriften Vårbrodd för maj 1905 skriver Eli Heckscher om sin nyligen avlidne vän: "Det är lätt att måla ut vad framtiden kunde ha bragt under hans ledning och lika lätt att gå förbi sådana drömmar med en axelryckning. Säkert är, att hans vänner gripas av den förlamande känslan, att här gått bort en man, som, huvudet högre än sina jämnåriga, syntes skickad att träda i spetsen för sin generation. Blott den förhoppningen återstår, att Gunnar Hazelius skall komma att göra sin insats genom de frön han nedlagt i sina vänners sinnen.

⁵⁷ Protokoll vid Nordiska museets nämnds sammanträde den 22 april 1947.

Men icke märkas för närvarande några större utsikter till att de utan hans hjälp skola mäka realisera något av hans ideal." Dessa ord avsåg Gunnar Hazelius' insatser i svenskt kulturliv och icke speciellt hans arbete på Nordiska museet, men de skulle säkert kunna tillämpas även där. Genom sitt klara intellekt och sin djupa personlighet har han inom denna institution klargjort faderns idéer i teoretiskt väl genomtänkta program. Visserligen var Gunnar Hazelius den förste att erkänna en vetenskaplig institutions rätt och även plikt att ständigt pröva grund-

valarna för sin egen existens och att överge det som vid närmare prövning visar sig vara ohållbart, men frågan är om inte det mål som hägrade för Nordiska museets skapare i allt väsentligt är värt att arbeta för än i dag. Den ursprungliga kursen har icke alltid kunnat hållas, och avvikelser därifrån kommer väl att ske även i fortsättningen, men det har lika ofta hänt att den gamla Hazeliusandan återvänt i nya former, med vidgade perspektiv och med fördjupad insikt om den betydelsefulla uppgift Nordiska museet har att fylla.

Genom vänligt tillmötesgående har fru Gina Hazelius låtit förf. ta del av Gunnar Hazelius' efterlämnade papper, vilka förvaras i familjearkivet. Dessa har dock icke genomgåts systematiskt.

Summary

This year half a century has passed since the Nordic Museum opened the doors of its large building at Djurgården in Stockholm to the public. As an institution, the museum had existed since 1873, but the collections had formerly been housed in provisional premises in Drottninggatan.

Before the collections were installed in the new building, great differences of opinion had arisen as to how they should be exhibited, and what, on the whole, should be the aim of the museum. It may be of interest to throw some light on these problems, not only because they provide an example of the convergence of two different generations, but in order also to contribute to the debate now being carried on.

The founder of the Nordic Museum, Artur Hazelius, had his spiritual roots in the romanticism that reigned at the beginning of the 19th century. Rousseau, Herder, and the idealistic philosophy had set their stamp on the circle that gathered round the Swedish writer Carl Jonas Love Almquist. Among the members of this circle, Artur Hazelius's father, Lieutenant — subsequently General — J. A. Hazelius was a close friend of Almquist. To both of them the simple life of the peasant and his close contact with nature appeared to be the ideal way of living. They both agreed to adopt the life of a peasant, but it was only Almquist who carried it out for a year or so. Like J. A. Hazelius, he had previously been an enthusiastic member of a society called the Manhem Society, for which Almquist had drafted the statutes and rules of procedure.

The object of the Manhem Society was to educate young men to be true Swedes. By studying the nature and history of Sweden they were to acquire a knowledge of and love for their cultural inheritance. It was Almquist's idea that these studies should be conducted in the form of symbolic rites. The different degrees of the Society were represented figuratively as a row of rooms through which one had to pass in order to acquire an increasingly deep knowledge of the spirit of the people of Sweden.

When Artur Hazelius founded his museum in 1873, a more realistic attitude prevailed. The visitor was no longer to acquire a knowledge of his spiritual roots by means of ceremonies and symbols in fictive rooms, but by wandering through real rooms, and by studying real objects. Fundamentally, however, the object was the same as before. — It is not without reason that the emblem of the Nordic Museum bears the motto: Know thyself. There is however one difference. Just before the middle of the 19th century the uniformity of the cultural life of the different Scandinavian countries had awakened an enthusiastic feeling of affinity. Artur Hazelius was a keen supporter of this Scandinavian movement. That is the reason why his museum became a Nordic museum. Nor was Almquist indifferent to this uniformity in the culture of the Scandinavian countries, but his feeling for it was less pronounced.

The large building, the erection of which was begun in 1888, was projected originally as a quadrangular palace. One whole side of the building was to be occupied by a hall, large as a cathedral, with several stories of galleries running around it. The hall itself was intended for national festivals, and the galleries on both sides for attractive museum arrangements. In the 28 side-rooms on the same level as the floor of the hall, it was intended that Nordic scenery was to be shown by means of illusory dioramas, which were to be open towards the hall. The first and the second floor galleries were to contain interiors of peasants' cottages and other rustic objects. The other sides of the building were to be devoted mainly to the representation of the cultural life of the upper classes, and to the memory of famous Swedish men and women.

In 1891 the Nordic Museum's open-air department was added, Skansen, situated on a rocky slope close to the museum building then under erection. Here, instead of illusory dioramas, there was natural scenery, instead of three-sided interiors there were complete cottages, and instead of lifeless wax dolls there were living human beings who demonstrated the daily life of the people and the

festival customs of olden times. Artur Hazelius was just planning and extending this open-air museum when he died suddenly in the spring of 1901.

The Nordic Museum was now placed in a difficult position. During the last few years it had become increasingly clear to everybody that of this magnificently projected museum, the hall was the only section that could be realised. Those responsible were therefore confronted with the task of housing the entire museum in this building. The question then arose whether the plans for a festival hall with attractive arrangements in the side-rooms should be adhered to, or whether this side of the museum's activity should be regarded as having been provided for by Skansen, in which case the museum should aim first and foremost at exhibiting as large parts as possible of the rich collections. Another question which also arose at this time was who was to succeed Artur Hazelius as director.

Artur Hazelius, in a few testamentary notes, had recommended that his son Gunnar should succeed him as director. The latter was only 27 years old when his father died, and had not yet completed his studies at the University of Upsala.

Such as the position was then, it was not possible to arrive at any decision regarding the governorship, but at the first meeting of the Board after Artur Hazelius's death, his son was appointed manager of Skansen and secretary of the Board of the Nordic Museum. Already at the next meeting of the Board, one of the assistant keepers at the Nordic Museum, Mr. John Böttiger, Ph.D., was elected a member of the Board in the place of Artur Hazelius. Shortly after this meeting, the work was divided up provisionally, so that Gunnar Hazelius got Skansen as his task, and Böttiger the museum.

It was part of Böttiger's plan for the museum that this arrangement should become permanent. Skansen was to take care of the popular and educational side of Artur Hazelius's creation, while the museum was to be responsible for the scientific side. Gunnar Hazelius considered that to split up the popular and the scientific sides into different localities was a departure from the original plan. Böt-

tiger finally submitted to the Board a proposal for an amendment of the statutes, according to which the Museum and Skansen should each have their own director, and whereby also the history of culture section at Skansen would come under the management of the museum. Skansen's share would thus be reduced to the natural-history section and the festivities. Böttiger's proposal was rejected by the Board, and he therefore retired from the museum, although he still retained his seat on the Board. In his place Bernhard Salin, assistant keeper at the State Historical Museum, was appointed keeper of the museum.

About a month after the death of Artur Hazelius, a committee was set up for the purpose of considering the installation of the collections in the new museum building. The committee consisted of, among others, Gunnar Hazelius, Böttiger, Salin, and some artists.

The museum experts suggested that the rooms at the side of the hall should be partitioned off from the large hall and used as ordinary museum rooms. Gunnar Hazelius contended that in that case the building would not fulfill the purpose for which it had been built. The Nordic Museum would then lose its character of a combined scientific and popular educational institution. The recommendations which the committee, supported by the artists, finally submitted, adhered more closely to the original plans, but did not entirely meet Gunnar Hazelius's wishes. The idea of dioramas was abandoned, it is true, since by that time they had come to be regarded as an old-fashioned form of art, but the hall was yet to be given a festive appearance by arranging in the side-rooms interiors, open towards the hall, containing large landscape-paintings. Gunnar Hazelius felt there should be more interiors, but what he was most critical of in the proposal was that the foreign collections were to be kept separate from the corresponding Swedish collections. The feeling of cultural affinity would thus be lost, and the collections from the other countries would appear as a kind of foreign branch in an otherwise wholly Swedish museum. The Nordic character of the museum in particular would thus be lost.

When Bernhard Salin became director of the museum, the building was sufficiently

completed to permit the transfer of the collections from the old premises to the new museum. Through the inventory that was made in connection with the transfer, it became possible, for the first time, to obtain a clear survey of the extensiveness of the collections. Salin was no lover of attractive museum arrangements, which he regarded as old-fashioned romanticism. Now, when it was found that the large number of objects would not permit any arrangements that required a lot of space unless part of the collections were packed up and stored, he received the support also of the Board when he suggested that the side-rooms should be partitioned off from the hall. Gunnar Hazelius entered a protest against this decision.

With the partitioning off from the hall of the side-rooms, the problem of how the hall was to be utilized presented itself. An agreement was made with the Government that the Royal Armoury, which was in need of larger premises, should be deposited at the Nordic Museum and its collections exhibited in the hall. Once again Gunnar Hazelius entered a reservation to this decision, since he considered that a State collection in the middle of the Nordic Museum might lead to serious consequences from both an economic and an administrative point of view. The Nordic Museum would no longer be master in its own house.

Gunnar Hazelius had entered the service of the Nordic Museum in order to try to attain the objective for which his father had created the museum. Now that the Board had made decisions which he regarded as a clear departure from his father's intentions, he felt that he should resign. By doing so, his father's wishes that the institution should be placed under a unitary management would be realized. In February, 1905, Bernhard Salin was appointed Governor of the museum. Shortly after, Gunnar Hazelius died of a severe gastric haemorrhage.

Gunnar Hazelius was only 31 years old when

he passed away. He is practically unknown among museum-men, but his fellow students at Upsala, many of whom subsequently attained to prominent positions, felt the greatest admiration for his talents and his fine personality. They regarded his death as a great loss to the cultural life of Sweden. Now, 50 years later, new generations of museum-men have taken over, and many of the ideas which Gunnar Hazelius fought for are being discussed anew.

Gunnar Hazelius had never studied the traditional museum subjects. He was an historian. He was particularly interested in sociological and financial problems. He wanted the Nordic Museum to illustrate the social problems in a way that would be easily assimilated by the broader public. Problems of this kind were unknown to the museum-men of his time. It is only recently, since the research into the customs and manners of the people and the history of art has been leavened by sociological aspects, that attention has begun to be paid to these viewpoints.

For the older museum-men it went without saying that as much of the collections as possible should be exhibited to the public. To put them in storage was an emergency measure. The result was that the collections were difficult to survey and not pedagogical. Gunnar Hazelius was one of the first to hold the view that the exhibition rooms existed for the general public, and the storage-rooms for the experts.

Gunnar Hazelius had hoped that societies and associations of different kinds, including those of a political character, would use Skansen for their festivities. This met with opposition from the Board. It was not until the management of Skansen had been taken over by Professor Andreas Lindblom of the Stockholm University that this idea was realized. In many other respects, too, the ideals for which Gunnar Hazelius fought have been revived under the management of Professor Lindblom.

Minnestavlor

Av *Barbro Hamenius*

Minnestavlorna har varit föga uppmärksammade inom svensk folklivsforskning, trots den betydelse de i vissa trakter haft inom allmogekonsten, och den icke oväsentliga roll de spelat vid skilda familjhögtider. I *Fataburen* 1944 gav Mats Rehnberg en orienterande översikt byggd på Nordiska museets material.¹ För övrigt har publicerats endast några få specialuppsatser i olika årsböcker.² Följande uppsats avser främst att genom kartläggning av det tillgängliga materialet försöka få fram en bild av tavlornas utbredningsområden i Sverige samt deras ålder. Dessutom ägnas ett avsnitt åt de båda tydligast framträdande traditionsområdena för födelsedags- resp. namnsdagsfirande. I relation till de äldsta födelsedagstavlorna berörs även födelsedagsfirandets ålder i sydvästra Sverige.

Undersökningen har begränsats till att omfatta material från Nordiska museet (Nord. M.) och Folklivsarkivet (Luf). Givetvis skulle en genomgång även av landsortsmuseernas samlingar ge en säkrare bild av minnestavlornas utbredning än den föreliggande. Endast i Skåne har dessa museers material utnyttjats. På nedan återgivna kartor över födelsedags-

och begravningstavlor har detta landskap och dess gränsområde i Halland skrafferats, då det rika materialet härifrån eljest skulle göra jämförelsen felaktig i fråga om tavlornas frekvens i det övriga Sverige. En uppsats över skånska minnestavlor har förf. publicerat i Skånes hembygdsförbunds årsbok 1956. Ett viktigt komplement till sakmaterialet utgör svaren till följande frågelistor: Etnologiska undersökningen (EU) vid Nordiska museet spec. 144 ("Gratulationer och sorgminnen", 1943), Luf 19 ("Födelsedag och namnsdag", 1939), Luf 70 ("Begravning", 1949) samt Luf 90 ("Minnestavlor", 1953).

Bruket att ihågkomma familjelivets olika högtider med versifierade hyllningar är känt inom alla samhällsskikt i

¹ Rehnberg, M., Gratulationer och minnestavlor. *Fataburen* 1944. Med "minnestavlor" avser Rehnberg här endast begravningstavlor.

² Lindgren, M., Lyckönskningsbrev och gratulationer i Västmanlands Fornminnesförenings samlingar. *Västm. Fornm.-fören. årsbok* 1935. — Modin, E., *Härjedalska brudskrifter och deras upphovsmän. Jämten* 1941. (Om Olof Elf i Lillhärdal.) — Nilsson, H., *Sydhalländska minnestavlor. Kulturen* 1935. (Om E. J. Romberg och hans skola.) — Aldén, O., *En förgången konstart. Skånska Folkminnen* 1927. (Om Lars Carlsson i Onslunda.)

1. Bröllopstavla från Alvaros sn, Härjedalen, 1793. Nordiska museet.

Sverige. Under stormaktstiden var tillfällighetsdikter särskilt vid bröllop och begravningar men även vid födelsedagar och namnsdagar högt guterade inom hovet och adeln närstående kretsar. Inom adliga och borgerliga familjer uppvaktade man under 1700-talet och 1800-talet med de konstnärligt utförda lyckönskningar, framför allt akvareller och silhuettklipp, som är närmaste förebild för allmogens gratulationstavlor. Från det förstnämnda århundradet kan som exempel nämnas en akvarell från Kalmar, tillägnad handlaren Christopher Thamsten och Margareta

reta Reen på deras bröllopsdag 1766, och en dito från Norrköping, som traktören Andreas Ljungholm erhöll på sin namnsdag 1779 (Nord. M. 112102 och 32065). Ett intressant prov på sedvänjans sociala sänkning är ett "fägnerrim", ett dubbelt vikt lyckönskingsbrev med målning i akvarell, som var en gåva till målaren Johan Söderberg och pigan Margareta Wahlberg från Söderfors ankarbruk i Uppland vid deras bröllop 1759 (Nord. M. 78300 a). Även hos bondebefolkningen i Mellansverige förekommer bröllopstavlor under 1700-talets andra hälft, me-

2. Födelsedagstavla enligt traditionen målad i Ö. Herrestads sn, Skåne, 1883. Kverrestads hembygdsgård.

dan de, liksom övriga minnestavlor, tycks ha varit allmänna hos sydsvensk allmoge först under 1800-talet.

Allmogens begravningsstavlur har inte samma direkta motsvarigheter hos de högre stånden som gratulationstavlorna. Visserligen föreligger från 1697 en tuschteckning med minnestext på prosa, skänkt till Carl XI:s begravning av Johannes Phoenix och ett liknande begravningsminne i lavyr från Södermanland (Nyköping?) 1743 (båda i Nord. M.). Förebilderna torde dock snarare vara att söka på annat håll, kanske främst bland de kyrkliga epitafierna och minnesplattorna.

Epitafierna som förebild kommer tydligast till synes i sydöstra Skåne, där begravningsstavlorna, vilkas ramar ibland kunde vara försedda med praktfullt snidade överstycken, i allmänhet fick sin plats över familjens bänk i kyrkan. I Stoby kyrka i norra Skåne hänger två minnesplattor av svart trä med texten ingraverad på silverplåtar. Den ena plattan är ett minne över prosten Magnus Fredrik Mobeck, död 1827, den andra över en adelsman, Michael Fredrik Ehrenborg, som avled 1856. Uppställningen och formuleringen av texten på dessa plattor är slående lik den text, som

förekommer på allmogens tavlor. Som konstnärlig inspirationskälla kan gravstenskonsten ha haft en viss betydelse. Stundom möter man i gravhällarnas ornamentik mönster, som återkommer på begravningsstavlor. Det är dock inte omöjligt att gravstenarnas formgivare och tillverkarna av minnestavlor ha haft tillgång till gemensamma eller närbesläktade, tryckta förlagor.

Förekomsten av minnestavlor hos allmogen i andra länder kan belysas genom några stickprov från Norden och Väst-europa, men dessa ger helt naturligt endast en fragmentarisk bild av utbredningen. I Danmark var det vanligt bland bondebefolkningen att på namnsdagarna uppvakta med "bindebrev", vilka i sin utformning nära påminner om de svenska gratulationstavlor.³ Enligt uppgift från Nordsjälland hade man i hemmen där ofta upphängt "gravminnen", motsvarigheter till våra begravningsstavlor.⁴ Även i de danska kyrkorna hängde minnestavlor över avlidna.⁵ Från de svenskspråkiga trakterna i Finland omnämns målade eller klippta bröllops- och namnsdagsgratulationer.⁶ Vid 1700-talets slut och under 1800-talet tillverkade tyska skollärare ofta "Liebesbrief" på beställning.⁷ I Hannover i Tyskland lyckönskade ungdomarna varandra på födelsedagen med gratulationstavlor prydda med en brokig blomsterkrans av celluloid.⁸ Från Elsass i Frankrike har jag uppgift om tre målade minnestavlor från 1800-talets första hälft, nämligen en brölloptavla och en dop-tavla, båda av protestantiskt ursprung, samt en begravningsstavla.⁹ Liksom de hannoveranska tavlorna har den franska begravningsstavlan en löst påsatt blomsterkrans. Motsvarigheter till dessa gratulations- och begravningskransar förekom-

mer i Sverige parallellt med de målade och klippta minnestavlorna. De har emellertid inte medtagits i denna uppsats.

Minnestavlornas utbredning i Sverige

Minnestavlorna hos den svenska allmogen kan efter de familjehögtider, vid vilka de förekommer, indelas i fyra grupper, nämligen bröllops-, födelsedags-, namnsdags- och begravningsstavlor.

Största utbredningen visar brölloptavlorna, vilka förekommer inom två områden i Sverige, ett sydvästsvenskt och ett mellansvenskt, fig. 3. Det sydvästsvenska området omfattar främst Skåne, Halland och västra Småland, men sträcker sig upp till Östergötland, Västergötland och södra Bohuslän. I Mellansverige koncentrerar sig tavlorna till Västmanland, Uppland, Dalarna, Hälsingland och Härjedalen. Huruvida brölloptavlor förekommit även inom det tredje området för minnestavlor på fastlandet, i Väster-

³ Kristensen, J. E. T., Danske Bindebreve Sprog og Kultur II: 4, 1933.

⁴ Uhrskov, A., (utg.), Höjtid. Nordsjällandsk Folkeliv IV, 1924, s. 104.

⁵ Hammerich, E., (utg.), Dansk Lovleksikon III. Kbh 1902. S. 403.

⁶ Forsblom, V. E., Några namnsdagsgratulationer och nyårslyckönskningar från Kyrkslätt. Budkavlen 1930. — Heikel, Y., Namnsdags- och bröllopsgratulationer från Kronoby, Esse och Purmo. Budkavlen 1930.

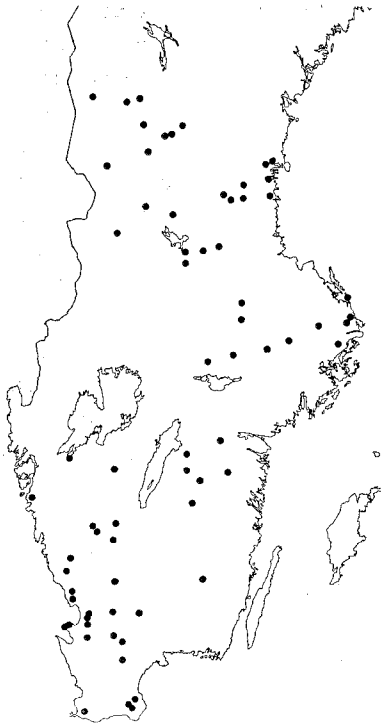
⁷ Karlinger, H., Deutsche Volkskunst. Berlin 1938. S. 44.

⁸ Boehm, F., Geburtstag und Namenstag im deutschen Volksbrauch. Berlin und Leipzig 1938. S. 36.

⁹ Rivière, G. H., et Tardieu, S. Objets domestiques des provinces de France. Musée des Arts et Traditions populaires. Paris 1953. S. 7 f. — Även dr. Christa Pieske, Neustadt, har i ett brev framhållit förekomsten av minnestavlor i Elsass och påpekat, att tillverkarna liksom i Sverige ofta är lärare, målare, urmakare etc.

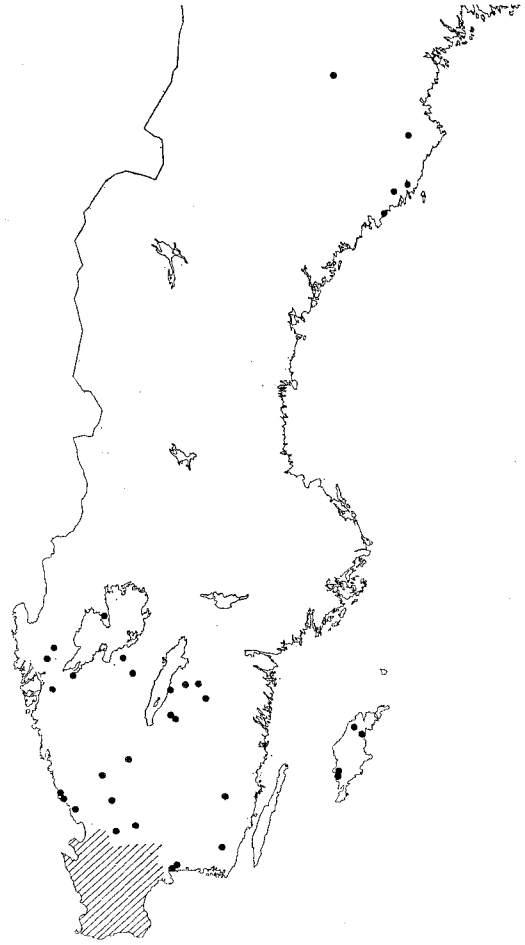
bottens läns kustland, är ovisst och har ännu inte kunnat undersökas.¹⁰

Födelsedagstavlornas huvudområde är sydvästra Sverige med koncentration till Skåne, västra Blekinge, västra Småland och södra Halland, fig. 4. Uppgifter

3. Bröllopstavlornas utbredningsområden med största frekvens i mellersta och sydvästra Sverige. Till grund för denna och följande kartor ligger material från Nordiska museet och Folklösarkivet.

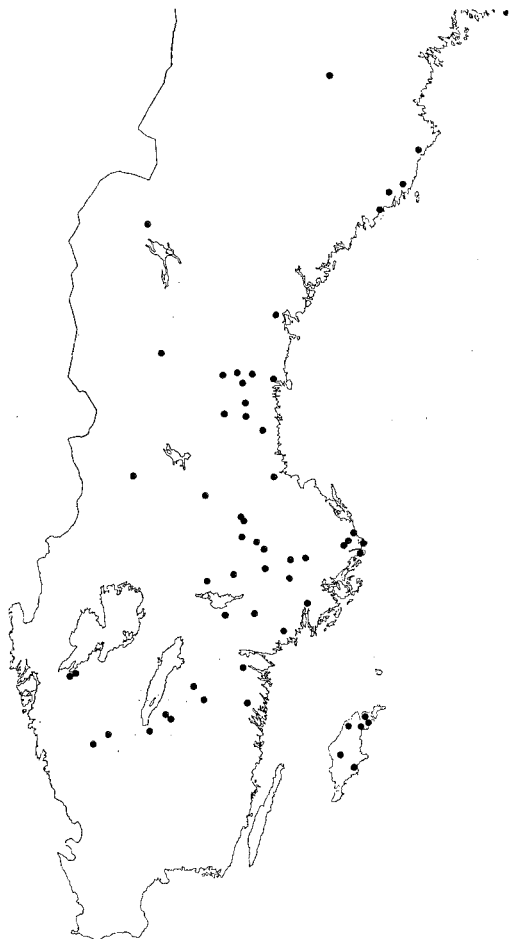
från norra Halland saknas. I östra Småland förekommer tavlor sporadiskt. I nordvästra Småland (Jönköping-Tranås-trakten), sydvästra Östergötland samt i Västergötland uppträder de jämsides med namnsdagstavlorna. Belägg finns även från Bohuslän, Dalsland och Värmlandsnäs i Värmland. Födelsedagstavlorna förekommer dessutom inom två mindre områden i Sverige, nämligen på Gotland och i Västerbottens läns kustland.

4. Födelsedagstavlornas centrala område är sydvästra Sverige, men de förekommer även på Gotland och i Västerbottens läns kustland. Inom det skrafferade området, Skåne och södra Halland, har företagits en systematisk inventering av minnestavlorna, varför materialet härifrån är jämförelsevis mycket rikare än från övriga delar av Sverige.

I Mellansverige motsvaras födelsedagstavlorna av namnsdagstavlorna, fig. 5. Dessa visar här delvis samma utbredning som bröllopstavlorna men med tyngdpunkten förlagd till de östra landskapen:

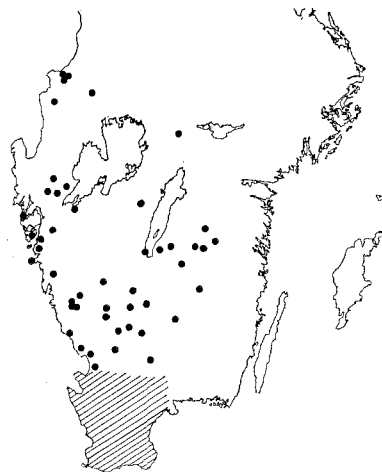
¹⁰ Två osäkra uppgifter föreligger från resp. Sävars och Hörnefors sn i Västerbotten (EU 23194, EU 23388).

5. Namnsdagstavlorna tillhör företrädesvis Mellansveriges östra landskap.

Västmanland, Uppland och Hälsingland, samt dessutom Södermanland. Söderut förekommer de i Östergötland, Västergötland och norra Småland samt på Gotland. Från Norrland finns enstaka uppgifter från Medelpad och Jämtland. Ett mindre utbredningsområde finns, liksom för födelsedagstavlorna, i Västerbottens läns kustland.

Begravningsstavlorna visar i huvudsak samma utbredning som födelsedagstavlorna i sydvästra Sverige, fig. 6. En

6. Begravningsstavlorna visar i stort sett samma utbredning som födelsedagstavlorna i sydvästra Sverige. De är okända i mellersta och norra Sverige. Beträffande det skrafferade området, se fig. 4.

förskjutning har emellertid ägt rum mot de västra landskapen, Halland, Bohuslän och västra Värmland. I mellersta och norra Sverige saknas begravningsstavlorna helt.

Födelsedags- och namnsdagstavlornas relationer till traditionsområdena för födelsedags- och namnsdagsfirande

Födelsedagstavlornas och födelsedagsfirandets utbredningsområden i Sydväst-sverige torde i stort sett täcka varandra. Detta gäller åtminstone de södra landskapen, Skåne, Blekinge, Småland och Halland. Mellan de båda traditionsområdena för födelsedagsfirande och namnsdagsfirande går under 1800-talet en tydlig gräns genom Blekinge och Småland från trakten av Ronneby till södra Vättern. Troligt är emellertid att även delar av Västergötland kan föras till detta område. I Sätilla sn i södra Västergötland fira-

des både födelsedagar och namnsdagar (EU 14706). Enligt en uppgift från Herrljunga firades både födelsedagar och namnsdagar, dock mest de förstnämnda, och sedvänjorna omkring denna dag påminner om dem i de sydligare landskapen.¹¹ I Otterstads sn i norra Västergötland firades emellertid huvudsakligen namnsdagarna (EU 14597). De hittills nordligaste uppgifterna om födelsedagsfirande är från Värmlandsnäs i södra Värmland. Liksom i Otterstads sn är traditionerna här av samma art som i namnsdagsområdet, vilket antyder att Väneren möjligtvis bildar en gräns mellan traditionsområdena. Traditionsöverföringar förekommer även mellan de båda områdena i Blekinge och Småland. I östra Blekinge firar man sålunda födelsedagen mer än namnsdagen men under upptagande av namnsdagsfirandets former. I Kinnevalds och Allbo hd i södra Småland firar man både födelsedag och namnsdag, men sedvänjorna här hör hemma inom födelsedagsfirandets område.

Den väsentliga skillnaden i sedvänjorna mellan födelsedags- och namnsdagsfirandet kan närmast uttryckas så, att den förstnämnda firades endast inom familjen eller en trängre vänkrets, medan vid namnsdagen initiativet till festligheterna kom utifrån, oftast från en krets av ungdomar. Födelsedagen firades under anspråkslösa former, varvid en enkel eftermiddagsbjudning ofta utgjorde dagens höjdpunkt. Även namnsdagsfirandet kulminerade i en bjudning, men den föregående uppvaktningen är här det mest karakteristiska. Vid denna förekommer så ålderdomliga traditioner som utklädsel i vrängda kläder och anonymt överlämnande av gåvor eller skämtdockor, vilka i

regel placerades utanför den uppvaktades hem. Dessa sedvänjor är helt okända i samband med födelsedagen utom i gränstrakterna mellan de båda traditionsområdena.

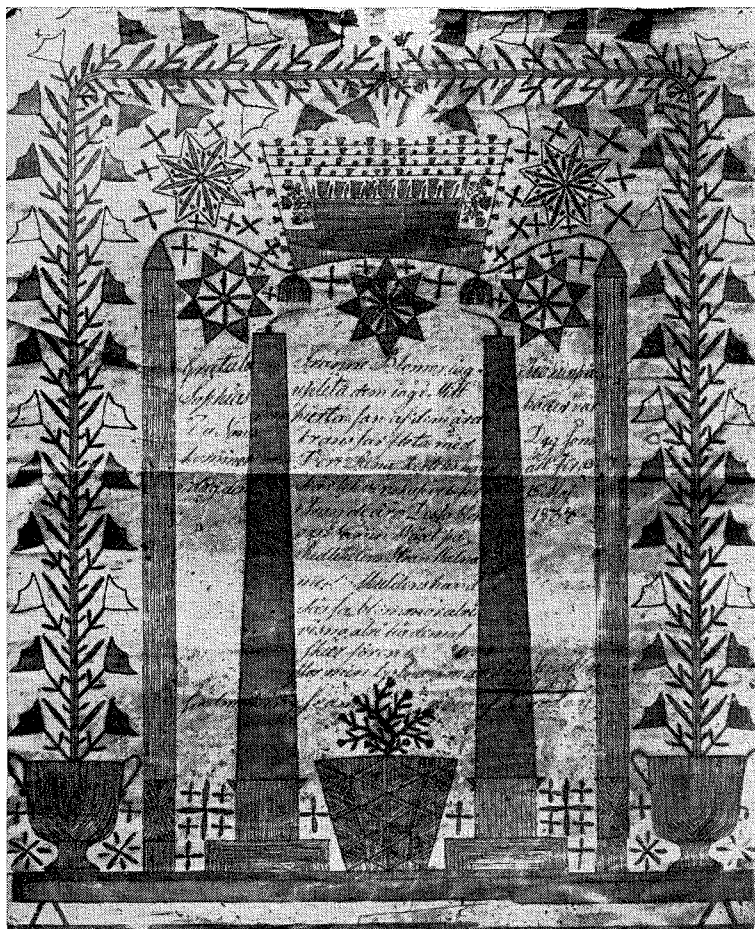
Namnsdagsfirandet tillhör ett större traditionsområde, som sträcker sig över östra Götaland och Svealand, eventuellt även Norrland. Som framgått av det föregående, förekommer namnsdagstavlorna endast inom en begränsad del av detta område. Till skillnad från födelsedagstavlorna, som troligen är lika gamla som födelsedagsfirandet hos allmogen (varom mera nedan), kan namnsdagstavlornas geografiska begränsning möjligtvis tolkas så, att de är en senare företeelse än namnsdagsfirandet, och att de under så kort tid som knappt ett sekel inte hunnit få någon större spridning. Deras koncentration till östra Mellansverige kan eventuellt sättas i samband med det starka inflytande den borgerliga kulturen utövat på allmogen i denna del av landet.

Minnestavlornas ålder

Mellansverige

De äldsta minnestavlorna är brölloptavlorna i Mellansverige. Redan under 1700-talets andra hälft förefaller de att i vissa trakter ha varit allmänt förekommande. Den äldsta kända tavlan är från Linsälls sn i Härjedalen och daterad 1763 (Nord. M. 106374). Från Älvros sn i samma landskap kommer ett par graciöst tecknade tavlor från 1793 och 1794 (Nord. M. 99765 och 13875). Till ett brudpar i Leksands sn i Dalarna utfördes

¹¹ Meddelat av fil. lic. Brita Egardt, Lund. Uppgiften gäller borgerlig miljö i ett järnvägssamhälle, men i analogi med uppgifter från andra landskap torde formerna vid födelsedagsfirandet inte skilja sig nämnvärt från allmogens.

7. Namnsdagstavla från
Uppland daterad 1834.
Nordiska museet.

år 1795 en bröllopstavla, vilken liksom de äldre bonaderna i denna trakt är målad på väv (Nord. M. 43576). I en skildring från 1775 om Snävringehärad i södra Västmanland berättar prostens Andreas Axelson om en bröllopsstuga, att den bl. a. prydes med "alla de skrifna lyckönskningar, som bruden fådt till sitt förestående äktenskap".¹² Huvudparten av de bevarade bröllopstavlorna tillhör dock första hälften av 1800-talet. Efter århundradets mitt märks en tydlig nedgång, och efter 1880 torde de vara ytterst sällsynta.

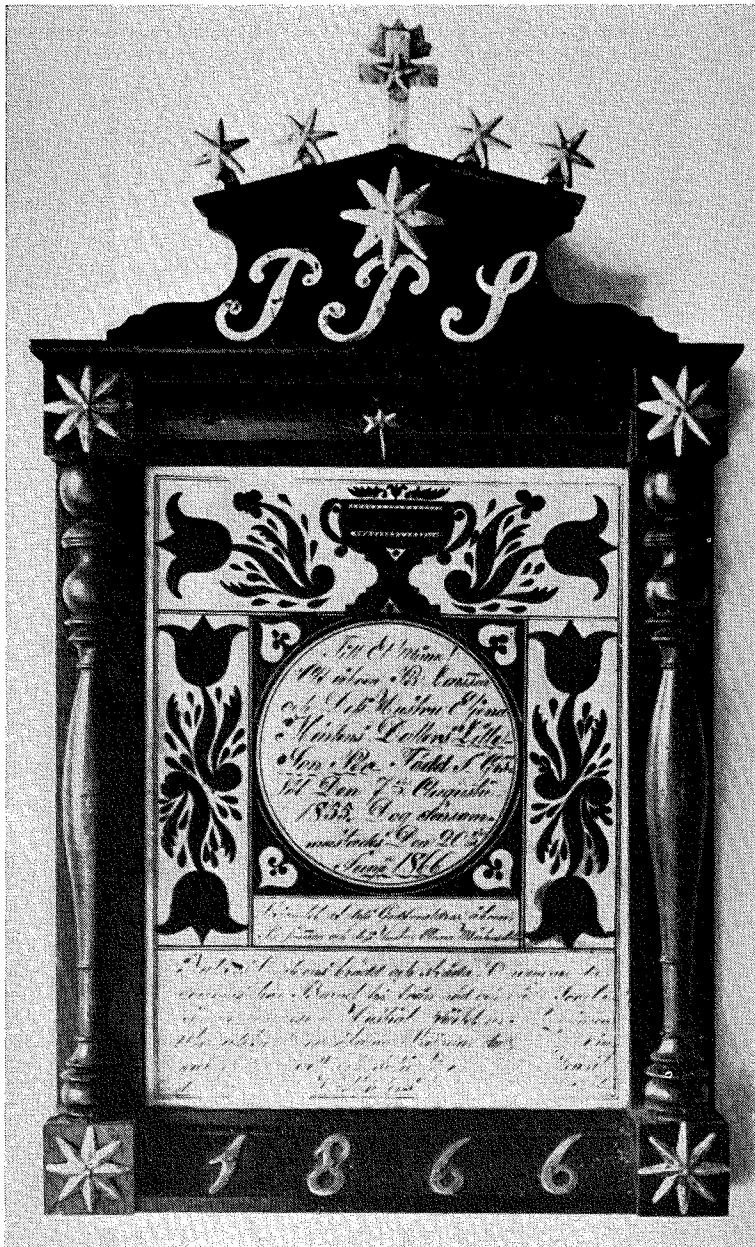
Namnsdagstavlorna uppträder först vid

början av 1800-talet men visar i övrigt en liknande utveckling som bröllopstavlorna med en tydlig stegring mot 1850-talet och därefter tillbakagång.

Sydvästra Sverige

I sydvästra Sverige förekommer daterade bröllopstavlorna och begravningsstavlorna först från och med 1820-talet. Från Arriesn i Skåne föreligger en målad bröllopstavla, signerad av O. Andersson 1828

¹² Erixon, S., En 1700-talsbeskrivning över Snävringehärad i Västmanland. Västman. Fornm.-fören. årskrift 1925, s. 16.

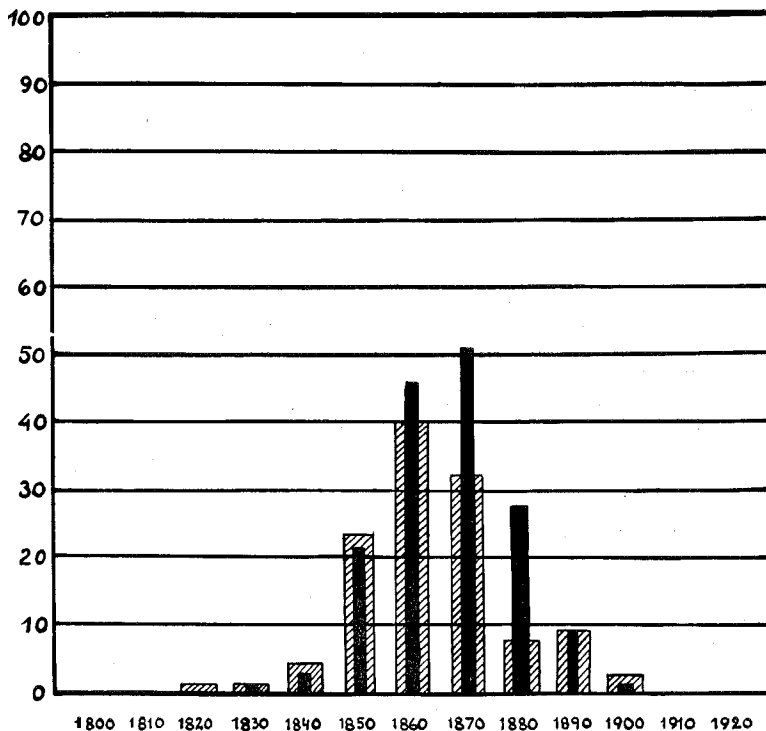

8. Begravningsstavla från
Ö. Nöbbelövs sn, sydöstra
Skåne, daterad 1866.
Simrishamns museum.

(Trelleborgs M. 8571). Ett år yngre är ett präntat bröllopsbrev, vars enkla mönster, två hjärtan omgivna av bladrankor, är tecknat i bläck. Detta brev är inköpt i Nävlinge sn i norra Skåne (Luf). Från

södra Halland är två tavlor, målade till minne av bröllop, som firades 1820, resp. 1822 (Hälsingsborgs M. 360—51; Kulturen 37280). Bröllofstavlorna i denna trakt beställdes emellertid ofta flera år

9. Antalet daterade födelsedagstavlur och begravnings-tavlur i Skåne 1820—1900. Svarta staplar betecknar födelsedagstavlur, streckade begravnings-tavlur. Diagrammet bygger på material, som insamlats till Folklivsarkivet vid en inventering av skånska minnestavlur.

efter bröllopet, och det är därför ovisst, när dessa båda tavlor utförts. Från Åsbo sn i södra Östergötland finns en uppgift om en målad bröllopstavla från 1827 (EU 14996).

Från 1800-talets senare decennier föreligger ett mycket sparsamt material av bröllopstavlur. Det enda område, där de tycks förekomma mera allmänt, är södra Halland. Sannolikt är, att de i andra trakter aldrig hunnit få någon mera vidsträckt spridning bland sydsvensk allmoge, utan att de redan på 1830—1840-talen blivit undanträngda av födelsedagstavlorna, vilka jämte begravnings-tavlorna dominerar under återstoden av 1800-talet.

På grundval av det skånska materialet har jag gjort upp ett diagram, som belyser födelsedags- och begravnings-tavlornas utveckling i detta landskap, fig. 9. Fö-

delsedagstavlorna visar en jämn ökning från 1830-talet fram till 1870-talet, då kulmen nås. Efter 1880 sjunker antalet markant för att i början av 1900-talet helt upphöra. Begravnings-tavlorna visar ungefär samma utveckling, dock märks för dem en avtagande tendens redan under 1870-talet.

Gotland och Västerbotten

Materialet från Gotland och Västerbotten är alltför sparsamt för att ge annat än kronologiska antydningar. På Gotland förekommer namnsdags- och födelsedagstavlur från 1800-talets mitt. Från Västerbotten finns inga uppgifter om tavlor förrän från senare delen av 1800-talet.

*Födelsedagstavlornas relationer
till födelsedagsfirandets införande hos
allmogen i Sydvästsverige*

De äldsta födelsedagstavlorna torde kunna ge en trolig datering av födelsedagsfirandets införande hos bondebefolkningen i Skåne. Från Bjäre hd finns en tavla daterad 1834 (Hälsingborgs M. 91—15). Under 1840-talet ökar tavlornas antal. I en uppteckning, som visserligen är nedskrivnen så sent som 1954, men som bygger på muntliga berättelser av upptecknarens föräldrar och släktingar, omtalas det från Vemmenhögs hd, att personer, som var födda före 1840-talet, ofta ej visste, när deras födelsedag inträffade, men att yngre personer brukade förvara sitt födelseårs almanacka som minne. Upptecknaren äger sålunda sin mors almanacka för 1847 (Luf 13434). En sagesman från Holmby sn berättar, att hans mor, som var född 1830, som flicka tjänade hos en "mamsell" i Getinge, och att denna mamsell ofta var på "födelsegille" hos storbönderna i trakten (EU 14598). Detta torde ha varit i början av 1840-talet. Att födelsedagsfirandet dock inte var allmänt vid denna tid framgår av en annan uppteckning, där sagesmannen, född 1827, omtalar, att man i hennes ungdom inte hade något kalas på födelsedagen (Luf 11108).

Senare än i Skåne tycks födelsedagsfirandet ha införts i Småland. Från Vislanda berättas, att man började fira födelsedagar först efter 1860 och i Kulltorp

i Västbo hd firades omkring 1880—1890 födelsedagen endast i en familj i socknen (Luf 6576 och 7404).

Från andra landskap ger födelsedagstavlorna tidigare dateringar som bevis på när bruket att fira födelsedagar var känt. En tavla från södra Östergötland är sålunda daterad redan 1845, och från södra Dalsland föreligger en tavla från 1855 (Nord. M. 55400 och 186185 b).

Minnestavlornas två stora utbredningsområden, det sydvästsvenska och det mellansvenska, visar stor samhörighet med de områden, där det svenska allmogemåleriet nådde sin högsta utveckling. Det rika tavelmåleriet i södra Halland och västra Småland kan möjligen ses mot bakgrund av de målade bonadernas förekomst i denna trakt, även om det inte föreligger något stilinflytande mellan de båda konstarterna. Större samhörighet kan spåras i Mellansverige, där bröllopstavlorna är samtida med de konstnärligt utförda rumsdekorationerna och de målade bonaderna. I Siljansbygden har bonadsmåleriets dekorativa motiv ofta överförts på bröllopstavlorna, och det förekom ej sällan, att bonader och tavlor utfördes av samma konstnär. Som exempel kan nämnas Mats Persson Stadig i Bjursås sn och Larshans Per Persson i Björkberg, Leksands sn. I sydvästra Sverige tycks kombinationen bonadsmåleri-tavelmåleri inte ha varit lika allmän, även om några begravningstavlor, utförda av den småländske bonadsmålaren Sven Nilsson i Betlehem, Vrå sn, finns bevarade.

ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR

WILHELM GAERTE: *Volksglaube und Brauchtum Ostpreussens*. 128 s., 16 bildsidor. Würzburg 1956.

De forskare som i samband med de katastrofala omvälvningarna under och efter andra världskriget sett sig nödsakade att lämna sina fosterland ha i påfallande stor utsträckning och på ett ytterst ambitiöst sätt förmått att fullfölja sin vetenskapliga gärning. Detta gäller även för de kulturhistoriska disciplinerna, trots att dessa av naturliga skäl i detta fall måste erbjuda särskilda svårigheter. I Tyskland utger man t. o. m. en särskild Jahrbuch für Volkskunde der Heimatvertriebenen (Band 1, Salzburg 1955), som dock har en vidare syftning.

För Sveriges del behöver jag endast erinra om de framstående baltiska vetenskapsmän som verka i vårt land och som publicera material och forskningsrön på arkeologiens, etnologiens och konsthistoriens områden. I den mån det härvid rör sig om baltiska förhållanden tillföres västeuropeisk vetenskap på detta sätt ett kunskapsstoff av största värde även därför att det rör sig om okänd eller endast ofullständigt känd mark, där möjligheterna att komplettera vårt vetande åtminstone för närvarande äro begränsade.

På liknande sätt förhåller det sig på andra håll i världen. Under ledning av professor Erich Keyser utger sålunda J. G. Herderforskningsinstitutet en skriftserie Marburger Ostforschungen, som inrymmer historiska, kyrkohistoriska, folkloristiska och etnologiska undersökningar med ämnen från Östtyskland. Som band 5 i denna serie har utkommit ovan anförda arbete av den mångårige chefen

för Ostpreussisches Landesmuseum (Prussia-museum) i Königsberg.

Boken innehåller ett stort antal undersökningar berörande så skilda områden som årsloppets och levnadsloppets högtider, folklig medicin, demontro, en folklig rättssedvänja, trolldomsinkrifter på ringar och lek och dans. Alla de frågor som upptagas till granskning äro behandlade med mycken lärdom och stort skarpsinne. Interpretationen av företeelserna tar knappast hänsyn till de nyaste lärdomsriktningarna, t. ex. när det gäller magien, men förf. uttalar sig i regel med stor försiktighet och källorna bli föremål för kritisk prövning. Dokumenteringen är också mönstergill, varigenom Gaertes forskningar böra bli till god nytta för alla dem som framdeles intressera sig för samma problem.

I allmänhet synes Gaerte ha tagit del av den viktigare litteraturen också berörande de nordiska länderna. Bland det som sluppit genom nätet märkes Henning Henningsens viktiga Dystløb i danske søkøbstæder og i udlandet (Danmarks Folkeminder nr 57, 1949). Gaerte behandlar ett sådant upptåg i Königsberg, känt från 1594, och uppger därvid att den nordligaste platsen där något sådant förekommit är Hamburg. Henningsen känner dock samma sedvänja från en rad danska städer. Å andra sidan kompletterar Gaerte på ett värdefullt sätt Henningsens framställning.

Bland de sedvänjor, som Gaerte så fängslande skildrar, finnas åtskilliga som, såvitt jag vet, inte ha några motsvarigheter hos oss. Man får vid läsningen ett bestämt intryck av hur långt avståndet trots allt ständigt varit mellan Ostpreussen och Sydsverige, i varje fall för den folkliga kulturens del.

Gösta Berg

FÖRENINGSMEDDELANDEN

STYRELSEBERÄTTELSE 1956

Föreningen för svensk kulturhistoria har under år 1956 uteslutande inriktat sin verksamhet på att ekonomisera utgivningen av tidskriften RIG. Under året har 4 häften utgivits.

Under året har föreningen genom direktören Sten Westerbergs bortgång förlorat sin mångåriga skattmästare och frikostige gynnare. Intill dess att ny skattmästare har kunnat utses har styrelsens arbetsutskott uppdragit åt sekreteraren att fullgöra även skattmästarens åligganden.

För värdefullt stöd tackar föreningen Folklivsarkivet i Lund samt Nordiska museet.

Under året har föreningen åtnjutit ett statsanslag om 3 000 kr såsom bidrag till tryckning av RIG.

Föreningens ekonomiska ställning framgår av följande:

<i>Ingående Balans Konto</i>	
1/1 1956	
<i>Tillgångar:</i>	
73 500 ex. "Rig"	2 186:—
Bankräkning	3 867: 65
Kassa och postgiro	1 517: 61
Underskott 1955	309: 86
	<u>Kronor 7 881: 12</u>
<i>Skulder:</i>	
Ledamöters fond	2 186:—
Diverse Personer	2 349:—
Överskott 1953—1954	3 346: 12
	<u>Kronor 7 881: 12</u>

Vinst och Förlust Konto

<i>Inkomster:</i>	
Medlemsavgifter	4 176:—
Försäljning	2 971: 25
Statsbidrag	3 000:—
Ränta	128: 38
Underskott 1956	81: 24
	<u>Kronor 10 356: 87</u>

Utgifter:

Tryckningskostnader	9 972: 37
Författare	285:—
Omkostnader och porto	99: 50
	<u>Kronor 10 356: 87</u>

Utgående Balans Konto

31/12 1956	
<i>Tillgångar:</i>	
74 000 ex. "Rig"	2 186:—
Bankräkning	4 346: 03
Kassa	128: 86
Postgiro	924: 55
Underskott 1956	81: 24
	<u>Kronor 7 666: 68</u>
<i>Skulder:</i>	
Ledamöters fond	2 186:—
Diverse Personer	2 444: 42
Överskott 1953—1954	3 346: 12
Underskott 1955	309: 86
	<u>Kronor 7 666: 68</u>
<i>Herman Zetterberg</i>	<i>Mats Rehnberg</i>

Revisionsberättelse 1956

Undertecknade, som av Föreningen för svensk kulturhistoria utsetts till revisorer för granskning av föreningens räkenskaper för år 1956, få härmed efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Räkenskaperna äro förda med omsorg och reda och alla utgiftsposter försedda med vederbörliga verifikationer. Den i styrelsens berättelse ingående

översikten av föreningens ekonomiska ställning överensstämmer med räkenskaperna. Vi få därför tillstyrka, att föreningen beviljar skattmästaren och styrelsen full och tacksam ansvarsfrihet för det gångna årets förvaltning.

Stockholm den 5 oktober 1957

K. E. Sahlström

Arne Biörnstad

SVENSK KULTURHISTORIA

i böcker utgivna av Nordiska museet

<i>En bok om Svindersvik</i> av ANDREAS LINDBLOM m. fl.	9:—	<i>Modedräkter 1600—1900</i> av GUNNEL HAZELIUS-BERG	7:—
<i>Tapeter</i> av INGEMAR TUNANDER	9:—	<i>Orgelverken i Västerås stift</i> av JOSEF SJÖGREN	35:—
<i>Mälsåker — ett Tessinslott vid Mälaren</i> av ERIK ANDRÉN	9: 50	<i>Vävskedsmakeri och hornslojd</i> av FOLKE SVEDENFORS	7:—
<i>En bok om Tyresö</i> av A. LINDBLOM, S. WALLIN, S. KARLING, B. BOËTHIUS m. fl.	20:—	<i>Smycken i svensk ägo</i>	24:—
<i>Julita klostets godspolitik</i> av PER STENSLAND	5:—	<i>Skolseder från Skara</i> av ALLAN NILSSON	5:—
<i>Broderier</i> av ANNA-MAJA NYLÉN	5:—	<i>Årets äring</i> av ALBERT ESKERÖD	15:—
<i>Norrländskt sågverksliv</i> av REINHOLD OLSSON	10:—	<i>Leva i brukessambälle</i> av BJÖRN HALLERDT	12:—
<i>Pataholm</i> av MANNE HOFRÉN	12:—	<i>Urmakare i Sverige</i> av ELIS SIDENBLADH	30:—
<i>Skottsbergsska gården i Karlshamn</i> av BENGT BENGTESSON	9: 50	<i>Stjärnsundsuren</i> av STEN LUNDWALL ..	12:—
<i>Helgerum i Tjust</i> av MANNE HOFRÉN	14:—	<i>Ur och urverk</i> av STEN LUNDWALL	18:—
<i>Flaskor och glas</i> av ELISA STEENBERG	9:—	<i>Rokokomöbler</i> av MARSHALL LAGERQUIST	25:—
<i>Löfholmens Theatersällskap 1828—1830</i> av ARVID BÄCKSTRÖM	15:—	<i>Herremansmöbler</i> av BRYNOLF HELLNER	3:—
<i>Dalmålningarna och deras förlagor</i> av SVANTE SVÄRDSTRÖM	18:—	<i>Allmogemöbler</i> av SIGFRID SVENSSON	3:—
<i>Järnsmidet i Vasatidens dekorativa konst</i> av BRYNOLF HELLNER	20:—	<i>Kistor</i> av GÖSTA VON SCHOULTZ	4:—
<i>Slagan och andra tröskredskap</i> av DAG TROTZIG	12:—	<i>Svenska vävnadstekniker och mönstertyper</i> av E. VON WALTERSTORFF ...	18:—
<i>Sledges and Wheeled Vehicles</i> av GÖSTA BERG	10:—	<i>Tygtryck i Sverige före 1700</i> av INGERD HENSCHEN	12:—
<i>Rågöborna</i> av PER SÖDERBÄCK	12:—	<i>Folkdräkter</i> av ANNA-MAJA NYLÉN ..	12:—
<i>Gränna</i> av SIGURD WALLIN	10:—	<i>Hallandsgårdar</i> av ALBERT SANDKLEF	28:—
<i>Lapsk kultur vid Stora Luleälvs källsjöar</i> av ERNST MANKER	45:—	<i>Folkligt dräktskick i Vingåker och Österåker</i> av ANNA-MAJA NYLÉN ..	16:—
		<i>Prästgårdsminnen</i> av LARS-GABRIEL ANDERSSON	10:—

SÖRMLÄNDSKA HANDLINGAR

- Nr 1. *Karl af Schmidt*: Rönö och Hölebo härader, antikvariskt-topografiska anteckningar 1870—1877. Pris kr. 2:50.
- Nr 2. *C.H. Ugglå*: Beskrifning öfwer Stora Malm 1749. Pris kr. 1:25.
- Nr 3. *Peter Åvall*: Betna Sochns Beskrifning 1761. Pris kr. 1:25.
- Nr 4. *Ivar Schnell*: Genom Södermanland i kalesch eller gästgivartrilla, reseskildringar från Södermanland 1586—1831. Pris kr. 2:50. (Slutsåld)
- Nr 5. *Rannsakingar om antikviteter i Södermanland 1667—1686*. Pris kr. 2:50.
- Nr 6. *J.D. Falckman*: Duncker och Lilla Malma socknar 1769. Pris kr. 1:25.
- Nr 7. *Sörmlandslitteratur*, bibliografi sammanställd av Matts Essén. Pris kr. 1:25. (Slutsåld.)
- Nr 8. *Imber Nordin-Grip*: Pintorpafrun. Pris kr. 2:50. (Slutsåld.)
- Nr 9. *Schering Rosenbane*: Oeconomia. Pris kr. 10:—.
- Nr 10. *Per G. Stensland*: Julita klostets godspolitik. Pris kr. 5:—.
- Nr 11. *Ivar Schnell*: Brand och brandstod i Södermanlands län. Pris kr. 5:—.
- Nr 12. *Sörmlandslåtar*: Arr. av Olof Andersson. Utgivna av Södermanlands Spelmansförbund. Pris kr. 5:—. (Slutsåld.)
- Nr 13. *Anna-Maja Nylén*: Folkligt dräktskick i Västra Vingåker och Österåker. Pris kr. 16:—.
- Nr 14. *Per-Olof Westlund*: Gripsholm under Vasatiden. Pris kr. 12:—.
- Nr 15. *Örnulf Tigerstedt*: Det ekar under valven. Bilder och gestalter ur Hässelbyholms historia. Pris kr. 15:—.
- Nr 16. *Sörmländska bärads domböcker* från 1500-talet. Pris kr. 10:—, inb. kr. 20:—.
- Nr 17. *Sörmlandsbibliografi* sammanställd av Matts Essén. Pris kr. 10:—, inb. kr. 17:50.
- Nr 18. *Carl Ivar Ståble*: Ortnamn och bebyggelse i V. Vingåker. Pris kr. 10:—, inb. kr. 17:50.

Vid rekvisition av volym 1—3, 5, 6, 9—11 och 13—18, på en gång erhålles serien för kr. 60:— i stället för originalpriset kr. 101:75.

SÖDERMANLANDS HEMBYGDSFÖRBUND